

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:

«ΑΡΧΑΙΟΣ ΚΟΣΜΟΣ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΜΑΙΚΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η ΣΟΡΟΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, Η ΣΗΜΑΣΙΑ
ΤΗΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΔΙΑΔΟΧΟΥΣ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΗΣ
ΣΤΟΥΣ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΟΥΣ.»

Ονοματεπώνυμο: Γιώργος Πετρόπουλος

Α.Μ.: 60

Επόπτης καθηγητής: κ. Ηλίας Κουλακιώτης

Εξεταστική Επιτροπή: Ηλίας Κουλακιώτης, Κατερίνη Λιάμπη, Ιωάννης Τζαμτζής

Ιωάννινα 2025

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
1. ΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΘΕΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΝΕΚΡΟΥΣ 5	
<i>1.1 Η σημασία της νεκρικής σορού.....</i>	<i>5</i>
<i>1.2 Κοινές δοξασίες, γενικά και ειδικά παραδείγματα λειτουργικών πρακτικών.....</i>	<i>9</i>
<i>1.3 Η αντίληψη κατά την αρχαιότητα για την διαφορά μεταξύ ανθρώπων και θεών.....</i>	<i>11</i>
2. ΘΕΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ	12
<i>2.1 Η άποψη του Μ. Αλέξανδρου για τη θεϊκή του φύση.....</i>	<i>12</i>
<i>2.2 Ο ρόλος της θεοποίησης του στις κατακτήσεις του και στη δημιουργία της</i> <i>αυτοκρατορίας.....</i>	<i>20</i>
3. Η ΣΟΡΟΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ	26
<i>3.1 Η απόφαση για τις συνθήκες μεταφοράς της και για τον προορισμό της.....</i>	<i>26</i>
<i>3.2 Οι διάφορες εκδοχές για την τύχη της.....</i>	<i>32</i>
4. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΣΟΡΟΥ ΑΝΑ ΤΟΥΣ ΑΙΩΝΕΣ	38
<i>4.1 Κατά τη διάρκεια της γνωστής της τοποθεσίας.....</i>	<i>38</i>
<i>4.2 Κατά τη περίοδο της απώλειας της</i>	<i>50</i>
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	55

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των μεταπτυχιακών σπουδών μου στο Π.Μ.Σ. «Αρχαίος Κόσμος: Ιστορία και Αρχαιολογία» (κατεύθυνση Αρχαίας Ελληνικής και Ρωμαϊκής Ιστορίας), του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Η επιλογή του θέματος υπαγορεύτηκε από το γενικότερο ενδιαφέρον μου για την ιστορία και, ειδικότερα, για τον Μέγα Αλέξανδρο, την προσωπικότητά του και τα επιτεύγματά του.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επόπτη καθηγητή μου, κ. Ηλία Κουλακιώτη, για την σημαντική βοήθεια που μου προσέφερε, καθώς και για την κατανόηση του σχετικά με τις συνθήκες κάτω από τις οποίες εκπονήθηκε η εργασία. Ακόμη, θέλω να ευχαριστήσω την καθηγήτρια κ. Κατερίνη Διάμνη και τον καθηγητή κ. Ιωάννη Τζαμτζή, για τη βοήθεια και την υποστήριξη κατά τη διάρκεια των σπουδών μου στο πρόγραμμα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο θάνατος του Μ. Αλεξάνδρου το 323 π.Χ. αποτέλεσε κομβικό σημείο της παγκόσμιας ιστορίας, σηματοδοτώντας το τέλος μιας εποχής κατακτήσεων και πολιτισμικών ζυμώσεων. Ο θάνατος του αποτέλεσε την έναρξη μιας ταραγμένης περιόδου που έμεινε γνωστή ως ο Πόλεμος των Διαδόχων και που χαρακτηρίστηκε από τον σκληρό αγώνα για υπεροχή και ηγεμονία μεταξύ των στρατηγών του Αλέξανδρου που διεκδικούσαν την τεράστια αυτοκρατορία που δημιούργησε. Ο θάνατος του Αλέξανδρου άφησε ένα αδιαμφισβήτητο στίγμα στο γεωπολιτικό τοπίο και πυροδότησε μια αλυσιδωτή σειρά γεγονότων που όρισε τη μοίρα εθνών και πολιτισμών για τους επόμενους αιώνες.

Κεντρικό ρόλο σε όλο αυτό το σκηνικό έπαιξε η σημασία της σορού του που έγινε το βασικό σημείο αντιπαράθεσης και διεκδίκησης, επηρεάζοντας σαφώς τα πολιτικά, πολιτισμικά και θρησκευτικά πράγματα της ελληνιστικής περιόδου. Η κληρονομιά και ο θρύλος του Αλέξανδρου υπερβαίνουν τα όρια του τόπου και του χρόνου, διατρέχοντας τα ιστορικά χρονικά, τη λογοτεχνία, την τέχνη και την πολιτισμική μνήμη. Η επίδραση της σορού του στις επακόλουθες γενιές και ο συνεχιζόμενος θρύλος γύρω από αυτήν αντανακλούν την αιώνια γοητεία που ασκεί αυτή η αινιγματική προσωπικότητα.

Ο σκοπός αυτής της εργασίας είναι να εξερευνήσει και να καταδείξει την πολύπλευρη σημασία της σορού του Μ. Αλέξανδρου για τους διαδόχους του και την αναγωγή της σε θρυλικό σύμβολο μέσα στους αιώνες. Μέσα από την εξέταση πρωτογενών πηγών, αρχαιολογικών ευρημάτων, ιστορικών μαρτυριών, και πιο σύγχρονων ερμηνειών, η εργασία σκοπεύει να αποκαλύψει την περίπλοκη αλληλεπίδραση πολιτικής, πολιτισμού, και θρησκείας που συγκλίνουν γύρω από τη σορό ενός από τους μεγαλύτερους κατακτητές της ιστορίας.

Η σημασία της ανάλυσης του συγκεκριμένου ζητήματος σχετίζεται με το ότι είναι καθοριστικό για να κατανοηθούν οι αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στην νομιμότητα σε πολιτικό επίπεδο, στην πολιτιστική μνήμη, αλλά και στο ιστορικό πλαίσιο. Έτσι, η σορός του Μεγάλου Αλεξάνδρου δεν αποτελούσε απλά μία φυσική οντότητα αλλά αντικατόπτριζε ένα ισχυρό σύμβολο της εξουσίας και της συνέχειας. Προς αυτή την κατεύθυνση, για τους διαδόχους του που κατείχαν την νεκρική σορό θεωρούταν ότι τους έδινε το δικαίωμα να κυβερνούν, το οποίο διαφαίνεται έντονα μέσω των πρακτικών που πραγματοποιήθηκαν από τον Πτολεμαίο Α', ο οποίος την είχε στην κατοχή του με σκοπό να επιτύχει την εδραίωση της κυριαρχίας και της νομιμότητας που είχε ο ίδιος στην

περιοχή της Αιγύπτου. Το γεγονός, ωστόσο, ότι μετέπειτα εντοπίζεται η απώλεια της, είχε σαν αποτέλεσμα την περαιτέρω ενίσχυση της επιρροής που είχε μετά το θάνατο του, δίνοντας την δυνατότητα σε μία σειρά διαφόρων πολιτισμών και ηγεμόνων να προχωρούν σε οικειοποίηση της εικόνας του και της κληρονομιάς του ώστε να παρουσιάζουν συνάφεια με τις δικές τους ιστορίες.

Αναφορικά με τη δομή της παρούσας μελέτης, αυτή στόχο έχει τη διερεύνηση των πολύπλευρων πτυχών της σορού του και πώς αυτή επέδρασε με την πάροδο του χρόνου. Το πρώτο κεφάλαιο λοιπόν λαμβάνει χώρα η ανάλυση των αντιλήψεων που διατηρούσαν οι Έλληνες για τους θεούς και τους νεκρούς και πιο ειδικά αναδεικνύεται η σημασία που δινόταν στην νεκρική σορό, ενώ εν συνεχεία στο δεύτερο κεφάλαιο πραγματοποιείται ανάλυση της άποψης που διατηρούσε ο ίδιος για την θεϊκή του φύση. Ως απόρροια αυτού στην συνέχεια δίνεται έμφαση στο ρόλο της θεοποίησης στις κατακτήσεις που πραγματοποίησε, αλλά και στο πώς δημιούργησε την αυτοκρατορία του.

Το τρίτο κεφάλαιο, αναλύει ουσιαστικά τις συνθήκες σχετικά με τη μεταφορά της και για τον προορισμό της, ενώ στο δεύτερο μέρος αυτό του κεφαλαίου πραγματοποιείται η παρουσίαση των διάφορων εκδοχών σχετικά με την τύχη της.

Έπειτα, το τέταρτο κεφάλαιο πραγματεύεται την επίδραση που είχε στην διάρκεια των αιώνων, αρχικά όταν η τοποθεσία της ήταν γνωστή και έπειτα κατά την περίοδο που είχε χαθεί.

Η μελέτη ολοκληρώνεται με την ενότητα των συμπερασμάτων, όπου αναλύονται τα κυριότερα σημεία της εργασίας, συνθέτοντας τις γνώσεις και τα στοιχεία που αντλήθηκαν από την μελέτη της βιβλιογραφίας.

Μέσα από την παραπάνω δομή και τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζεται το ζήτημα δίνεται η δυνατότητα να διερευνηθεί αναλυτικά ο τρόπος με τον οποίο η νεκρική σορός του αποτέλεσε ουσιαστικά τον σύνδεσμο ανάμεσα στο τρίπτυχο της εξουσίας, της ταυτότητας και του μύθου. Διερευνώντας το ταξίδι της και τις αφηγήσεις που υπάρχουν γύρω από αυτή, η παρούσα εργασία αναδεικνύει τα μέσα τα οποία προχωρούν σε επαναπροσδιορισμό των προσωπικοτήτων της ιστορίας σε διαφορετικά κοινωνικό-πολιτικά πλαίσια.

1. ΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΘΕΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΝΕΚΡΟΥΣ

1.1 Η σημασία της νεκρικής σορού

Είναι σημαντικό να αντιληφθούμε την ιδιαίτερη σημασία που είχε η νεκρική σορός στην αρχαιότητα. Συγκεκριμένα, για τους αρχαίους Έλληνες οι σοροί ήταν φορείς μιάσματος και όσοι είχαν έρθει σε επαφή με το σώμα του νεκρού ή είχαν εισέλθει στο σπίτι του, μολυνόντουσαν από το μίasma και έπρεπε να προβούν σε κάθαρση. Οι συγγενείς του προσώπου μολυνόντουσαν αυτόματα από την συγγένεια τους. Τα πτώματα των σκλάβων και των παιδιών καθώς και των ξένων προκαλούσαν μικρότερη μόλυνση ή και καθόλου.

Αντίθετα τα σώματα των ηρώων, των ιδρυτών πόλεων και των πεσμένων στην μάχη στρατιωτών όχι μόνο δεν προκαλούσαν μίasma αλλά πολλές φορές ευλογούσαν και τους γύρω τους. Στην αντίληψη περί μιάσματος αξίζει να διευκρινίσουμε ότι δεν υπήρχε κάποια υγειονομική εξήγηση αλλά πρόκειται για θρησκευτική αντίληψη της εποχής. Οι τάφοι των ηρώων και των ιδρυτών συνήθως αποτελούσαν ιερά μέρη λατρείας.¹ Ο θάνατος ήταν μια στιγμή μετάβασης κατά την οποία ο νεκρός αποχωρούσε από τον κόσμο των ζωντανών και εισερχόταν στον κόσμο των νεκρών, είτε στον Άδη ή στην περίπτωση των ηρώων/ιδρυτών στον κόσμο των Θεών. Προσωπικότητες που υπήρξαν θετικά παραδείγματα για την εκάστοτε κοινωνία συνέχιζαν να τους τιμούν με ιδιαίτερες δοξασίες μετά τον θάνατο τους με την ίδρυση διαφόρων ηρωικών λατρειών.

Ο Πίνδαρος περιγράφει πως ο Βάτος, ο ιδρυτής της Κυρήνης, θάφτηκε στην δημόσια αγορά και τιμήθηκε μετά τον θάνατο του ενώ ο Ηρόδοτος περιγράφει τις θυσίες και τους αθλητικούς αγώνες που διοργανώθηκαν προς τιμήν του Μιλτιάδη στην Καρδία ως αναγνώριση για την ικανή του ηγεσία. Με τη σειρά του ο Θουκυδίδης μας ενημερώνει για τους κατοίκους της Αμφίπολης και την δημιουργία ενός ιερού προς τιμή του σπαρτιάτη στρατηγού Βρασίδα καθώς και για τις διάφορες αθλητικές οργανώσεις και ετήσιες θυσίες στο ιερό αυτό, όλα για τον άνθρωπο που έκανε τόσα πολλά εναντίον των Αθηναίων.

Πέρα από την μόνιμη επιρροή του οποιοδήποτε μνημείου, οι διάφορες εκδηλώσεις παρέχουν μια ευκαιρία για την κοινωνία να έχει μια συνεχή σχέση με τον αποθανόντα. Με αυτό τον τρόπο ο ήρωας/ιδρυτής της πόλης συνεχίζει να υπάρχει στην μεταθανάτιο

¹Marshall, 2000 σελ.8-24

ζωή καθώς ευχαριστιέται τις προσφορές και την λατρεία των ζωντανών ενώ με την σειρά του έφερνε καλή τύχη και εύνοια στην κοινωνία η οποία τον τιμούσε.² Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι η σορός του Αλεξάνδρου είχε μια παρόμοια λειτουργία για τους ακόλουθούς του. Ο Αλέξανδρος ήταν ιδρυτής της νέας αυτής αυτοκρατορίας και ταυτόχρονα ήταν ένας ζωντανός ήρωας και αν όχι Θεός τουλάχιστον ημίθεος στα μάτια των ανθρώπων γύρω του. Η σορός του είχε τεράστια θρησκευτική και δυναστική σημασία για τον οποιοδήποτε Διάδοχο που ήθελε να εδραιώσει την δικιά του δυναστεία και να εξασφαλίσει την νομιμότητα της.

Συμπληρωματικά στα παραπάνω, πρέπει να αναφερθεί πως στην αρχαία κουλτούρα των Ελλήνων η σορός δεν αποτελούσε απλά ένα σύνολο λειψάνων που έχει το άτομο, αλλά ήταν πολύπλευρα φορτισμένη εις βάθος που προχωρούσε σε σύνδεση του ζωντανού ανθρώπου με του Θεού, του κοινωνικού με του συμβολικού και του πολιτικού με του μεταφυσικού. Ειδικότερα, αποτελούσε ουσιαστικά ένα αντικείμενο οριακής φύσης, καθώς βρισκόταν ανάμεσα στον κόσμο που ήταν οι ζωντανοί, αλλά και τον κόσμο των θεών ή του κάτω κόσμου. Όπως έχει υποστηριχθεί, η στιγμή που πραγματοποιείται ο θάνατος αλλά και τα λείψανα στη σορό του ατόμου εμπεριείχαν την δύναμη που καθόριζε την μνήμη συλλογικά, την ταυτότητα σε πολιτικό επίπεδο, αλλά και την υποχρέωση στο θρησκευτικό πλαίσιο. Αυτό μάλιστα ήταν ακόμα πιο έντονο όταν αφορούσε άτομα που είχαν μεγάλη σημασία στο πολιτικό, στρατιωτικό πνευματικό πλαίσιο. Επομένως, η σορός ήταν ένα αντικείμενο που αντικατόπτριζε την μνήμη και τη δύναμη, εδραιώνοντας τους δεσμούς σε κοινοτικό επίπεδο. Άρα, διαφαίνεται ότι η μεταχείριση της δεν αποτελούσε μόνο μία πράξη ευλάβειας, αλλά ενσωμάτωνε στοιχεία ιδεολογίας και ταυτότητας.³

Το παραπάνω αναδεικνύεται έντονα μέσω των ταφικών πρακτικών που εντοπίζονται στην Ελλάδα, καθώς υπήρχε ενασχόληση με το θάνατο που έχει τελετουργικό χαρακτήρα, εστιάζοντας τόσο στην πτυχή του καθαρισμού όσο και της συνέχειας. Ειδικότερα, η διαδικασία που ακολουθούταν για την ταφή αποτελούσε για το άτομο ένα είδος κλεισίματος που είχε αφηγηματική φύση, συνδυάζοντας την ζωή του κάθε ατόμου με το πεπρωμένο που υπάρχει συλλογικά. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι διάφοροι φιλόσοφοι, όπως η περίπτωση του Πλάτωνα, θεωρούσαν το σώμα ότι αποτελούσε ένα προσωρινό μέρος και ότι με το θάνατο το άτομο επέστρεφε στο αληθινό βασίλειο ύπαρξης.⁴ Παρόλα αυτά,

²Edmonds, 2015 σελ. 551-565

³ Loraux, 1986

⁴ Cooper & Hutchinson, 1997

το γεγονός ότι η σορός είχε στοιχεία από την ουσία του ατόμου, ιδιαιτέρως για μορφές που είχαν ημίθεο χαρακτήρα ή ηρωικές φιγούρες, γινόταν ουσιαστικά ένας χώρος που λατρεύονταν και οι οποίοι δεν αποτελούσαν απλά κάποιους χώρους ανάμνησης, αλλά είχαν ενεργό θρησκευτικό ρόλο, καθώς πραγματοποιούνταν μία σειρά θυσιών και δίνονταν όρκοι, όλα στο όνομα που είχε ο ήρωας.⁵

Την ίδια στιγμή, αξιοσημείωτο είναι ότι η πτυχή της πρόσβασης και το σημείο που υπήρχε η νεκρική σορός είχε σαν αποτέλεσμα την διαμόρφωση της τοπογραφίας των πόλεων, τόσο πνευματικά όσο και χωρικά. Αναλυτικότερα, όταν αυτή αφορούσε έναν ήρωα και τοποθετούνταν μέσα στα όρια των πόλεων, θα μπορούσε να οδηγήσει σε μεταμόρφωση ουσιαστικά του αποθανόντας σε ένα πολίτη που έχει αιώνιο χαρακτήρα, αποτελώντας ουσιαστικά τον φύλακα της πόλης, αλλά και σύμβολο της αρετής, δηλαδή ουσιαστικά γινόταν ένα μόνιμο μέλος της πόλης.⁶ Φυσικά, το παραπάνω ήταν σε εξάρτηση από τα συμφραζόμενα, καθώς για παράδειγμα στην Αθήνα που ήταν δημοκρατική, οι πεσόντες στρατιώτες κηδεύονταν δημοσίως προς τιμή της Αθήνας και όχι μόνο για τους ίδιους. Ενώ στα πλαίσια μιας αυτοκρατορίας ουσιαστικά η σορός των ηγετών μπορούσε να γίνει μήλον της έριδος, όπως για παράδειγμα η περίπτωση του Μεγάλου Αλεξάνδρου, η οποία τέθηκε σε διεκδίκηση και τελικά πραγματοποιήθηκε η μεταφορά της από την πλευρά του Πτολεμαίου Α΄ στην Αλεξάνδρεια, το οποίο αυτό δεν αποτελούσε απλά μία ένδειξη ευλαβικού χαρακτήρα, αλλά μία δήλωση στρατηγικής φύσης, καθώς οδηγούσε στην ύπαρξη νομιμότητας του ατόμου που την είχε στην κατοχή του.⁷

Παράλληλα, η νεκρική σορός μπορούσε να συνδέσει τον ορατό και αόρατο κόσμο, ειδικά στην περίπτωση που η χειραγωγήση του παραπάνω πραγματοποιούνταν από την πλευρά του θρησκευτικού θεάματος. Σε αυτό το πλαίσιο, εντοπίζεται έντονη παραστατικότητα στο πένθος, η οποία δεν είναι σπάνιο να προωθείται από δυνάμεις της πολιτικής και αποτελούσε κατά κύριο λόγο ένα μέσο για να ενισχυθούν οι ιδεολογίες των ελίτ. Έτσι, όταν εκτίθεντο δημοσίως μία σορός αποτελούσε ουσιαστικά ένα είδος κυριαρχίας, πραγματοποιώντας επιβεβαίωση της συνέχειας που υπάρχει με τα αρχέτυπα σε θεϊκό ή ηρωικό επίπεδο. Είναι λοιπόν σημαντικό να αναφερθεί ότι τα όρια ανάμεσα στο πώς λατρεύονταν οι ηγεμόνες και οι ήρωες ήταν ιδιαίτερα θολά, καθώς η περίπτωση του Μέγα Αλεξάνδρου, ο οποίος θεωρούνταν ότι έχει θεϊκή υπόσταση, οι λατρείες που ακολούθησαν μετά το θάνατο του αναδείκνυαν τόσο αυτές που εντοπίζονται σε θεοποιημένους

⁵ Ekroth, 2013

⁶ Loraux, 1986

⁷ Erskine, 2002

μονάρχες όσο επίσης και σε ήρωες.⁸

Σε αυτό το πλαίσιο η σορός του Μέγα Αλέξανδρου αποτελούσε ένα μέσο όπου οδηγούσε στην δημιουργία δυναστικών ισχυρισμών, μύθων και ελπίδων, αποτελώντας ουσιαστικά ένα συμβολισμό της νοσταλγίας και της φιλοδοξίας της αυτοκρατορίας.⁹

Ωστόσο, πέρα από τη διάσταση της μνήμης η νεκρική σορός, ιδιαίτερα στα πλαίσια των βασιλείων, εμπεριέχει και πολιτική διάσταση. Ειδικότερα, η νεκρική σορός των ηγετών αποτελούσε ουσιαστικά ένα αντικείμενο στο οποίο εκδηλωνόταν δημοσίως η λατρεία και επομένως περιλάμβανε την θεϊκή εύνοια. Κατ' επέκταση, όποιος έχανε βρισκόταν σε κίνδυνο να χάσει και την εξουσία του, καθώς μία τέτοια νεκρική σορός ήταν συνδεδεμένη με την επίτευξη της σταθερότητας και της τάξης, το οποίο είναι υψίστης σημασίας ιδιαίτερα στα πλαίσια περιόδων που σχετιζόταν με την διαδοχή των βασιλείων, όπως συνέβη και μετά το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, όπου η κατοχή της αυτόματα οδηγεί και σε διεκδίκηση του θρόνου.¹⁰

Στο πλαίσιο των φιλοσόφων, εντοπίζεται μία σειρά απόψεων που διαφοροποιούνται σχετικά με την φύση των νεκρικών σορών, καθώς από την πλευρά τους οι Στωικοί υποστήριζαν ότι παρά το γεγονός πως μια σορός δεν έχει ψυχή, αποτελεί ένα τμήμα του σύμπαντος, ενώ από την άλλη πλευρά, οι επικούρειοι υποστήριζαν ότι αυτό δεν έχει κανένα νόημα και ότι δεν άξιζε ούτε φόβο ούτε τιμή. Από την πλευρά του, ο απλός κόσμος, αλλά και οι παραδόσεις στο πλαίσιο της θρησκείας, την κατανοούσαν ως κάτι το οποίο έκρυβε κινδύνους αλλά ήταν και ιερό την ίδια στιγμή.¹¹

Μάλιστα, διάφορα ευρήματα αναδεικνύουν ότι οι Έλληνες έδιναν μεγάλη έμφαση στο πώς προβάλλονταν ο θάνατος, καθώς μέσω πλούσιων τάφων, ηρώων και μνημείων, όπως είναι η περίπτωση το μακεδονικών τάφων στην Βεργίνα ή ο τάφος του Μαύσωλου στην Καρία, αντικατοπτρίζουν ότι υπήρχε και η διάσταση της επίδειξης, καθώς με αυτό τον τρόπο αναδεικνυόταν η κοινωνική δύναμη. Σε αυτό το πλαίσιο, ο τάφος του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην Αλεξάνδρεια δεν περιοριζόταν μόνο ως ένας χώρος που είχε το ρόλο του Μαυσωλείου, αλλά ένα σύμβολο πολιτικής και θρησκευτικής φύσης που αντικατόπτριζε ποιος είχε την εξουσία.¹²

Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθεί πως ασκούσαν σημαντικές επιδράσεις και από την

⁸ Elsner, 1997

⁹ Detiene, 1989

¹⁰ Price, 1986 σελ. 23-33

¹¹ Long, 1986 σελ. 49, 170

¹² Elsner, 1997

πτυχή του φύλου ως προς την αντιμετώπιση της σορού, καθώς το ανδρικό φύλο ήταν συνδεδεμένο με τη μνήμη σε πολιτικό επίπεδο, τη διάσταση του πολέμου, αλλά και τη συνέχεια του κράτους, ενώ από την άλλη πλευρά, το γυναικείο φύλο συνδέονταν κατά κύριο λόγο με το ιδιωτικό πλαίσιο και την οικογένεια.¹³ Ωστόσο, υπάρχει και μία σειρά εξαιρέσεων, όπως είναι η περίπτωση των ιερέων, των βασιλισσών, αλλά και των μυθικών ηρωίδων, καθώς για παράδειγμα η σορός της μητέρας του Μεγάλου Αλέξανδρου, της Ολυμπιάδας αντιμετωπίστηκε και με έναν τρόπο ο οποίος αναδείκνυε τις έμφυλες διαστάσεις της βασιλικής εξουσίας.¹⁴

1.2 Κοινές δοξασίες, γενικά και ειδικά παραδείγματα λειτουργικών πρακτικών

Όπως είδαμε παραπάνω οι Αρχαίοι Έλληνες είχαν ιδιαίτερες αντιλήψεις για τις σορούς των ένδοξων ατόμων. Αρχικά η ιδέα της μεταθανάτιου ζωής είχε την μορφή της ύπαρξης σκιάς. Οι νεκροί δεν μπορούσαν να επικοινωνήσουν με τους ζωντανούς και υπήρχαν σαν σκιές στον Κάτω Κόσμο. Κατά την Αρχαϊκή Περίοδο αυτή η αντίληψη μεταβάλλεται, τώρα οι σκιές μπορούσαν να καταραστούν ή να ευνοήσουν τους ζωντανούς και γνώριζαν τι γινόταν στον κόσμο των ζωντανών. Αυτό γίνεται αντιληπτό από την πρακτική των καταδέσμων, ελάσματα που έφεραν κατάρες πάνω τους προκειμένου οι νεκροί να καταραστούν τους ζωντανούς. Ο Χάρων άρχισε να εδραιώνεται στην Ελληνική σκέψη και ο ναύλος του γίνεται σήμα κατατεθέν του. Η εικόνα του βαρκάρη των νεκρών εμφανίζεται σε διάφορα αγγεία που τοποθετούνταν στους τάφους.¹⁵ Η πρακτική της τοποθέτησης ενός νομίσματος για τον ναύλο στο στόμα του νεκρού είναι αρκετά μεταγενέστερη.

Η ανακάλυψη τάφων και ταφικών μνημείων σε όλη την Ελλάδα αποκαλύπτει την προσοχή που έδιναν οι αρχαίοι Έλληνες στην ταφή. Τα κτερίσματα που συνοδεύουν τους νεκρούς στους τάφους, όπως κοσμήματα, όπλα, και αγγεία, καταδεικνύουν την πίστη ότι οι νεκροί θα χρειάζονταν αυτά τα αντικείμενα στην μετά θάνατον ζωή. Αργότερα κατά την Κλασσική Περίοδο, οι ψυχοπομποί και ο ρόλος τους γίνονται ακόμα πιο σημαντικοί, καθώς όχι μόνο μεταφέρουν τους νεκρούς στον Κάτω Κόσμο αλλά είναι τώρα ικανοί να φέρουν τους νεκρούς πίσω στον κόσμο των ζωντανών.

Τα Ηλύσια Πεδία αρχίζουν να επικρατούν σαν ιδέα κατά τον 5ο αιώνα και ιδιαίτερα στον

¹³ Tritle, 2009 σελ. 7-25

¹⁴ Dillon, 2001

¹⁵ Sourvinou-Inwood, 1995 σελ. 304-305

4ο αιώνα π.Χ. εξαιτίας των διάφορων θρησκευτικών ομάδων και πρακτικών της εποχής. Αρχικά ο νεκρός πιστευόταν ότι δεν είχε πεθάνει πραγματικά αλλά σαν επίλεκτος είχε μεταφερθεί απευθείας στα Ηλύσια Πεδία. Αργότερα κάνουν την εμφάνιση τους οι Κριτές των Νεκρών, οι οποίοι έκριναν τις ψυχές όλων των νεκρών, στέλνοντας τους τίμιους και άξιους στα Ηλύσια Πεδία ενώ καταδίκάζαν τους μοχθηρούς και τους ανάξιους στα Τάρταρα. Η ταφή του νεκρού ήταν απλή, το σώμα τυλιγόταν με κάποιο ύφασμα και καμιά φορά τοποθετούνταν μέσα σε κάποιο φέρετρο.¹⁶

Στην περίπτωση όπου το σώμα αποτεφρωνόταν τότε τοποθετούσαν τις στάχτες σε κάποιο δοχείο. Σε παλιότερες εποχές γινόντουσαν θυσίες ζώων ακόμα και ανθρώπων στην περιοχή όπου ήταν ο τάφος. Για παράδειγμα ο Όμηρος αναφέρει ότι δέκα νεαροί Τρώες θυσιάστηκαν στην ταφή του Πάτροκλου. Υπάρχουν και ενδείξεις ότι αυτή η πρακτική συνεχίστηκε και στην Κλασσική Εποχή αν και ο Σόλωνας απαγορεύει με νόμο τις θυσίες μέχρι και βοδιών.¹⁷ Μετά από την ταφή του νεκρού, η οικογένεια του συμμετείχε σε νεκρόδειπνο στο οποίο πιστευόταν ότι συμμετείχε και ο ίδιος ο νεκρός. Οι συγγενείς ευχαριστιόντουσαν το δείπνο φορώντας στέμματα και στεφάνια ενώ εξυμνούσαν τον νεκρό και τα κατορθώματά του.

Οι τελετουργίες ταφής περιλάμβαναν την προετοιμασία του σώματος, την έκθεση του νεκρού (πρόθεσις), την πομπή προς τον τάφο (έκφορά), και την ταφή ή καύση του σώματος. Η πρόθεσις ήταν η περίοδος κατά την οποία το σώμα εκτίθετο στο σπίτι, επιτρέποντας στους φίλους και την οικογένεια να πενήθουν και να αποχαιρετήσουν τον νεκρό. Οι γυναίκες της οικογένειας είχαν συχνά τον ρόλο της προετοιμασίας του σώματος, πλένοντάς το και ντύνοντάς το με καθαρά ρούχα.¹⁸ Δεν είναι σίγουρο αν γινόταν κάποια τελετή την τρίτη μέρα αλλά γνωρίζουμε ότι την ένατη μέρα γινόντουσαν τα Ένατα και την δέκατη τρίτη γινόντουσαν τα Τριακοστά, με τα οποία έμπαινε και επίσημα τέλος στο πένθος. Οι ετήσιες τελετουργίες για να τιμήσουν τον νεκρό ήταν πολύ σημαντικές.¹⁹

Δυστυχώς έχουμε πολύ περιορισμένες πληροφορίες για τις τελετές και τις λειτουργίες αυτές. Άλλωστε οι πρακτικές αυτές αλλάζανε ανά τους καιρούς και εποχές. Τουλάχιστον επτά τελετουργίες γινόντουσαν επάνω στον τάφο του νεκρού, μερικές γινόντουσαν στα γενέθλια του αποθανόντα και άλλες σε συγκεκριμένες ημερομηνίες που είχαν θεσπιστεί

¹⁶Kurtz & Boardman, 1971

¹⁷Garland, 1985

¹⁸Garland 1985

¹⁹Kurtz & Boardman, 1971

με νόμους. Κάποιες από αυτές τις τελετουργίες αποτελούσαν τα Γενέσια, τα Νεμέσια, τα Νεκύσια και τα Επιτάφια. Αυτές οι τελετουργίες λογικά αποτελούνταν από προσφορές λουλουδιών, στεφανιών και ροδελών, μαζί με διάφορα άλλα αντικείμενα, τα οποία τα τοποθετούσαν με απόλυτο σεβασμό και ύψιστη ευλάβεια πάνω στον τάφο του νεκρού. Η ταφή και η φροντίδα του νεκρού σώματος ήταν ουσιώδεις για την αρχαία ελληνική κοινωνία, συνδέοντας τις πεποιθήσεις τους για τον θάνατο, την αθανασία της ψυχής, και τη συνέχιση της κοινωνικής και θρησκευτικής τάξης.²⁰

1.3 Η αντίληψη κατά την αρχαιότητα για την διαφορά μεταξύ ανθρώπων και θεών

Σε αντίθεση με την μοντέρνα άποψη για το θείο, οι Αρχαίοι Έλληνες έβλεπαν τους Θεούς σαν πιο ισχυρούς από τους ίδιους αλλά όχι απεριόριστα όπως χαρακτηρίζεται ο θεός των Ιουδαίων. Άλλωστε το κύριο χαρακτηριστικό των Θεών είναι η δύναμη τους και όχι η καλοσύνη τους. “Το κύριο χαρακτηριστικό των Θεών είναι, πάνω απ' όλα, η δύναμη”. Η δύναμη ορίζει έναν Θεό. “Ένας Θεός είναι μια δύναμη που αντιπροσωπεύει ένα είδος δράσης.”²¹ Οι Έλληνες Θεοί μπορεί να μας φαίνονται υπερβολικά ανθρώπινοι: θυμώνουν με μικρές προσβολές αφήνουν τις επιθυμίες τους να τους παρασύρουν (Δίας· Αφροδίτη και Άρης) κλέβουν ο ένας από τον άλλον (Ερμής)· εμπλέκονται σε μικρές διαμάχες μεταξύ τους (Δίας και Ήρα). Επιπλέον, οι Έλληνες Θεοί εμφανίζονται στους ανθρώπους, βοηθώντας τους ή παρεμποδίζοντάς τους και μερικές φορές, κάνοντας έρωτα με αυτούς.²²

Αλλά αν και οι Θεοί μπορεί να φαίνονται και να δρουν σαν άνθρωποι, δεν είναι καθόλου ίδιοι με αυτούς. Κατ' αρχάς, οι άνθρωποι έχουν ένα σώμα που γερνάει και μπορεί να πεθάνει, ένα που χρειάζεται να ανανεώνεται με ύπνο, και ένα που χρειάζεται τροφή για την επιβίωση του. Οι Θεοί, από την άλλη πλευρά, έχουν ένα σώμα που είναι αθάνατο, που είναι πάντα νέο και όμορφο, και που δεν χρειάζεται την ίδια μορφή θρέψης όπως οι άνθρωποι. Οι Θεοί μπορεί να αιμορραγήσουν όταν τρυπηθεί το δέρμα τους αλλά αιμορραγούν ένα ιδιαίτερο αίμα που ονομάζεται ιχώρ, και δεν μπορούν να πεθάνουν από τις πληγές τους. Σε αντίθεση με τους ανθρώπους που τρώνε ψωμί και κρασί, οι Θεοί τρώνε αθάνατη, άψητη τροφή που ονομάζεται αμβροσία και νέκταρ. Αν και οι Θεοί δεν χρειάζεται να τρώνε κρέας για να διατηρούν τα σώματά τους, “συγκεντρώνονται ως καλεσμένοι για την ευχαρίστηση της, για τη λαμπρότητα της γιορτής και τη φωτεινή χαρά του συμποσίου”. Οι άνθρωποι λέγεται ότι είναι “όπως οι Θεοί” όταν επιδεικνύουν

²⁰Kurtz & Boardman, 1971

²¹Bowra, 1957

²²Vernant, 1991 σελ. 269-289

εξαιρετική δύναμη ή επινοητικότητα, ή όταν διαθέτουν εξαιρετική ομορφιά ή δύναμη. Οι άνθρωποι θέλουν να μιμηθούν τις αξιέπαινες ιδιότητες δύναμης και ομορφιάς των Θεών.²³

Ο Αλέξανδρος σίγουρα ανήκε σε αυτή την κατηγορία ανθρώπων όπως θα δούμε και παρακάτω.

“Και τότε γένη ανθρώπων αναρίθμητα χτίσανε το ναό με λίθους λαξευτούς για νά είναι πάντα αξιοῦμνητος. Κι ήταν σιμά καλλίρροη κρήνη όπου την δράκαινα 300 σκότωσε ο άναξ γιος του Δία με το πανίσχυρό του τόξο το άγριο μεγάλο χοντρό τέρας, που πολλά κακά στους ανθρώπους προξέναγε πάνω στη γη, πολλά σ’ αυτούς πολλά και στα λιγνόποδα τα πρόβατα, γιατί ήταν συμφορά αιμοσταγής.”

-Όμηρος, “Ύμνος εις Απόλλωνα στ. 300–309

2. ΘΕΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

2.1 Η άποψη του Μ. Αλέξανδρου για τη θεϊκή του φύση

Η βασιλεία του Αλέξανδρου αποτελεί ένα ορόσημο για την εξέλιξη της λατρείας του μονάρχη. Η απόδοση θεϊκών τιμών, μετά τον θάνατο του, σε ζώντες μονάρχες έγινε ένα συνηθισμένο φαινόμενο. Ο Αλέξανδρος άλλαξε ολόκληρο τον τρόπο σκέψης και δημιούργησε ένα πρότυπο για την λατρεία του βασιλιά ως ενσάρκωση του θεού και προοιωνιζόμενος τη λατρεία των ελληνιστικών ηγεμόνων. Κατά την διάρκεια της βασιλείας του μπορούμε να παρακολουθήσουμε τη διαδικασία αυτής της εξέλιξης και να διαπιστώσουμε την έκταση της πίστης του Αλεξάνδρου στη θεϊκή του υπόσταση. Από την μία μεριά είχε συνείδηση των ηρωικών του προγόνων ως Αργεάδης, ενώ από την άλλη είχε την πεποίθηση ότι ήταν, κατά κάποια έννοια, γιος του Δία, ίσος τουλάχιστον με τον Ηρακλή, και τέλος υπήρχε η αντίληψη του ότι ήταν ο ίδιος θεός ανάμεσα σε ανθρώπους. Αυτές οι κατηγορίες είναι ουσιαστικά διαφορετικές και αντιπροσωπεύουν διαφορετικές αντιλήψεις της ελληνικής θρησκευτικής σκέψης, αλλά μέσα στο μυαλό του Αλέξανδρου πρέπει να είχαν συγχωνευθεί.²⁴

Η αποδοχή της μίας αντίληψης οδηγούσε αυτόματα και στην αποδοχή της άλλης, έτσι ο γιος του Δία θα μπορούσε να βλέπει τον εαυτό του ως αυθύπαρκτο Θεό. Ο Αλέξανδρος δεν απέρριψε επίσημα τον θνητό του πατέρα, οι δημόσιες δηλώσεις του ήταν πάντα

²³Vernant, 1991

²⁴Bosworth, 1988 σελ. 463-465

επαινετικές και ένα από τα τελευταία σχέδια του ήταν η κατασκευή ενός τάφου για τον Φίλιππο, αντάξιου των πυραμίδων. Σαν παιδί ο Αλέξανδρος θαύμαζε τον Φίλιππο και φοβόταν ότι δεν θα του άφηνε τίποτα αξιόλογο να καταφέρει ο ίδιος, άλλωστε ο πατέρας του είχε κατανικήσει τις φημισμένες πόλεις-κράτη και ετοίμαζε μια εκστρατεία σαν επικεφαλής όλων των Ελλήνων εναντίον της θρυλικής Περσικής Αυτοκρατορίας. Η εκστρατεία του Φιλίππου δεν θα πραγματοποιούνταν ποτέ καθώς ο ίδιος δολοφονήθηκε αλλά οι επιθυμίες του και η εκστρατεία του θα κληρονομηθούν από τον Αλέξανδρο ο οποίος τώρα είχε κάνει την εκδίκηση του Φιλίππου δικιά του. Η αγάπη και ο σεβασμός που είχε ο Αλέξανδρος για τον θνητό του πατέρα του είναι εμφανής. Όπως ο Ηρακλής αναγνώριζε τον θνητό του πατέρα τον Αμφιτρύωνα όσο και τον Δία, έτσι και ο Αλέξανδρος ισχυριζόταν ότι είχε διπλή καταγωγή και αναγνώριζε τον εαυτό του ως τον γιό δύο πατέρων.

Με την κατάκτηση της Αιγύπτου, ο Αλέξανδρος απέκτησε μια χώρα της οποίας ο μυστηριώδης πολιτισμός πάντα συνεπήρε την φαντασία των Ελλήνων. Σε αντίθεση με του Πέρσες, οι οποίοι είχαν κάνει τους εαυτούς τους μισητούς στους Αιγυπτίους, ο Αλέξανδρος είχε σεβαστεί τον πολιτισμό και την θρησκεία των αιγυπτιακού λαού. Ο Πέρσης βασιλιάς Καμβύσης είχε κατηγορηθεί ότι είχε σκοτώσει έναν ιερό ταύρο του Θεού Άπιδος, ο Αλέξανδρος αντίθετα είχε προσφέρει τιμές και θυσίες στον ίδιο Θεό. Η πράξη αυτή, ίσως υπολογισμένη από την πλευρά του χαρισματικού ηγέτη, έστειλε ένα ξεκάθαρο μήνυμα στον λαό της Αιγύπτου, ότι ο Αλέξανδρος θα ήταν ένας καλύτερος ηγέτης από τους Πέρσες. Η Αλεξάνδρεια χτίστηκε για να γεφυρώσει τους πολιτισμούς των Ελλήνων και των Αιγυπτίων.

Από όλες τις πόλεις που ίδρυσε ο Αλέξανδρος, η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου ήταν η πιο οικονομικά και πολιτισμικά επιτυχημένη από όλες. Γεγονός στο οποίο σίγουρα συνέβαλε η στρατηγική θέση της, η οποία αποφασίστηκε από τον Αλέξανδρο με μεγάλη προνοητικότητα και ένα δυνατό όραμα. Παρόλο που δεν είναι επιβεβαιωμένο, δεν είναι και απίθανο ο Αλέξανδρος να στέφθηκε Φαραώ στην Μέμφιδα. Σαν Φαραώ ο Αλέξανδρος ήταν πλέον Θεός για τους Αιγυπτίους καθώς στην αιγυπτιακή παράδοση ο Φαραώ ήταν γιος του Θεού Άμμωνα. Είναι σίγουρο ότι ο Αλέξανδρος έφτασε στο σημείο να θεωρεί τον Άμμωνα-Δία ως πραγματικό του πατέρα και να περιμένει αυτή η σχέση θα αναγνωριζόταν δημόσια.²⁵

Στο παρακάτω χωρίο παρουσιάζεται ένα επεισόδιο που υποστηρίζει την άποψη αυτή.

²⁵Ibid

Ὁρᾷ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἀνδριάντα μέλανος λίθου καὶ ἐπιγραφὴν εἰς τὴν βάσιν· «Ὁ φυγὼν βασιλεὺς πάλιν ἥξει εἰς Αἴγυπτον, οὐ γηράσκων ἀλλὰ νεάζων, καὶ τοὺς ἡμῶν ἐχθροὺς Πέρσας ἡμῖν ὑποτάξει.» Ἐπυνθάνετο δὲ, τίνος ὁ ἀνδριάς· οἱ δὲ εἶπον· «Οὗτος ἐστὶν ὁ ὕστατος ἡμῶν γενόμενος βασιλεὺς Νεκτανεβῶ, ὅστις ἐρχομένων τῶν Περσῶν τὴν Αἴγυπτον πολεμήσαι εἶδε διὰ τῆς μαγικῆς δυνάμεως τοὺς θεοὺς τῶν Αἰγυπτίων στρατοπεδάρχας τῶν πολεμίων τυγχάνοντας εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ μαθὼν τὴν ὑπ’ αὐτῶν γενομένην προδοσίαν ἔφυγεν· ζητούντων δὲ ἡμῶν αὐτὸν καὶ ἀξιούντων τοὺς ἰδίους θεοὺς, ποῦ ἔφυγεν ὁ βασιλεὺς, ἐ χρημάτισεν ἡμῖν ὁ ἐν τῷ ἀδύτῳ τοῦ Σινωπείου θεὸς οὕτως· «Ὁ φυγὼν βασιλεὺς πάλιν ἥξει ἐν Αἰγύπτῳ, οὐ γηράσκων ἀλλὰ νεάζων, καὶ τοὺς ἡμῶν ἐχθροὺς Πέρσας ἡμῖν ὑποτάξει.» [Καλλισθένης], Alexander Romance, Βιβλίο Α΄, Κεφάλαιο 7.	Βλέπει ο Αλέξανδρος ἓναν ἀνδριάντα ἀπὸ μαύρη πέτρα καὶ μια ἐπιγραφὴ στη βάση του: «Ὁ βασιλιάς που ἔφυγε, θα ἔρθει στὴν Αἴγυπτο καὶ πάλι, ὄχι γέρος ἀλλὰ νέος, καὶ τοὺς ἐχθροὺς μας, τοὺς Πέρσες, θα ὑποτάξει σὲ εμάς». Πρώτῃσε ποιοῦν εἶναι ὁ ἀνδριάντας. Καὶ ἐκεῖνοι εἶπαν: « Αὐτός εἶναι ὁ τελευταῖος βασιλιάς που εἶχαμε, ὁ Νεκτανεβῶ, ὁ ὁποῖος, ὅταν ἐρχόταν οἱ Πέρσες νὰ πολεμήσουν τὴν Αἴγυπτο, εἶδε με τὴν μαγικὴ τοῦ δύναμη τοὺς Θεοὺς τῶν Αἰγυπτίων νὰ εἶναι στρατοπεδάρχες τῶν ἐχθρῶν στὴν Αἴγυπτο, καὶ ἐπειδὴ κατὰλαβε τὴν προδοσίαν που ἐγένε ἀπὸ αὐτοῦς, ἔφυγε. Ὅταν λοιπὸν τὸν ἀναζητούσαμε καὶ ρωτούσαμε τοὺς δικούς μας Θεοὺς που ἔφυγε ὁ βασιλιάς, ὁ Θεὸς τοῦ ἀδύτου τοῦ Σινώπειου μας ἔδωκε τὸν ἐξῆς χρησμό: «Ὁ βασιλιάς που ἔφυγε, θα ἔρθει στὴν Αἴγυπτο καὶ πάλι, ὄχι γέρος ἀλλὰ νέος, καὶ τοὺς ἐχθροὺς μας, τοὺς Πέρσες, θα ὑποτάξει σὲ εμάς.»
--	--

Το νὰ εἶσαι γιὸς ἐνὸς θεοῦ δὲν συνεπαγόταν με τὸ νὰ εἶσαι ὁ ἴδιος θεὸς καὶ ὁ Αλέξανδρος τὸ γινώριζε καλὰ αὐτό, ὡς λάτρης τοῦ Ομήρου. Οἱ Θεοὶ γεννοῦσαν θνητοὺς ἀπὸ τις σχέσεις τοὺς με τις θνητὲς γυναῖκες. Οἱ ἐξαιρέσεις στὸ κανόνα ἦταν ὅλοι μορφές που λατρεῖν ὀνόμαζαν καὶ ἦταν πιο στενά συνδεδεμένες με τὸν Αλέξανδρο. Ὁ Ηρακλῆς ξεπέρασε τὰ ὅρια μετὰ τοῦ ἥρωα καὶ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ σχετικὰ νωρίς. Ἦταν ἓνας ἥρωας στὴν γῆ καὶ ἀνῆλθε στὸν Ὀλυμπο, ὅπου ἐγένε ὁμοτράπεζος τῶν Θεῶν ὡς σύζυγος τῆς Ἥρας καὶ γαμπρὸς τῆς Ἥρας.

Τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα υπογραμμίζει τὴν ἀναγνώριση τοῦ χρησμοῦ ἀπὸ τὸν Αλέξανδρο, που τὸν δήλωσε γιὸ τοῦ Δία, ἐνισχύοντας τὴν ἀποδοχὴ τῆς θεϊκῆς τοῦ καταγωγῆς.

Quintus Curtius Rufus, *Historiae Alexandri Magni*, 4.7.29:

"Non sum nescius, opiniones variari, tam de oraculo Hammonis quam de proavitis Macedonum regis gentibus; sed ipse Alexander haud dubie gratum se accepturum id responsum confessus est, quod se Iovis filium esse responderit deus."

Η ιδέα της αποθέωσης μόλις είχε εμφανισθεί, ο ήρωας μπορούσε να αποκτήσει θεϊκή υπόσταση για τα κατορθώματά του και να μεταφερθεί στον ουρανό, αποφεύγοντας τον θάνατο.

Το ζήτημα της θεϊκής φύσης του Αλεξάνδρου προκάλεσε έντονη συζήτηση ανάμεσα στους αυλικούς του. Η διαμάχη για τη θεϊκή υπόσταση του βασιλιά είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την εισαγωγή της προσκύνησης, στα τέλη της άνοιξης του 327 π. Χ. Η προσκύνηση αποτελεί τον ελληνικό όρο για την παμπάλαια πράξη της υποταγής που πρόσφεραν στον Πέρση βασιλιά οι υπήκοοί του. Ίσως περιλάμβανε και μια μικρή υπόκλιση και ένα φιλί που το έστελναν αφήνοντας το χέρι τους, όπως απεικονίζεται στο ανάγλυφο του θησαυροφυλακίου της Περσέπολης, ή μπορούσε να είναι μια πλήρης ταπείνωση μπροστά στον μονάρχη. Μια καθαρά κοσμική πράξη της περσικής κοινωνίας, ένας κοινωνικά κατώτερος θα έπρεπε να σκύψει μπροστά σε ένα πρόσωπο που ήταν πολύ ανώτερο στην ιεραρχία.²⁶

Στον ελληνικό κόσμο όμως, η προσκύνηση ήταν μια πράξη λατρείας, η οποία προσφερόταν στους Θεούς. Γινόταν συνήθως σε όρθια στάση με τα χέρια σηκωμένα προς τον ουρανό και τις παλάμες ανοιχτές. Παρόλο που η πράξη αυτή δεν ήταν πράξη λατρείας στον περσικό κόσμο προκαλούσε μεγάλη απέχθεια στους Έλληνες. Η πράξη θεωρούνταν ταπεινωτική, δουλική ακόμα και ως ύβρις. Η προσκύνηση αποτελούσε μια παραβίαση της προσωπικής τους αξιοπρέπειας, ήταν πράξη προσωπικής υποταγής, ασυμβίβαστη με οποιαδήποτε έννοια ελευθερίας και υπήρχε επίσης μια θρησκευτική ανησυχία για την προσφορά της σε έναν άνθρωπο που βρισκόταν ακόμα εν ζωή.

Δεν προκαλεί, έκπληξη, το γεγονός ότι η απόπειρα του Αλέξανδρου να εισάγει την προσκύνηση, προκάλεσε αγανάκτηση και αντίσταση, όχι μόνο στους Μακεδόνες που ήταν προσκολλημένοι στην παράδοση. Στο τελευταίο έτος της ζωής του, ο Αλέξανδρος φαίνεται ότι είχε προωθήσει τη λατρεία του με περισσότερο σαφή και επιθετικό τρόπο. Ο θάνατος του Ηφαιστίωνα, το φθινόπωρο του 324, επέδρασε καταλυτικά. Ο Αλέξανδρος καθιέρωσε αμέσως ηρωική λατρεία για τον φίλο του και επικύρωσε, επίσημα, τη θέσπιση της με ένα χρησμό από το μαντείο του Άμμωνα στην Σίβα. Στην αυλή, η λατρεία ήταν

²⁶Bosworth, 1988 σελ. 463-465

φυσικά υποχρεωτική και ο Αλέξανδρος εμφανίζεται να την ενισχύει.²⁷

Το 323 ο Θεός εξέπνευσε αλλά η λατρεία του διατηρήθηκε. Σύντομα καλλιεργήθηκε ο μύθος ότι ο Αλέξανδρος, όπως ο Ηρακλής, είχε ανέλθει στην ουράνια πολιτεία. Αυτός ο μύθος εμφανίζεται σε μαρτυρίες που χρονολογούνται αμέσως μετά τον θάνατο του για να γίνει συνέχεια του συρμού και να κορυφωθεί στην παράλογη ιστορία ότι ο Αλέξανδρος προσπάθησε να αναληφθεί στον Ευφράτη, δημιουργώντας τη δική του αποθέωση. Η πορεία του είχε ολοκληρωθεί. Ξεκίνησε ως Ηρακλείδης και απόγονος ηρώων, για να μετατραπεί σε γιο του Δία και συναγωνιστή των ηρώων. Τελικά κατέληξε να παρουσιάζεται ως γήινη εκδήλωση του Θεού και να τιμάται με όλα τα σύμβολα της λατρείας. Το πρότυπο για την λατρεία του μονάρχη που εν ζωή είχε σταθερά εγκαθιδρυθεί και οι Διάδοχοι του θα απολαύσουν τιμές με μεγαλύτερη συχνότητα και μεγαλοπρέπεια.²⁸

«Ταύτης δὲ τῆς ἡμέρας οἱ περὶ Πύθωνα καὶ Σέλευκον εἰς τὸ Σεραπεῖον ἀποσταλέντες, ἡρώτων εἰ κομίσωσιν ἐκεῖ τὸν Ἀλέξανδρον· ὁ δὲ θεὸς κατὰ χώραν ἑὼν ἀνεῖλε. Τῇ δὲ τρίτῃ φθίνοντος πρὸς δεῖλῃν ἀπέθανε.»

-Πλούταρχος, Αλέξανδρος 76.9

Όλα τα παραπάνω μας δίνουν μια βαθύτερη αντίληψη για τη σημασία που θα αποκτούσε η σορός του Μεγάλου Αλεξάνδρου όχι μόνο λόγω της ηγετικής φυσιογνωμίας του αλλά και της αντίληψης περί της θεϊκότητας του.

Φυσικά, η άποψη που είχε ο ίδιος για τον εαυτό του, ότι είχε θεϊκή φύση, μπορεί να κατανοηθεί καλύτερα μέσα από την διερεύνηση του πλαισίου που υπήρχε εκείνη την εποχή σε θρησκευτικό και φιλοσοφικό επίπεδο. Ειδικότερα, κατά των 4^ο αιώνα π.Χ. η πτυχή της θεότητας δεν αντικατόπτριζε αναγκαία ότι κάποιος ήταν θεός, όπως η περίπτωση του Δία, αλλά ότι ήταν μία ηρωική φιγούρα, ένας ηγέτης χαρισματικής φύσης ή κάτι ανάμεσα σε άνθρωπο και θεό, όπως οι ήρωες στην περίπτωση της Ιλιάδας. Αυτό όμως που ξεχώρισε στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι επιχείρησε το συνδυασμό όλων αυτών των ιδιοτήτων, καθώς δεν ήθελε η καταγωγή του μόνο να είναι από τον Ηρακλή ή τον Αχιλλέα, αλλά ήθελε να θεωρείται θεός εν ζωή.²⁹

Ταυτόχρονα, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η έννοια του θεϊκού δεν ήταν απόρροια μόνο των μύθων των ελλήνων, αλλά και από τις παραδόσεις της Ανατολής, όπως για

²⁷Bosworth, 1988 σελ. 463-465

²⁸Ibid

²⁹ Bosworth, 1980

παράδειγμα μέρη όπως η Περσία και η Αίγυπτος, καθώς σε αυτές τις περιοχές ένας βασιλιάς θεωρούνταν πως εκπροσωπεί τους θεούς στη γη. Συνεπώς, ο Μέγας Αλέξανδρος άντλησε διαστάσεις που εντοπίζονται σε τέτοιες παραδόσεις και τη συνδύασε με τα ελληνικά δεδομένα, εξυπηρετώντας έτσι την εξουσία του.³⁰

Μία σημαντική πτυχή στην οποία συνήθως δεν γίνεται αναφορά, είναι η γλώσσα που χρησιμοποιούσε στα πλαίσια των επίσημων κειμένων του κράτους, καθώς σε αυτά δεν ανέφερε ευθέως την φράση «είμαι θεός», αλλά έκανε χρήση λέξεων που τον αντικατόπτριζαν σαν έναν υπεράνθρωπο, όπως για παράδειγμα είναι η λέξη «άνικητος» ή «αγαπημένος των θεών». Φυσικά, αυτές προϋπήρχαν του ίδιου, όμως αυτός τις έκανε να φαίνονται πιο ισχυρές και συχνές.³¹

Πέρα, ωστόσο, από τις λέξεις που χρησιμοποιούσε, ο ίδιος προχωρούσε σε ενίσχυση της εικόνας του μέσω τελετών, αλλά και εμφανίσεων που πραγματοποιούσε δημοσίως, καθώς όταν κέρδιζε τις μάχες προχωρούσε σε διοργάνωση παρελάσεων και εορτών με τρόπους οι οποίοι αντικατόπτριζαν πτυχές θρησκευτικής φύσης.³² Μάλιστα, φορούσε αστραφτερή πανοπλία και εμφανίζονταν με μουσική και θυμιάματα, ενώ δεν ήταν λίγες οι φορές κατά τις οποίες προσκυνούνταν από τους στρατηγούς του. Τα παραπάνω τα είχε οργανώσει με προσοχή, ώστε να προκαλούν τον εντυπωσιασμό του κοινού και να θεωρείται ότι δεν είναι απλά ένας άνθρωπος.³³

Ταυτόχρονα, σημαντικό ρόλο διαδραμάτιζε και η πτυχή των νομισμάτων και των εικόνων στο να δημιουργηθεί η εικόνα που είχε θεϊκή φύση, καθώς σε αυτά πραγματοποιούνταν η απεικόνισή του φέροντας στοιχεία θεϊκής φύσης, όπως για παράδειγμα τα κέρατα του Άμμωνα ή η λεοντή του Ηρακλή. Αξιοσημείωτο είναι ότι έχει εμφανιστεί και ως ένας θεός που κάθεται κρατώντας τον κεραυνό σαν τον Δία. Συνεπώς, κάθε άτομο που είχε ένα νόμισμα τέτοιο αντιλαμβανόταν τον ίδιο ως θεό με αποτέλεσμα την εντύπωση αυτής της εικόνας στη συνείδηση του κόσμου.³⁴

Συν τοις άλλοις, πρέπει να αναφερθεί ότι ενδιαφέρον παρουσιάζει πώς στα πλαίσια της παράδοσης των Ελλήνων ένας άνθρωπος γινόταν θεός μετά το θάνατο του, ωστόσο, ο Μέγας Αλέξανδρος έκανε ακριβώς το αντίθετο, καθώς επιχείρησε να γίνει θεός πριν το

³⁰ Briant & Kuhrt, 2012

³¹ Stewart, 1993 σελ. 30-37

³² Κόντιος Κούρτιους Ρούφος, 1993

³³ Price, 1984 σελ. 53-63

³⁴ Fox, 2013

θάνατο του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η διοργάνωση τεράστιων τελετών προς την μνήμη του φίλου του Ηφαιστίωνα που είχε στόχο να δημιουργήσει ναούς για τον ίδιο, αναδεικνύοντας ότι δεν ήθελε απλώς να κερδίσει το σεβασμό, αλλά να μεταβάλει καθολικά τα όρια που υπήρχαν ανάμεσα στους ανθρώπους και τους θεούς.³⁵

Επιπλέον, μέσω της εκστρατείας που πραγματοποιήθηκε στην Ινδία επιτυγχάνεται η προσφορά μίας ακόμα πιο καλής και εξαιρετικά ενδιαφέρουσας εικόνας για τον τρόπο με τον οποίο επιχειρούσε την επίδειξη της θεϊκής του φύσης πέρα από τον ελληνικό κόσμο. Προς αυτή την κατεύθυνση, δεν βρισκόταν μόνο σε αναζήτηση της σοφίας, αλλά και να αναγνωριστεί ο ξεχωριστός του χαρακτήρας. Μάλιστα, αναφέρεται ότι πολλοί από αυτούς τους σοφούς τον κορόιδεψαν, ενώ άλλοι τον αντιμετώπισαν ως κάτι ανώτερο από ένα απλό στρατηγό, ως μία θεϊκή μορφή. Μέσω λοιπόν αυτών των συναντήσεων επιχειρούσε να δείξει ότι έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στον κόσμο και γύρω από αυτόν περιστρεφόταν η διάσταση της φιλοσοφίας, της θρησκείας και της εξουσίας, καθώς δεν ενδιαφέρονταν μόνο να είναι βασιλιάς, αλλά να ξεπεράσει τη φύση των ανθρώπων.³⁶

Μία ακόμα σημαντική πτυχή που συχνά δεν αναφέρεται είναι ο χειρισμός του χρόνου, καθώς σε ορισμένα σημεία τα οποία τα κατέκτησε προχώρησε σε μεταβολή των ημερολογίων και έδωσε στους μήνες το δικό του όνομα. Αυτό αντικατοπτρίζει παρόμοιες στρατηγικές τις οποίες εφάρμοζαν οι βασιλιάδες στην Αίγυπτο τα παλαιότερα χρόνια, αλλά και στην περιοχή της Μεσοποταμίας, καθώς ήταν τα άτομα που ήταν αρμόδια για την σωστή ροή του χρόνου. Με αυτό τον τρόπο παρουσίαζε τον εαυτό του ως το άτομο που είχε εξουσία πάνω στην ροή του χρόνου το οποίο εκείνη την εποχή μπορούσαν να το καταφέρουν μόνο οι θεοί.³⁷

Υψίστης σημασίας ήταν και το πεδίο των ονείρων και των οιωμών, δηλαδή τα σημάδια που λάμβανε από τους θεούς, καθώς πολλές πηγές αναφέρουν ότι έδινε μεγάλη έμφαση στα παραπάνω, ειδικότερα στην περίπτωση που σε αυτά εντοπιζόταν φίδια, κεραυνοί ή άστρα, καθώς αποτελούσαν σημάδια της παρουσίας των θεών.³⁸ Ωστόσο, αυτά τα μοιραζόταν είτε με τους στρατιώτες του είτε η ερμηνεία τους πραγματοποιούνταν από τους μάντεις και κατά συνέπεια αποτελούσε ουσιαστικά μύθο που υιοθετούταν από το σύνολο του στρατού, μετατρέποντας τα όσο βίωνε σε μία πεποίθηση που ήταν ίδια για το

³⁵ Ogden, 2011 σελ. 1-8

³⁶ Stoneman, 2010

³⁷ Briant & Kuhrt, 2012

³⁸ Green, 2013

σύνολο των ατόμων.³⁹

Μεταξύ άλλων, επιχειρούσε να μοιάσει σε μορφές μυθικού χαρακτήρα, όπως για παράδειγμα τον Διόνυσο, ο οποίος αντικατόπτριζε την δυνατότητα να επεκτείνονται τα όρια και η ένωση του θεϊκού με τον ανθρώπινο κόσμο. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Μέγας Αλέξανδρος πραγματοποίησε συγκεκριμένες διαδρομές που αναφερόταν ότι είχαν πραγματοποιηθεί από την πλευρά του Διονύσου και μάλιστα κατάφερε να τις ξεπεράσει, δείχνοντας ότι μπορούσε να ξεπεράσει ακόμα και τους θεούς.⁴⁰

Κατά τα τελευταία χρόνια της βασιλείας του, ο ίδιος θεωρούσε ότι η θεϊκή του φύση δεν είχε μόνο πανελλήνιο ή αυτοκρατορικό χαρακτήρα, αντικατοπτρίζοντας ρόλους που είχαν στην διάθεση τους μόνο οι θεοί, όπως η περίπτωση του Απόλλωνα.⁴¹ Αυτό διαφαίνεται και από τις πρακτικές που πραγματοποίησε, γιατί εστίαζε στην πραγματοποίηση γάμων μεταξύ των Ελλήνων και ξένων. Σε αυτό το πλαίσιο ο ίδιος δεν αναδύεται μόνο ως ένα άτομο που έχει θεϊκή φύση, αλλά έναν παράγοντα του οποίου οι κατακτήσεις επιτύγχαναν την ενσάρκωση ενός μεγαλύτερου σχεδίου μεταφυσικού χαρακτήρα.⁴²

Μια σημαντική πτυχή αυτής της εικόνας του, επίσης σχετίζεται με το πώς προχωρούσε σε συνειδητή δραματοποίηση ανάμεσα στην θνητότητα και την αθανασία, καθώς κατάφερνε τη διατήρηση της ανθρώπινης υπόστασής του ακόμα και στην περίπτωση που σε αυτόν αποδίδονταν θεϊκές τιμές. Το παραπάνω διαφαίνεται μέσα από τον θρήνο του για τον Ηφαιστίωνα, το ότι φοβόταν το θάνατο και έκλαιγε. Παρόλα αυτά, οι παραπάνω εμπειρίες ανθρώπινης φύσης ενσωματώθηκαν στη ρητορική του θείου. Έτσι η θεϊκή υπόσταση δεν αντικατόπτριζε τη ψυχρότητα, αλλά μία μορφή του μεγαλείου του ατόμου που είχε έντονο και θεατρικό χαρακτήρα.⁴³

Επομένως, συνολικά από την παραπάνω ανάλυση διαφαίνεται ότι το όραμα του ίδιου για τον εαυτό του ως θεό δεν περιοριζόταν στην ματαιοδοξία του στο πλαίσιο της αυτοκρατορίας ή στο πεδίο της πολιτικής, αλλά αποτελούσε μία ιδεολογία που χαρακτηριζόταν από συνοχή και υποστηρίζονταν από τις τέχνες, τις τελετουργίες, την πολιτική και τους μύθος. Επομένως, μέσω όσων έπραξε προχώρησε στη δημιουργία μίας νέας κατηγορίας ηγεμόνα, ο οποίος δεν ήταν ούτε θνητός, αλλά ούτε θεός υπερβαίνοντας τα δυαδικά στοιχεία.

³⁹ Bosworth, 1988

⁴⁰ Ogden, 2011 σελ. 29-31

⁴¹ Stoneman, 2008

⁴² Stewart, 1993 σελ.30-37

⁴³ Ogden, 2011 σελ. 155-167

2.2 Ο ρόλος της θεοποίησης του στις κατακτήσεις του και στη δημιουργία της αυτοκρατορίας.

Οι πρωτοφανείς κατακτήσεις και η χαρισματική ηγεσία του Μ. Αλεξάνδρου καλλιέργησαν μια έντονη λατρεία της προσωπικότητας του κατά τη διάρκεια της ζωής του. Αυτή η λατρεία απλά εντάθηκε μετά το θάνατο του εξελισσόμενη σε μια ισχυρή δύναμη που επηρέασε το πολιτικό και το θρησκευτικό τοπίο του Ελληνιστικού κόσμου.

Η θεοποίηση του Αλέξανδρου ήταν βασικό στοιχείο της λατρείας της προσωπικότητας του. Στη πορεία των κατακτήσεων του, ο Αλέξανδρος έφτασε να θεωρείται ημίθεος και να συγκρίνεται με μυθολογικές φιγούρες όπως ο Αχιλλέας και ο Ηρακλής. Αυτή η αντίληψη ενισχυόταν και από τις σκόπιμες προσπάθειες του ίδιου του Αλέξανδρου να εμφανίζει τον εαυτό του σαν κάτι περισσότερο από θνητό. Προσπαθούσε να ενσωματώσει τα ιδεώδη του Ελληνικού ηρωισμού και της θεϊκής χάρης, ενισχύοντας την πίστη στην εξαιρετική και ασυνήθιστη φύση του.⁴⁴

"ή δὲ Πυθία θεὸν αὐτὸν ἀπεφάνετο καὶ τοὺς Μακεδόνας νικᾶν πάντων ἄλλων ἐπαίνουσα καὶ συγκατατιθεμένη."

- Πλούταρχος, Αλέξανδρος 27.8

Μετά τον θάνατο του η αντίληψη για την θεϊκή υπόσταση του Αλέξανδρου απέκτησε ακόμα μεγαλύτερη σημασία. Οι σύντροφοι του θεώρησαν ότι ο βασιλιάς τους δεν είχε αληθινά πεθάνει, και όπως παλιά ο Ηρακλής, άφησε τον κόσμο για να ενωθεί με τους Θεούς. Πολλοί από τους στρατηγούς του, γνωστοί και ως Διάδοχοι, συνειδητά και ενεργά προώθησαν την αντίληψη της θεϊκής του υπόστασης. Γύρω από τον θεοποιημένο πια, Αλέξανδρο, έπρεπε να μείνει η αυτοκρατορία ενιαία. Μετά τον θάνατο του, η δύναμη των διαδόχων και των επίγονων στηριζόταν στην σύνδεση που είχαν μαζί του. Σύντροφοι και συμπολεμιστές του Αλέξανδρου θα κόψουν νομίσματα με την κεφαλή του και θα τον φέρουν πάντα σαν παράδειγμα. Αγάλματα, θρησκευτικές τελετές, όλα επέβαλαν μετά τον θάνατο του, την παρουσία του, ιδιαίτερα στην Αίγυπτο που βρισκόταν ο τάφος του και αποτελούσε πάντα το κέντρο λατρείας του και που ο Μακεδόνας βασιλιάς έγινε το πρότυπο του κοσμοκράτορα. Αυτή η πίστη όχι μόνο βοήθησε στο να παγιώσουν τις δικές τους διεκδικήσεις της εξουσίας, αλλά και στο να ενώσουν τις διάσπαρτες περιοχές τους

⁴⁴Hammond & Griffith, 1988

κάτω από μια κοινή λατρεία για τον αποθανόντα κατακτητή.⁴⁵

Ο σεβασμός που είχαν οι Μακεδόνες στη μνήμη του Αλέξανδρου ήταν τεράστιος. Ο Σέλευκος δήλωσε ότι ήταν γραφτό να γίνει ηγεμόνας γιατί του το είπε ο Αλέξανδρος στον ύπνο του. Ο Αντίγονος επίσης δεν τολμούσε να συλλάβει δια βίας τον Πίθωνα, άνθρωπο που είχε προαχθεί από τον ίδιο τον Αλέξανδρο, ενώ τον ίδιο σεβασμό είχε αποκτήσει και ο Αριστόνους, για τον ίδιο λόγο.

Ο Πλούταρχος εξαίρει την τόλμη του Δημητρίου να αναμετρηθεί με τον Πτολεμαίο, σε ηλικία μόλις 22 ετών, μολονότι ο τελευταίος προερχόταν εκ της Αλεξάνδρου παλαιίστρας, ενώ υπήρχε δυσφορία στο μακεδονικό στρατό, όταν ο Δημήτριος πολέμούσε κατά του Λυσιμάχου, που ήταν από τους πιστούς του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Όλοι φρόντιζαν να δημιουργήσουν δεσμούς συγγένειας με την οικογένεια του Αλεξάνδρου. Ο Κάσσανδρος παντρεύτηκε την Θεσσαλονίκη, αδελφή του Αλεξάνδρου, ο Πτολεμαίος φέρεται ως γιος του Φιλίππου ενώ η άλλη αδελφή του Αλεξάνδρου, η Κλεοπάτρα, ήταν αντικείμενο πόθου πολλών μνηστήρων. Τέλος, οι Αντιγονίδες στην Μακεδονία ισχυριζόταν ότι καταγόntonταν από τον Ηρακλή για να συνδεθούν με το γένος των Αργεαδών, το γένος του Φιλίππου και του Αλεξάνδρου, με σκοπό πάντα να οικειοποιηθούν την κληρονομιά του τελευταίου. Για αυτό τον λόγο και φέρανε στα νομίσματα τους το ρόπαλο του Ηρακλή.⁴⁶

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η σημασία της σορού του Αλέξανδρου στην Αιγυπτιακή παράδοση. Η δυναστεία των Πτολεμαίων που εγκαθιδρύθηκε από τον Πτολεμαίο, έναν από τους έμπιστους στρατηγούς του, απέκτησε τον έλεγχο της Αιγύπτου μετά τον θάνατο του. Αυτό αποτέλεσε σημαντική στιγμή στην μεταθανάτια κληρονομιά του Αλέξανδρου, καθώς η σορός του απέκτησε νέα και βαθιά σημασία στα πολιτιστικά και θρησκευτικά πράγματα της Αιγύπτου.

Κάτω από την εξουσία των Πτολεμαίων, ο Αλέξανδρος δεν θεωρείτο απλά ένας ιστορικός κατακτητής αλλά αντικείμενο μιας σχεδόν θρησκευτικής λατρείας. Οι Πτολεμαίοι ηγέτες αναγνώριζαν το τεράστιο κύρος που σχετιζόταν με το όνομα του Αλέξανδρου, και χρησιμοποιούσαν τη μνήμη του για να νομιμοποιούν την εξουσία τους. Με αυτό το σκοπό

⁴⁵Κορδώσης, 2023

⁴⁶Chugg, 2007

προωθούσαν ενεργά την θεοποίηση του Αλέξανδρου στο πλαίσιο των Αιγυπτιακών θρησκευτικών πρακτικών.⁴⁷

Ναοί και τόποι λατρείας ήταν αφιερωμένοι στη λατρεία του Αλέξανδρου, όπου λατρευότανε σαν θεϊκή ενσάρκωση. Αυτοί οι τόποι λατρείας αποτελούσαν κεντρικά σημεία της πολιτισμικής ζωής της Πτολεμαϊκής Αιγύπτου. Εξελίχθηκαν σε τόπους προσκυνήματος και προσφορών όχι μόνο για τον τοπικό πληθυσμό αλλά και για επισκέπτες από την Ελλάδα και άλλες περιοχές που βρισκόντουσαν υπό την Ελληνιστική επιρροή. Υπήρχαν διάφορα είδη κενотаφίων αλλά ο τάφος που περιείχε το σώμα του κατακτητή ήταν μόνο ένας.

Σε αυτούς τους τόπους οι λατρευτικές πρακτικές δανειζόντουσαν στοιχεία και από τις Ελληνικές και από τις Αιγυπτιακές θρησκευτικές παραδόσεις δημιουργώντας μια μίξη πεποιθήσεων σε αυτό το νέο περιεχόμενο. Αυτό αποτελούσε απόδειξη της προσαρμοστικότητας και της πραγματιστικής αντιμετώπισης των Πτολεμαίων ηγεμόνων οι οποίοι επιδέξια ένωναν στοιχεία της Ελληνικής λατρείας των ηρώων και της Αιγυπτιακής αντίληψης της θεϊκής βασιλείας παρουσιάζοντας τον Αλέξανδρο σαν μια γέφυρα μεταξύ δυο ισχυρών και αξιοσέβαστων πολιτισμικών παραδόσεων. Για παράδειγμα, οι Φαραώ της δυναστείας των Πτολεμαίων ταύτιζαν τους εαυτούς τους με τον Αλέξανδρο, παρουσιάζοντας τον σαν τον θεϊκό τους πρόγονο. Αυτή η ταύτιση ενίσχυε τη δική τους διεκδίκηση της νομιμότητας και της θεϊκής τους εξουσίας. Η διαχωριστική γραμμή μεταξύ θνητού ηγεμόνα και θνητού έγινε δυσδιάκριτη, με τους Πτολεμαίους βασιλείς να παρουσιάζουν τους εαυτούς τους σαν θεϊκές φιγούρες που βασίλευαν με τη χάρη του Αλέξανδρου. Ο Αλέξανδρος αφομοιώθηκε από το Αιγυπτιακό πάνθεο, συχνά σχετιζόμενος με τις παραδοσιακές Αιγυπτιακές θεότητες όπως ο Άμμων και ο Ρα.⁴⁸

Επιπλέον, το γεγονός ότι ο ίδιος θεοποίησε τον εαυτό του δεν αποτέλεσε απλά μία χειρονομία που είχε συμβολικό χαρακτήρα ή ένδειξη αλαζονείας και προσωπικό μεγαλείο, αλλά ένα μέσο ιδεολογίας που είχε ενσωματωθεί στο σχέδιο του. Συγκεκριμένα, προβάλλοντας την θεϊκή του υπόσταση αυτό αποτελούσε αναπόσπαστη πτυχή της προσέγγισης του στην εξουσία, δίνοντάς τη δυνατότητα προβολής της κυριαρχίας του όχι ως κάτι αναγκαίο σε πολιτικό επίπεδο, αλλά ως μία συνέπεια κοσμικού χαρακτήρα που δεν μπορούσε να αποφευχθεί.⁴⁹ Ήδη, από τις πρώτες εκστρατείες του στην Ανατολή προχώρησε σε συνδυασμό των παραδοσιακών αξιών των ηρώων στον

⁴⁷Bosworth, 1988 σελ. 463-465

⁴⁹ Hammond, 1981 σελ. 269

ελληνικό πολιτισμό με τα θεολογικά μοντέλα που υπήρχαν στην Ανατολή.⁵⁰ Αυτή η διπλή προσέγγιση του έδωσε τη δυνατότητα δημιουργίας μίας εικόνα για τον ίδιο που είχε οικείο χαρακτήρα για τους στρατιώτες του που ήταν Έλληνες, αλλά μπορούσε να κατανοηθεί ταυτόχρονα και από τους πέρσες, τους Αιγύπτιους και τους Βαβυλώνιους που ήταν υπήκοοι του. Συνεπώς, αντί να είναι βασισμένος μόνο στην δύναμη του στρατού ή στην νομιμότητα των δυναστειών, τοποθέτησε τον εαυτό του ως έναν θεό που εμφανίζεται ο οποίος προμηνύει μία νέα τάξη πραγμάτων παγκοσμίως.⁵¹

Το παραπάνω δεν ήταν τυχαίο, καθώς προχώρησε σε διαμόρφωση της διοίκησης, αλλά και της διπλωματίας που ακολούθησε ο ίδιος. Πιο αναλυτικά, στα πλαίσια των βασικών εκστρατειών του πραγματοποίησε την καλλιέργεια άμεσων σχέσεων με τις ελίτ της ιεροσύνης, όχι απλώς με στόχο την απόσπαση της πίστης τους σε αυτόν, αλλά την ενσωμάτωση της θεϊκής του φύσης στους ιερούς θεσμούς που υπήρχαν σε αυτά τα σημεία που κατέκτησε. Παραδείγματος χάριν, αξίζει να αναφερθεί η περίπτωση της Βαβυλώνας, όπου είχε συμμετοχή σε τελετουργίες Akitu και απαίτησε να αποκατασταθεί ο ναός του Marduk, οι οποίες αποτελούσαν πρακτικές που ευθυγραμμίζονταν με όσα προσδοκούνται από τα άτομα που άνηκαν στο ιερατείο τοπικά. Μέσα λοιπόν από τέτοιες πρακτικές δεν αποτελούσε απλά τον βασιλιά, αλλά έδινε στις κατακτήσεις του μία θρησκευτική υφή.⁵²

Μία πτυχή που δεν έχει εξεταστεί αρκετά είναι ο χωρικός συμβολισμός που αποδίδονταν στις εκστρατείες του. Προς αυτή την κατεύθυνση, κάθε μία κατάκτηση δεν αποτελούσε μία νίκη στρατιωτικού χαρακτήρα, αλλά μία θρησκευτική νίκη. Σε αυτό το πλαίσιο, το γεγονός ότι ίδρυσε την Αλεξάνδρεια, αλλά και άλλες πόλεις αποδίδονταν με ιερές υποχρεώσεις.⁵³

Ταυτόχρονα, πολύ σημαντικό ήταν ότι μέσω της διεκδίκησης της θεϊκότητας του έλαβε χώρα και η υπέρβαση της ταυτότητας που είχε ως ο κατακτητής μακεδόνας, παρουσιάζοντας ουσιαστικά τον ίδιο ως έναν ηγέτη που είχε θεϊκό και παγκόσμιο χαρακτήρα. Αυτό το στοιχείο ήταν υψίστης σημασίας σε σημεία, όπως είναι η περίπτωση της Περσίας και της Αιγύπτου, όπου η βασιλεία των θεών ήταν βαθιά ενσωματωμένη στην παράδοση τους. Συνεπώς, αντί να έχει το ρόλο του ξένου κυρίαρχου, προχώρησε σε ενσωμάτωση του εαυτού του σε θεολογίες που προϋπήρχαν και προσαρμόζοντας την

⁵⁰ Price, 1984 σελ. 101-120

⁵¹ Wothrington, 2012 σελ. 203-215

⁵² Mitchell, 2013 σελ. 91-107

⁵³ Heckel, 2008 σελ. 5-12

εικόνα του ώστε να παρουσιάζει συνάφεια με τα θεϊκά πρότυπα που υπήρχαν τοπικά.⁵⁴

Επιπροσθέτως, ο ρόλος που διαδραμάτιζε αυτό το στοιχείο επηρέαζε και τον βαθμό στον οποίο μπορούσε να διατηρήσει την πειθαρχία και την πίστη από την πλευρά του στρατού. Ο ίδιος λοιπόν καθώς μετέτρεπε το καθεστώς σε θεϊκό, τόσο με έμμεσο τρόπο μέσα από συμβολισμούς όσο και άμεσους τρόπους μέσα από χρησμούς, ουσιαστικά αναδιαμόρφωνε τους στρατιώτες σε θρησκευτικά μέσα που δεν υπηρετούσαν ένα βασιλιά απλώς, αλλά διοικούταν από έναν θεό που είχε ανθρώπινη μορφή, μεταβάλλοντας με αυτό τον τρόπο την ψυχολογία του στρατού. Σε αυτό το πλαίσιο όταν ερχόταν αντιμέτωποι με δυσκολίες που έμοιαζαν μη αντιμετωπίσιμες τότε μπορούσαν να σκεφτούν την υπηρεσία τους με μυθικούς τρόπους, ως δηλαδή ένα καθήκον που έχει ιερό χαρακτήρα στην αποστολή που έχει ο Αλέξανδρος παγκοσμίως.⁵⁵

Παράλληλα, η πεποίθηση της κυριαρχίας που βασίζονταν στη θεϊκή του υπόσταση διαδραμάτισε επίσης πολύ σημαντικό ρόλο στις μεταρρυθμίσεις που πραγματοποίησε σε νομικό και διοικητικό επίπεδο. Αναλυτικότερα, μέσα από την ευθυγράμμιση της εξουσίας που ασκούσε με την θεϊκή πτυχή, πέτυχε την ελαχιστοποίηση της αναγκαιότητας να προχωρήσει σε διαπραγματεύσεις θεσμικού χαρακτήρα. Έτσι, δεν προχωρούσε σε διακυβέρνηση απλώς μέσω των νόμων, αλλά με ένα θεϊκό χάρισμα. Μάλιστα, σε σημεία, όπως είναι η περίπτωση της Σογδιανής, όπου οι παραδόσεις που υπήρχαν στον τόπο επιδείκνυαν αντιστάσεις στην κυριαρχία του, ο ίδιος κατέληξε σε επιβολή μίας αυτοκρατορικής θεολογίας στα πλαίσια της οποίας η πίστη απέναντι σε αυτόν σήμαινε ταυτόχρονα και ευθυγράμμιση με την θεϊκή τάξη, ενώ σε αντίθετη περίπτωση θεωρούνταν κοσμική αταξία.⁵⁶

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, έδινε μεγάλη σημασία στην πτυχή των οίωνων, των χρησμών και των ονείρων σε όλες τις εκστρατείες και αυτό αποτέλεσε ουσιαστικά το μέσο για να προχωρήσει στον χαρακτηρισμό των πρακτικών του ως ενέργειες που είχαν προκαθοριστεί και είχαν επικυρωθεί από το θεϊκό πλαίσιο. Προς την ίδια κατεύθυνση, κατάφερε τη δημιουργία ενός συνόλου από γεγονότα που είχαν προφητικό χαρακτήρα που εντοπίζονταν στην προέλασή του, έχοντας την έννοια ότι είναι κάτι που δεν μπορεί να αποφευχθεί. Αυτό διαφαίνεται για παράδειγμα από το ότι έλαβε επιβεβαίωση από τους ουρανούς για τη κατάκτηση του στη Σίβα. Παράλληλα, κάθε φορά που είχε μία στρατιωτική νίκη αυτή δεν ερμηνευόταν μόνο ως απόρροια της τακτικής που

⁵⁴ O'Brien, 2003 σελ. 97-100

⁵⁵ Anson, 2013

⁵⁶ Shannahan, 2017 σελ. 51-107

ακολουθούσε ή της ιδιοφυίας του, αλλά ότι εκπλήρωνε μια θέληση θεϊκή, προσφέροντας όχι μόνο ένα πλεονέκτημα ψυχολογικής φύσης, αλλά και μία δικαιολογία για να επεκταθεί, καθώς η παρουσίαση των κατακτήσεων του δεν είχε την έννοια της φιλοδοξίας, όμως παρουσιάστηκαν ως ιερές πράξεις.⁵⁷

Επιπλέον, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι έλαβε χώρα και η αναδιάρθρωση της πίστης στο πλαίσιο της αυτοκρατορίας, γιατί παραδοσιακά οι μορφές στις οποίες επιδεικνυόταν αφοσίωση ήταν βασισμένες στην διάσταση της συγγένειας, της εθνικότητας ή των δεσμών ανάμεσα στις δυναστείες, όμως έλαβε χώρα η αντικατάσταση τους από την λατρεία απέναντι σε μία μονό θεϊκή μορφή. Αυτό το στοιχείο ήταν υψίστης σημασίας για την αυτοκρατορία που είχε δημιουργήσει που είχε πολυεθνικό χαρακτήρα και η ύπαρξη μίας κοινής κουλτούρας ή γενεαλογίας που θα μπορούσε να οδηγήσει σε σύνδεση όλων των ατόμων που ήταν οι υπήκοοι του.⁵⁸ Επομένως, το πλαίσιο αυτό είχε υποστεί κατακερματισμό και η υπόσταση του ίδιου αποτελούσε ουσιαστικά ένα μέσο που επιτύγχανε με αυτό τον τρόπο τα διάφορα άτομα, όπως οι σατράπες, οι στρατηγοί, οι ιερείς, ακόμα και οι στρατιώτες να αντιλαμβάνονταν ότι η αφοσίωση που επιδείκνυαν δεν αποτελούσε μία πρακτική μέσω της οποίας υποτάσσονταν σε μία ξένη δύναμη, αλλά ότι συμμετείχαν σε μία ιερή τάξη παγκοσμίως.⁵⁹

Από τα παραπάνω εξάγεται το συμπέρασμα ότι ο Αλέξανδρος έγινε από πολύ νωρίς αντικείμενο λατρείας με κέντρο τον τάφο του στην Αλεξάνδρεια, και ίσως κενοτάφια ή ιερά, ενώ ενέπνεε και νεκρός όχι μόνο τους Μακεδόνες αλλά και άλλους Έλληνες, κάτι που θα επεκταθεί στο μέλλον, ιδιαίτερα στους ρωμαϊκούς χρόνους, και θα εξελιχθεί σε παγκόσμιο φαινόμενο όπως γίνεται φανερό και από την επίδραση του σε πολλούς διαφορετικούς λαούς.⁶⁰ Επιπλέον, μέσα από την ιεροποίηση της ταυτότητάς του κατάφερε τη δημιουργία μίας αυτοκρατορίας που δεν αποτελούσε απλά ένα σύνολο από εδάφη, αλλά νοοτροπίες, μύθους και τελετουργίες. Όπως διαφάνηκε επίσης από τα παραπάνω, η θεϊκή εικόνα που είχε για τον ίδιο του έδωσε τη δυνατότητα ενσωμάτωσης εις βάθος σε πολιτισμούς που διέφεραν από τον ελληνικό και τους οργάνωσε κάτω από μία κοινή ομπρέλα θεολογικού και πολιτικού χαρακτήρα, καταλήγοντας στην ενίσχυση της αφοσίωσης που έδειχναν οι οπαδοί του και ενσωματώνοντας ουσιαστικά την κληρονομιά του στο πλαίσιο που υπήρχε στον αρχαίο κόσμο τόσο σε θρησκευτικό όσο

⁵⁷ Carledge, 2004

⁵⁸ Puett, 2004

⁵⁹ Bosworth, 2002

⁶⁰ Chugg, 2003

και σε πολιτικό και φιλοσοφικό επίπεδο.

3. Η ΣΟΡΟΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ

3.1 Η απόφαση για τις συνθήκες μεταφοράς της και για τον προορισμό της

"Τῇ δὲ ὕστεραία γενόμενοι περὶ τὴν κλίνην οἱ φίλοι τοῦ βασιλέως ἐλπίσαντες ἐν καὶ ἐλόντες, ὥς ἂν ὑποστησόμενοι τὸν δῆμον, ἀπώλεσαν πᾶσαν ἐλπίδα τοῦ βασιλέως σωτηρίας· οὕτω δὲ πᾶσα ἡ πόλις συνταραχθεῖσα, ἐστέναξε τῆς τοῦ βασιλέως αἰφνιδίας ἀπωλείας."

-Διόδωρος Σικελιώτης 17.117.5

Ο Αλέξανδρος πέθανε στην Βαβυλώνα. Ένα γεγονός σαν τον θάνατο ενός λαμπρού στρατηγού και κατακτητή δεν μπορεί να ήταν απρόοπτο και να μην είχε κάποιου είδους θεϊκής προειδοποίησης όπως φαίνεται από τους αρχαίους συγγραφείς. Για παράδειγμα ο Πλούταρχος αναφέρει διάφορα ανέκδοτα όπως ότι δυο κοράκια παλεύανε στον ουρανό και ένα από τα δυο έπεσε νεκρό στα πόδια του Αλέξανδρου ή ότι το αγαπημένο βασιλικό λιοντάρι πέθανε από κλοτσιά γαιῶδάρου.

Ένα άλλο ανέκδοτο τοποθετεί τον Αλέξανδρο σε μια λίμνη να απολαμβάνει ένα περίπατο όταν το ξαφνικά ο άνεμος του αφαίρεσε το διάδημα του και το έριξε σε κάτι καλαμιές. Το διάδημα σώζεται από έναν ναυτικό ο οποίος το σηκώνει από τις καλαμιές που μεγαλώνουν γύρω από έναν τάφο ενός Ασσύριου βασιλιά και για να μην το βρέξει το τοποθετεί στην κεφαλή του. Ο οiwνός είναι ξεκάθαρος, ο Αλέξανδρος όχι μόνο θα πέθαινε άλλα θα το διαδεχόταν κάποιον ο οποίος δεν θα ήταν ο γιος του. Επίσης στο ανέκδοτο ο ναύτης που σώζει το διάδημα ήταν ο Σέλευκος, ένας από τους Διαδόχους. Ο Αλέξανδρος είχε πολλούς μάντεις και ιεουργούς στην αυλή του, από την Ελλάδα και από την Ανατολή.

Αυτοί οι ειδικοί και πιο συγκεκριμένα Βαβυλώνιοι, προειδοποίησαν τον Αλέξανδρο να

αποφύγει την Βαβυλώνα ή έστω να μην εισέλθει στην πόλη από την Ανατολή. Σε μια απελπισμένη προσπάθεια τους, έκαναν χρήση του εθίμου του βασιλιά-δόλωμα προκειμένου να απαλλάξουν τον Αλέξανδρο από την μοίρα του. Σύμφωνα με το αρχαίο Βαβυλωνιακό αυτό έθιμο, ένας δούλος ή εγκληματίας καθόταν στον θρόνο και φόραγε το στέμμα του βασιλιά ενώ τον πάντρευαν σε μια παρθένα, έπειτα του διαβάζανε τους κακούς οιωνούς προκειμένου να περάσει η κακή τύχη σε αυτόν από τον αληθινό βασιλιά. Τέλος ο ψεύτικος βασιλιάς εκτελούνταν και έπαιρνε την κακή τύχη μαζί του στον θάνατο. Όπως και να έχει όλα τα τεχνάσματα και προειδοποιήσεις στον κόσμο δεν είναι ικανά να αλλάξουν την μοίρα του ανθρώπου και ο μεγάλος βασιλιάς εξέπνευσε έπειτα από μερικές μέρες αφότου εισήλθε στην Βαβυλώνα.

Αρχικά ένας σιωπηλός τρόμος σκέπαζε την Βαβυλώνα και έπειτα άρχισαν Έλληνες και Πέρσες να θρηνούν τον μεγάλο στρατηλάτη ενώ ταυτόχρονα ξεκινούσαν οι κρυφές συζητήσεις για το μέλλον της αυτοκρατορίας και την διαδοχή του Αλεξάνδρου. Σύμφωνα με τον Κούρτιο όταν οι τελευταίοι από τους φίλους του Αλεξάνδρου εισήλθαν στο δωμάτιο που βρισκόταν το σώμα του, είδαν ότι το σώμα του στρατηλάτη δεν είχε αρχίσει να αποσυντίθεται ούτε είχε χάσει το χρώμα του. Ισχυρίστηκαν ότι φαινόταν ότι η πνοή της ζωής βρισκόταν ακόμα στα πνευμόνια του. Όταν κάλεσαν τους Αιγύπτιους ακολούθους για να φροντίσουν το σώμα του σύμφωνα με τις παραδόσεις τους, όπως επιθυμούσε εν ζωή ο Αλέξανδρος, αυτοί, φοβούμενοι ότι μπορεί να ανέπνεε ακόμα ο Αλέξανδρος, δεν ξεκίνησαν τις διαδικασίες αμέσως, παρά μόνο μετά από προσευχές για να βεβαιωθούν ότι δεν διαπράττουν ιεροσυλία. Αυτό το επεισόδιο δείχνει ότι ο Αλέξανδρος, σε αυτό το σημείο, είχε καθιερωθεί σαν κανονικός Θεός ή ότι μπορεί να είχε πέσει σε κάποιον είδους κώμα, αλλά η έλλειψη ιατρικής γνώσης να μην επέτρεψε τη διάγνωσή του.⁶¹

Η συνεχής ενασχόληση με τις συνθήκες του θανάτου του Αλεξάνδρου κατά την ιστορία οφείλεται σε ιατρική περιέργεια, πολιτική σκοπιμότητα, αρχαιολογικές ανακαλύψεις και σκανδαλώδεις αφηγήσεις. Ο θάνατός του, ειδικά η υπόθεση της δηλητηρίασης, αποτέλεσε σημαντικό στοιχείο στη διατήρηση της εικόνας του ως υπεράνθρωπο, καθώς ήταν δύσκολο να πιστέψει κανείς ότι ένας άνδρας με τόσα επιτεύγματα θα μπορούσε να πεθάνει από έναν απλό πυρετό. Οι Διάδοχοι χρησιμοποίησαν αυτές τις υποψίες προς όφελός τους, με φήμες για δηλητηρίαση να κυκλοφορούν αμέσως μετά το θάνατό του. Η Ολυμπιάδα, επιστρέφοντας από την Ήπειρο το 317 π.Χ., δικαιολόγησε την εξόντωση των

⁶¹Argyraspidis, 2021

εχθρών της στη Μακεδονία επικαλούμενη την εκδίκηση για τον θάνατο του Αλέξανδρου, με θύματα όπως τον Νικάνωρα και Ιόλλα, γιους του Αντίπατρου. Αυτό υποστηρίζει την εκδοχή ότι ο Αντίπατρος ήταν πίσω από τη συνομωσία δηλητηρίασης του Αλέξανδρου.

Σύμφωνα με μια θεωρία, ο Αντίπατρος, ενοχλημένος από την ευνοϊκή μεταχείριση που έδειχνε ο Αλέξανδρος στους Πέρσες αξιωματούχους και στρατιώτες, τους οποίους εξακολουθούσε να θεωρεί «βάρβαρους», καθώς και από τη μείωση των εξουσιών που του είχε επιβληθεί πρόσφατα από τον βασιλιά, φέρεται να προμήθευσε ένα θρυλικό δηλητήριο από τον ποταμό Στύγα, το οποίο έπρεπε να μεταφερθεί σε οπλή γαϊδουριού, επειδή ήταν πολύ διαβρωτικό για να φυλαχτεί σε οποιοδήποτε άλλο υλικό. Το δηλητήριο αυτό, σύμφωνα με την αφήγηση, το έριξε στο ποτό του Αλεξάνδρου ο γιος του Αντίπατρου και οиноχόος του Αλεξάνδρου, Ιόλλας. Ο νεαρός φέρεται επίσης να ήταν ο ερωτικός σύντροφος του Μήδιου, ο οποίος προσκάλεσε τον Αλέξανδρο στο συμπόσιο όπου ο βασιλιάς ήπιε το μοιραίο φίλτρο.

Όποια και να είναι η αλήθεια, το σώμα του ταριχεύτηκε και μάλιστα τόσο καλά που το σώμα του μπορούσε να εκτεθεί για τους επόμενους 6 αιώνες, αλλά μόνο μετά από δύο χρόνια ξεκίνησε με μια μεγαλειώδη νεκροφόρο, που κατασκευάστηκε από τον Αρριδαίο, το ταξίδι του για τον τελικό τόπο ανάπαυσης του. Σύμφωνα με την περιγραφή του Διοδώρου, η νεκροφόρος είχε τη μορφή μιας περίτεχνης, ανατολικού τύπου, σκεπαστής άμαξας με θολωτή οροφή, που στηριζόταν σε Ιωνικούς κίονες, κάτω από την οποία υπήρχε μικρός θάλαμος. Γύρω από τον θάλαμο κρεμόταν παραπετάσματα από δίχτυ και υφάσματα με κεντημένες παραστάσεις. Στο εσωτερικό, το σώμα, καλυμμένο ολόγυρα με αρωματικά αρτύματα, ήταν ξαπλωμένο σε μια χρυσή ανθρωπόμορφη σαρκοφάγο. Η χρυσή σαρκοφάγος στην οποία τοποθετήθηκε η μούμια του Αλεξάνδρου, καλύφθηκε με ένα πορφυρό ύφασμα πάνω στο οποίο βρισκόντουσαν τα όπλα του μεγάλου στρατηλάτη με τα οποία κατέκτησε τις περιοχές από τις οποίες πέρναγε τώρα η νεκρική πομπή του.

[...]”Στα χρόνια αυτών λοιπόν ο Αρριδαίος, που ορίστηκε υπεύθυνος για τη μεταφορά της σορού του Αλέξανδρου, αφού είχε πλέον τελειώσει την άμαξα πάνω στην οποία έπρεπε να μεταφερθεί το σώμα του βασιλιά, ετοιμαζόταν για τη μεταφορά. Και επειδή το κατασκευασμένο αυτό έργο που είναι αντάξιο της δόξας του Αλέξανδρου ξεπέρασε όλα τα άλλα όχι μόνο στη δαπάνη, καθώς η κατασκευή του χρειάστηκε πολλά τάλαντα, αλλά υπήρξε περιβόητο και για την υπεροχή της τέχνης του, νομίζουμε ότι είναι καλό να γράψουμε γι’ αυτό.

Πρώτα λοιπόν κατασκευάστηκε μια νεκροθήκη από σφυρήλατο χρυσάφι, προσαρμοσμένη στις διαστάσεις του σώματος, και το κενό ανάμεσα στο σώμα και τα τοιχώματα της νεκροθήκης το γέμισαν με αρώματα κατάλληλα και ευωδιά, να δίνουν στο σώμα και να συντελούν στη συντήρησή του. Επάνω στη νεκροθήκη τοποθετήθηκε χρυσό κάλυμμα που εφάρμοζε τέλεια, σκεπάζοντας την πάνω περιφέρεια.. Από πάνω είχε

απλωθεί μεγαλοπρεπές χρυσοποίκιλτο βαθυκόκκινο ιμάτιο, δίπλα στο οποίο έβαλαν τα όπλα του νεκρού, γιατί ήθελαν να συνδυάσουν την όλη εξωτερική όψη των πραγμάτων με τα έργα που αυτός είχε επιτελέσει. Κατόπιν, έστησαν δίπλα την άμαξα που επρόκειτο να κάνει τη μεταφορά· στο πάνω μέρος της είχε κατασκευαστεί θόλος χρυσός, πλάτους οκτώ πήχεων και μήκους δώδεκα, διακοσμημένος με ψηφίδες από πολύτιμους λίθους, κάτω δε από την οροφή μία στεφάνη χρυσή, που περιέτρεχε όλο το έργο, σε σχήμα τετράγωνο, με ανάγλυφες προτομές τραγελάφων, από τις οποίες κρέμονταν χρυσοί κρίκοι διαμέτρου δύο παλαμών, και μέσα από αυτούς κρεμόταν περασμένη μια γιρλάντα πομπική, διακοσμημένη με λαμπρά, κάθε λογής χρώματα. Σε κάθε άκρη υπήρχε θύσανος δικτυωτός με μεγάλα κουδούνια, ώστε όποιοι πλησίαζαν να ακούν τον ήχο από μεγάλη απόσταση. Στις γωνίες στη βάση του θολωτού κατασκευάσματος, σε κάθε πλευρά, υπήρχαν χρυσά αγάλματα Νίκης τροπαιοφόρου. Και η περιβάλλουσα κιονοστοιχία που δεχόταν το βάρος του θόλου, ήταν χρυσή με ιωνικά κιονόκρανα. Εντός της κιονοστοιχίας υπήρχε δίχτυ χρυσό – το πάχος του πλεγμένου μεταλλικού σύρματος ήταν ένα δάχτυλο – που έφερε τέσσερις παράλληλους πίνακες με ανάγλυφες παραστάσεις, ίσους στο μήκος με κάθε πλευρά του χρυσούπαραπετάσματος.

Ο πρώτος εξ αυτών είχε ένα ανάγλυφο άρμα κι επάνω του καθισμένο τον Αλέξανδρο, πουκρατούσεσταχέριαιτουσκήπτροπερίλαμπρο γύρω,δε,απότονβασιλιάνυπήρχεμια συνοδεία από Μακεδόνες με πλήρη οπλισμό και μια άλλη από Πέρσες μηλοφόρουςκαι μπροστά από αυτούς οπλοφόροιστρατιώτες.

Ο δεύτερος πίνακας είχε τους ελέφαντες που ακολουθούσαν τη συνοδεία του βασιλιά με πολεμική εξάρτηση και αναβάτες, Ινδούς μπροστά και πίσω Μακεδόνες αρματωμένους με τον συνήθη εξοπλισμό τους. Ο τρίτος πίνακας είχε ίλες ιππικού τη στιγμή της σύμπτυξης για μάχη, και ο τέταρτος έδειχνε πλοία έτοιμα για ναυμαχία. Δίπλα στην Είσοδο του θόλου, και από τη μία και από την άλλη πλευρά, υπήρχαν χρυσά λιοντάρια με το βλέμμα στραμμένο προς τους εισερχομένους. Στη μέση κάθε κίονα υπήρχε χρυσή άκανθος που ανέβαινε λεπτοκομμένη από κάτω ως το κιονόκρανο. Πάνω από τον θόλο, στη μέση της κορυφής του, υπήρχε μία πορφυρή σημαία αναπεπταμένη στον αέρα με ένα μεγάλο χρυσό στεφάνι ελιά, που, όταν ο ήλιος έριχνε πάνω τις ακτίνες του, έκανε τη φεγγαβολή του στεφανιού αστραφτερή και παλλόμενη, ώστε από μεγάλη απόσταση η οπτική εντύπωση να μοιάζει μεαστραπή.

Η βάση της άμαξας κάτω από το θολωτό κατασκεύασμα είχε δύο άξονες· γύρω από αυτούς περιστρέφονταν τέσσερις τροχοί περσικοί, των οποίων τα κεφαλάρια και οι ακτίνες ήταν επιχρυσωμένα, και το μέρος που ακουμπούσε στο έδαφος σιδερένιο. Οι άκρες των αξόνων που προεξείχαν είχαν γίνει χρυσές και σε σχήμα κεφαλής λιονταριού που κρατούσε στα δόντια του δόρυ. Στο μέσον του μήκους τους οι άξονες είχαν ένα στήριγμα προσαρμοσμένο με ευφυή τρόπο στη μέση του θόλου, ώστε μέσω αυτού να μπορεί ο θόλος να μένει ασάλευτος στα τραντάγματα και στα ανώμαλα μέρη. Η άμαξα είχε τέσσερις ρυμούς, που ο καθένας έφερε τέσσερις ζυγούς, με τέσσερις ημίονους δεμένους στον καθένα· ώστε συνολικά οι ημίονοι ήταν εξήντα τέσσερις, διαλεγμένοι για την αντοχή και το μέγεθός τους. Κάθε ημίονος ήταν στεφανωμένος με επιχρυσωμένο στεφάνι, και δεξιά κι αριστερά από τη σιαγόνα του κρεμόταν ένα χρυσό κουδούνι, γύρω δε από τον τράχηλο ήταν περασμένη λαιμαριά στολισμένη με πολύτιμους λίθους.⁶²

ἐπὶ δὲ τούτων Ἀρριδαῖος ὁ κατασταθεὶς ἐπὶ τὴν κατακομιδὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου σώματος, συντετελεκῶς τὴν ἀρμάμαξαν ἐφ’ ἧς ἔδει κατακομισθῆναι τὸ βασιλικὸν σῶμα, παρεσκευάζετο τὰ πρὸς τὴν κομιδὴν. [2] ἐπεὶ δὲ τὸ

⁶²ΔιόδωροςΣικελώτης, Ιστορική βιβλιοθήκη, βιβλ. ΙΗ΄26-28.4

κατασκευασθὲν ἔργον, ἄξιον ὑπάρχον τῆς Ἀλεξάνδρου δόξης, οὐ μόνον κατὰ τὴν δαπάνην διήνεγκε τῶν ἄλλων, ὥς ἀπὸ πολλῶν ταλάντων κατασκευασθὲν, ἀλλὰ καὶ τῇ κατὰ τὴν τέχνην περιττότητι περιβόητον ὑπῆρξε, καλῶς ἔχειν ὑπολαμβάνομεν ἀναγράψαι περὶ αὐτοῦ. [3] πρῶτον μὲν γὰρ τῷ σώματι κατεσκευάσθη χρυσοῦν σφυρήλατον ἀρμόζον καὶ τοῦτ' ἀνὰ μέσον ἐπλήρωσαν ἀρωμάτων τῶν ἅμα [p. 359] δυναμένων τὴν εὐωδίαν καὶ τὴν διαμονὴν παρέχεσθαι τῷ σώματι. [4] ἐπάνω δὲ τῆς θήκης ἐπετέθειτο καλυπτὴρ χρυσοῦς, ἀρμόζων ἀκριβῶς καὶ περιλαμβάνων τὴν ἀνωτάτω περιφέρειαν. ταύτης δ' ἐπάνω περιέκειτο φοινικὶς διαπρεπὴς χρυσοποιίκιλτος, παρ' ἣν ἔθεσαν τὰ τοῦ μετῆλλαχότος ὄπλα, βουλόμενοι συνοικειοῦν τὴν ὅλην φαντασίαν ταῖς προκατειργασμέναις πράξεσι. [5] μετὰ δὲ ταῦτα παρέστησαν τὴν τοῦτο κομιοῦσαν ἀρμάμαξαν, ἥς κατεσκεύαστο κατὰ μὲν τὴν κορυφὴν καμάρα χρυσῇ, ἔχουσα φολίδας λιθοκόλλητον, ἥς ἦν τὸ μὲν πλάτος ὀκτὼ πηχῶν, τὸ δὲ μῆκος δώδεκα, ὑπὸ δὲ τὴν ὑπωροφίαν παρ' ὅλον τὸ ἔργον θριγκὸς χρυσοῦς, τῷ σχήματι τετράγωνος, ἔχων τραγελάφων προτομὰς ἐκτύπους, ἐξ ὧν ἤρτηντο κρίκοι χρυσοὶ διπάλαιστοι, δι' ὧν κατακεκρέμαστο στέμμα πομπικόν, χρώμασι παντοδαποῖς διαπρεπῶς κατηνθισμένον. [6] ἐπὶ δὲ τῶν ἄκρων ὑπῆρχε θύσανος δικτυωτός, ἔχων εὐμεγέθεις κώδωνας, ὥστ' ἐκ πολλοῦ διαστήματος προσπίπτειν τὸν ψόφον τοῖς ἐγγίζουσι. κατὰ δὲ τὰς τῆς καμάρας γωνίας ἐφ' ἐκάστης ἦν πλευρᾷς Νίκη χρυσῇ τροπαιοφόρος. τὸ δ' ἐκδεχόμενον τὴν καμάραν περιστύλον χρυσοῦν ὑπῆρχεν, ἔχον Ἰωνικὰ κιονόκρανα. ἐντὸς δὲ τοῦ περιστύλου δίκτυον ἦν χρυσοῦν, τὸ πάχος τῇ πλοκῇ δακτυλῖαιον καὶ πίνακας παραλλήλους ζυγοφόρους τέσσαρας ἴσους τοῖς τοίχοις ἔχον.

τούτων δ' ὁ μὲν πρῶτος ἦν ἔχων ἄρμα τορευτὸν καὶ καθήμενον [p. 360] ἐπὶ τούτου τὸν Ἀλέξανδρον, μετὰ χειρὸς ἔχοντα σκῆπτρον διαπρεπές: περὶ δὲ τὸν βασιλέα μία μὲν ὑπῆρχε θεραπεία καθωπλισμένη Μακεδόνων, ἄλλη δὲ Περσῶν μηλοφόρων καὶ πρὸ τούτων ὅπλοφόροι: ὁ δὲ δεύτερος εἶχε τοὺς ἐπακολουθοῦντας τῇ θεραπείᾳ ἐλέφαντας κεκοσμημένους πολεμικῶς, ἀναβάτας ἔχοντας ἐκ μὲν τῶν ἔμπροσθεν Ἰνδούς, ἐκ δὲ τῶν ὀπισθεν Μακεδόνας καθωπλισμένους τῇ συνήθει σκευῇ, ὁ δὲ τρίτος ἱππέων εἰλας μιμουμένας τὰς ἐν ταῖς παρατάξεσι συναγωγάς, ὁ δὲ τέταρτος ναῦς κεκοσμημένας πρὸς ναυμαχίαν. καὶ παρὰ μὲν τὴν εἰς τὴν καμάραν εἴσοδον ὑπῆρχον λέοντες χρυσοῖ, δεδορκότες πρὸς τοὺς εἰσπορευομένους: [2] ἀνὰ μέσον δὲ ἐκάστου τῶν κίωνων ὑπῆρχε χρυσοῦς ἄκανθος ἀνατείνων ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον μέχρι τῶν κιονοκράνων. ἐπάνω δὲ τῆς καμάρας κατὰ μέσσην τὴν κορυφὴν φοινικὶς ὑπῆρχεν ὑπαίθριος, ἔχουσα χρυσοῦν στέφανον ἐλαίας εὐμεγέθης, πρὸς ὃν ὁ ἥλιος προσβάλλων τὰς ἀκτῖνας κατεσκεύαζε τὴν αὐγὴν ἀποστίλβουσιν καὶ σειομένην, ὥστ' ἐκ μακροῦ διαστήματος ὁρᾶσθαι τὴν πρόσοψιν ἀστραπῇ παραπλησίαν. [3] ἡ δ' ὑπὸ τὴν καμάραν καθέδρα δύο εἶχεν ἄξονας, οὓς περιεδίνευον τροχοὶ Περσικοὶ τέσσαρες, ὧν ὑπῆρχε τὰ μὲν πλάγια καὶ αἱ κνημίδες κατακεχυσμέναι, τὸ δὲ προσπίπτον τοῖς ἐδάφεσι μέρος σιδηροῦν. τῶν δ' ἁξόνων τὰ προέχοντα χρυσᾷ κατεσκεύαστο, προτομὰς ἔχοντα λεόντων σιβύνην ὁδᾶς κατεχούσας. [4] κατὰ δὲ [p. 361] μέσον τὸ μῆκος εἶχον πόλον ἐνηρμοσμένον μηχανικῶς ἐν μέσῃ τῇ καμάρᾳ, ὥστε δύνασθαι διὰ τούτου τὴν καμάραν ἀσάλευτον εἶναι κατὰ τοὺς σεισμοὺς καὶ ἀνωμάλους τόπους. [5] τεσσάρων δ' ὄντων ῥυμῶν ἐκάστῳ τετραστοιχία ζευγῶν ὑπέζευκτο, τεσσάρων ἡμιόνων ἐκάστῳ ζεύγει προσδεδεμένων, ὥστε τοὺς ἅπαντας ἡμιόνους εἶναι

ἐξήκοντα καὶ τέσσαρας, ἐπιλεγμένους ταῖς τε ῥώμας καὶ τοῖς ἀναστήμασιν.
ἕκαστος δὲ τούτων ἐστεφάνωτο κεχρυσωμένῳ στεφάνῳ καὶ παρ' ἑκατέραν τῶν
σιαγόνων εἶχεν ἐξηρητημένον κώδωνα χρυσοῦν, περὶ δὲ τοὺς τραχήλους
χλιδῶνας λιθοκολλήτους.

Από την παραπάνω περιγραφή του Διώδωρου μπορούμε να αντλήσουμε πολλές πληροφορίες ως προς το μεγαλείο της νεκρικής άμαξας καθώς και της προπαγάνδας των Διαδόχων. Η λεπτομέρεια των κουδουνιών είναι αρκετά σημαντική καθώς καταλαβαίνει κάποιος ότι οι Διάδοχοι ήθελαν η νεκρική άμαξα και η ακολουθία της να μην περάσουν απαρατήρητες κατά την διάρκεια του ταξιδιού τους. Η παρακολούθηση της από τον κοινό λαό ήταν μέγιστης σημασίας για τους Διαδόχους καθώς με την αναγνώριση του μεγαλείου του Αλεξάνδρου και των κατορθωμάτων του, η δικιά τους δόξα που ήταν συνδεδεμένη μαζί με τον βασιλιά θα ανέβαινε παραπάνω. Πάνω στην νεκροθήκη είχαν τοποθετηθεί τα όπλα της κατακτήσεως που χρησιμοποίησε ο Αλέξανδρος για να υποτάξει την μέχρι τότε ατρόμητη Περσική Αυτοκρατορία. Η ύπαρξη των χρυσών αγαλμάτων της Θεάς Νίκης είναι ευνόητη καθώς ο Αλέξανδρος δεν γνώρισε ποτέ την ήττα στο πεδίο της μάχης και αυτό αντιπροσωπεύεται εδώ με την πλαισίωση της νεκροφόρας του με την μορφή της Θεάς τροπαιοφόρου. Οι διάφορες εκστρατείες και νίκες του Αλεξάνδρου παρουσιάζονται με τέσσερεις ανάγλυφους πίνακες.

Στον πρώτο παρουσιάζεται η υποταγή των Περσών από τους Μακεδόνες και η προσφορά δώρων στον Αλέξανδρο, θέμα σημαντικό να υπενθυμίζεται στον κατά κύριο λόγο περσικό λαό που θα αποτελούσε το πλήθος των παρατηρητών. Με αυτό τον τρόπο τονίζεται η υπεροχή των Ελλήνων και κατά επέκταση των Διαδόχων που θα ήταν οι επόμενοι κυρίαρχοι των περιοχών αυτών. Ο δεύτερος πίνακας δείχνει την εκστρατεία του Αλεξάνδρου στην Ινδία και το πόσο μακριά ήταν διατεθειμένος να συνεχίσει να προχωρήσει αν δεν τον είχαν σταματήσει οι στρατιώτες του. Ο τρίτος πίνακας απεικόνιζε την στιγμή σύγκρουσης του ιππικού κατά την διάρκεια κάποιας μάχης, με αυτό τον τρόπο αποδιδόταν η σφοδρότητα των μαχών που έδωσαν ο Αλέξανδρος και οι στρατιώτες του. Με την συγκεκριμένη εικόνα προβάλλεται η γενναιότητα και το σθένος των Διαδόχων καθώς οι περισσότεροι, αν όχι όλοι, θα είχαν υπηρετήσει στις ίλες του ιππικού.

Αξίζει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο η ιδιοφυής κατασκευή της άμαξας και η προσοχή που δόθηκε στον θόλο και στο στήριγμα του προκειμένου να μην τραντάζεται από το ανώμαλο έδαφος στο οποίο πιθανώς να κινούνταν η άμαξα σε κάποια σημεία στο ταξίδι της. Ο θόλος της άμαξας που κάλυπτε την σαρκοφάγο του Αλεξάνδρου ήταν μια

περίτεχνη κατασκευή της οποίας η οροφή ήταν διακοσμημένη με ψηφιδωτά και πολύτιμους λίθους ενώ από κάτω ήταν χρυσή με διάφορες γεωμετρικές διακοσμήσεις και μια πολύχρωμη γιρλάντα κρεμόταν της έδινε έναν πένθιμο χαρακτήρα. Τοποθετημένη πάνω στον θόλο ήταν μια πορφυρή σημαία, η οποία έφερε ένα μεγάλο χρυσό στεφάνι ελιάς. Το χρυσό στεφάνι ελιάς είναι σύμβολο νίκης και δόξας, καθώς ήταν και το βραβείο των Ολυμπιονικών, με αυτό τον τρόπο προβαλλόταν με έναν ακόμη τρόπο πέρα από τις Νίκες, το γεγονός ότι ο Αλέξανδρος πέθανε αήττητος. Όταν πέφτανε οι ακτίνες του Ηλίου πάνω στην σημαία η το χρυσό στεφάνι τονιζόταν και παλλόταν με αποτέλεσμα από μακριά να φαίνεται σαν αστραπή. Η σημασία αυτή της λεπτομέρειας είναι ξεκάθαρη. Ο Αλέξανδρος σαν γιός του Δία και ως εκ τούτου ημίθεος έφερε το σύμβολο του πατέρα του ακόμα και στον θάνατο. Η θεϊκή του ιδιότητα προβάλλεται άλλη μια φορά στους απλούς ανθρώπους της αυτοκρατορίας, ακόμα και νεκρός ο Αλέξανδρος είναι μέλος της οικογένειας των Θεών.

3.2 Οι διάφορες εκδοχές για την τύχη της.

Το φθινόπωρο του 322 π.Χ. ξεκίνησε η νεκρική πορεία του Αλεξάνδρου με σκοπό να μεταφέρουν την σορό του βασιλιά στο βασιλικό νεκροταφείο στην Μακεδονία. Ο Αρριδαίος όμως που είχε συνωμοτήσει με τον Πτολεμαίο άλλαξε την πορεία της νεκρικής πομπής. Προοριζόταν για τη Λιβύη και το Ιερό του Διός Άμμωνος με τον οποίο ταυτιζόταν ο Αλέξανδρος, αλλά ο Πτολεμαίος Α΄ διέκοψε την πορεία του στη Μέμφιδα και τον έθαψε προσωρινά εκεί «σύμφωνα με τα Μακεδονικά έθιμα.» (Παυσανίας Ι6,3) μέχρι να ετοιμαστεί κατάλληλος τάφος στην Αλεξάνδρεια, την πόλη που έφερε το όνομά του. Αυτό σημαίνει ότι έγιναν οι συνηθισμένες τελετές, εκτός από την καύση, αφού το σώμα είχε ταριχευτεί και πιθανότατα κατασκευάστηκε τάφος με τύμβο. Ο Πτολεμαίος είχε πλήρη επίγνωση της σημαντικότητας και του συμβολισμού του σώματος του Αλεξάνδρου καθώς και πόσο αναγκαίο ήταν για να μπορέσει να νομιμοποιήσει την πολιτική του εξουσία με αυτό. Για αυτούς τους λόγους αγνόησε και ο ίδιος την επιθυμία του Αλεξάνδρου να θαφτεί στην Σίβα, καθώς το σημείο εκείνο ήταν πολύ απομακρυσμένο για να εξυπηρετήσει οποιοδήποτε σκοπό πέρα από την ματαιότητα του νεκρού βασιλιά. Οι Μακεδόνες εξάλλου πίστευαν ότι εκεί που θα θαβόταν ο Αλέξανδρος, ο τόπος θα

ευλογούταν και θα ήταν πιο ισχυρός και ευτυχισμένος.⁶³

Η άμαξα, λοιπόν, με αυτή την κατασκευή και όντας μεγαλοπρεπέστερη να τη βλέπεις παρά να ακούς την περιγραφή της, προσέλκυε πολλούς θεατές λόγω της τεράστιας φήμης της. Γιατί από κάθε πόλη που προσέγγιζε, όλοι οι κάτοικοί της σύσσωμοι έβγαιναν να την προϋπαντήσουν και στη συνέχεια να την ξεπροβοδίσουν, και δεν χόρταιναν ν' απολαμβάνουν το θέαμα. Σε αντιστοιχία με αυτή τη μεγαλοπρέπεια, ακολουθούσε την άμαξα πλήθος οδοποιών και τεχνιτών, καθώς και στρατιωτών που αποτελούσαν τιμητική συνοδεία. Αυτός ήταν άλλωστε και ο σκοπός της άμαξας, να προσελκύσει το δημόσιο ενδιαφέρον. Για πολλούς από τους ανθρώπους που πήγαν να δουν την πομπή της περίτεχνης άμαξας ήταν η πρώτη τους έκθεση στον Αλέξανδρο και στα κατορθώματα του και κατά επέκταση στον θάνατο του και την πάλη για την διαδοχή του. Πολλοί θα αναρωτιόντουσαν ποιος ήταν ο προορισμός της άμαξας και που θα τοποθετούταν η χρυσή σαρκοφάγος. Η πιο σημαντική ερώτηση όμως που θα είχαν σίγουρα οι περισσότεροι ήταν ποιος θα ήταν αυτός που θα διαδεχόταν έναν ηγέτη τόσο μεγάλο του οποίου η νεκρική πομπή είχε τέτοιο μεγαλειώδη χαρακτήρα.

Ο Αρριδαίος, που κατανάλωσε σχεδόν δύο χρόνια για να κατασκευάσει αυτά τα έργα, μετέφερε το σώμα του βασιλιά από τη Βαβυλώνα στην Αίγυπτο. Και ο Πτολεμαίος, για να τιμήσει τον Αλέξανδρο, ήρθε με στρατιωτική δύναμη ως τη Συρία, συνάντησε την πομπή και, αφού παρέλαβε τη σορό, την τίμησε με τη μεγαλύτερη δυνατή φροντίδα. Γιατί αποφάσισε, προς το παρόν, να μη μεταφέρει τον νεκρό στον Άμμωνα, αλλά να τον θάψει στην πόλη που είχε κτιστεί από τον ίδιο τον Αλέξανδρο και ήταν σχεδόν η επιφανέστερη πόλη της οικουμένης. Κατασκεύασε λοιπόν ένα τέμενος, αντάξιο στο μέγεθος και στην κατασκευή της δόξας του Αλέξανδρου, τον ενταφίασε και τον τίμησε με θυσίες που άρμοζαν σε ήρωα και με αγώνες μεγαλοπρεπείς.⁶⁴

Ο Περδίκκας που ξεχειμώνιαζε στην Πισιδία όταν έλαβε τα νέα για την κλοπή της σορού, έστειλε τους συνεργάτες του, Άτταλο και Πολέμωνα, μαζί με μια μονάδα ιππικού, να την κυνηγήσουν. Ίσως να ήρθαν σε επαφή με τους στρατιώτες του Πτολεμαίου, αλλά σίγουρα δεν ήταν ικανοί να ανακτήσουν τη βασιλική σορό. Την μετέπειτα άνοιξη του 321 π.Χ. ο Περδίκκας έφερε όλο τον στρατό του στην Αίγυπτο με σκοπό να τιμωρήσει τον Πτολεμαίο αλλά δολοφονήθηκε πριν προλάβει να επιτύχει τον στόχο του. Ο Πτολεμαίος πανηγύρισε την νίκη του με την επίσημη κατάθεση του σώματος του Αλεξάνδρου στην

⁶³Chugg, 2003

⁶⁴Hammond & Griffith, 1988

Μέμφιδα. Την κατάθεση του σώματος ακολούθησαν σπουδαίοι νεκρικοί αγώνες. Παρόλο που ο Πτολεμαίος μετέφερε την πρωτεύουσα του στην Αλεξάνδρεια, ο τάφος στην Μέμφιδα παρέμεινε ανέγγιχτος για περίπου τρεις με τέσσερις δεκαετίες. Μέχρι την μετακίνηση της σορού στο Σήμα στην Αλεξάνδρεια. Γύρω το 215 π.Χ. ο Πτολεμαίος Δ΄ Φιλοπάτωρ, κατασκεύασε ένα νέο λαμπερό και αξιοθαύμαστο μανσωλείο στο κέντρο της Αλεξάνδρειας, στο οποίο τοποθέτησε και την βασιλική σορό αλλά και τα λείψανα των δικών του προγόνων.⁶⁵

Παράλληλα, ενώ μέσω των κλασικών αναφορών υποστηρίζεται ότι αρχικά η ταφή πραγματοποιήθηκε στη Μέμφιδα και έπειτα μεταφέρθηκε στην Αλεξάνδρεια, υπάρχουν και άλλες που δεν είναι τόσο γνωστές απόψεις και που προχωρούν σε αμφισβήτηση της άποψης ότι η τελική τοποθεσία καθορίστηκε εξ αρχής. Μία λοιπόν άποψη σχετικά με την τύχη της που είναι απόρροια των ελληνορωμαϊκών συγγραφέων, όπως η περίπτωση του Λουκιανού και του Πausανία, είναι ότι μεταφέρθηκε κρυφά ή ακόμα και βεβηλώθηκε όταν πραγματοποιήθηκαν μεταβάσεις στην εξουσία κατά την περίοδο των Πτολεμαίων, έχοντας σαν αποτέλεσμα οι μελετητές να προχωρήσουν σε εξέταση της πιθανότητας ότι οι αναγκαιότητες σε πολιτικό επίπεδο ή οι διαμάχες ανάμεσα σε δυναστείες μπορεί να είχαν σαν αποτέλεσμα με εκούσιο τρόπο να αποκρυφτεί ή ακόμα και να καταστραφεί η σορός του, αποτρέποντας να οικειοποιηθεί από αντίπαλα στρατόπεδα.⁶⁶

Παράλληλα, δεν είναι λίγοι και αυτοί που έχουν τονίσει ότι λόγω ότι η σορός του έχει ιδιαίτερη αξία στο πολιτικό πλαίσιο, η ύπαρξή της δημιουργούσε κινδύνους και επομένως δεν μπορούσε να διατηρηθεί η προσβασιμότητα της δημοσίως σε μακροπρόθεσμο επίπεδο. Σε αυτό το πλαίσιο αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τον δεύτερο αλλά και τρίτο αιώνα προ Χριστού πραγματοποιήθηκε πληθώρα εμφύλιων συγκρούσεων ανάμεσα σε Πτολεμαίους που διεκδικούσαν τον θρόνο, πολλοί εκ των οποίων επιχείρησαν την άντληση νομιμότητας επιχειρώντας την εγγύτητα με την νεκρική σορό του Μέγα Αλέξανδρου. Έτσι, έχει υποστηριχθεί ότι αυτή μπορεί να έχει ταφεί εκ νέου ή να έχει αποκρυφτεί σε ένα θάλαμο που έχει σφραγιστεί μέσα σε κάποια βασιλική περιοχή στην Αλεξάνδρεια κοντά στο Σεραπείο ή στο Πάνειο, καθώς και οι δύο αυτές περιοχές έχουν ιερό χαρακτήρα και έχουν συσχετιστεί με τους Έλληνες σε μεγάλο βαθμό.⁶⁷ Το ότι λοιπόν δεν υπάρχει μία συνεχής και σαφής λατρεία γύρω από την νεκρική σορό του κατά τα τέλη της εποχής των Πτολεμαίων ενισχύει την παραπάνω άποψη για την τύχη της, υπονοώντας

⁶⁵Chugg, 2003

⁶⁶ Retief & Cilliers, 2006 σελ. 14-28

⁶⁷ McKenzie, 2011 σελ. 229-258

ότι μπορεί να έχει λάβει χώρα η σκόπιμη απόκρυψη της με σκοπό τον περιορισμό της αστάθειας.⁶⁸

Μεταξύ άλλων, μία άποψη που δεν εντοπίζεται συχνά είναι ότι μπορεί να μην κατέληξε ποτέ στην Αλεξάνδρεια και ότι αντικαταστάθηκε στην πορεία προς αυτήν, το οποίο είναι βασισμένο σε μία σειρά αντιφάσεων που παρουσιάζονται σε αρχαία κείμενα, ιδιαιτέρως με το ότι υπάρχει μία θολότητα που εντοπίζεται στο τέλος του ταξιδιού της. Ειδικότερα, από την πλευρά τους ο Κούρτιος Ρούφος και ο Διόδωρος ο Σικελιώτης αναφέρουν ότι παρουσιάζονται ασυνέπειες σχετικά με την πτυχή του χρόνου αλλά και του τόπου, υπονοώντας ότι οι Πτολεμαίοι μπορεί να είχαν προχωρήσει σε επινόηση και οργάνωση της ταφής για λόγους προπαγάνδας, ενώ η πραγματική νεκρική σορός είτε μπορεί να χάθηκε είτε να την κατέστρεψαν ή ακόμα και να πραγματοποιήθηκε η ταφή της αλλού με μυστικό τρόπο.⁶⁹

Συν τοις άλλοις, υπάρχει και μία ομάδα αρχαιολόγων και ιστορικών που υποστηρίζουν ότι η απόδοση του τάφου του στην Αλεξάνδρεια είχε τελείως συμβολικό χαρακτήρα και αποτελούσε ουσιαστικά έναν τάφο που ήταν κενός και όχι πραγματικός. Το παραπάνω βασίζεται σε μία σειρά παραλληλισμών με μοτίβα κενού τάφου που εντοπίζονται στις βασιλικές πρακτικές ταφής των Ελλήνων, υπονοώντας ότι βασικός στόχος του τάφου στην Αλεξάνδρεια ήταν να αποτελέσει ουσιαστικά ένα σημείο λατρείας, νομιμοποιώντας την κυριαρχία των Πτολεμαίων μέσα από την κληρονομιά του Μέγα Αλέξανδρου. Αξιοσημείωτο είναι ότι υπάρχουν στοιχεία από επιγραφές, αλλά και από νομίσματα που αντικατοπτρίζουν την αύξηση της εστίασης που δίνεται σε περιόδους μετά το θάνατο του στην θεϊκή του υπόσταση και όχι στην νεκρική του σορό, το οποίο μπορεί να αναδεικνύει μία προσαρμογή στο πλαίσιο της απουσίας του πραγματικού σώματος του.⁷⁰

Αξίζει ακόμη να σημειωθεί ότι υπάρχουν και άλλες υποθέσεις που είναι βασισμένες στην εγκληματολογική αρχαιολογία και έχουν προχωρήσει σε αμφισβήτηση του κατά πόσο η σορός στην Αλεξάνδρεια άνηκε στον Μέγα Αλέξανδρο, καθώς μελέτες από λείψανα που εντοπίστηκαν σε ελληνορωμαϊκούς τάφους στην περιοχή ανέδειξαν ανθρώπους που ήταν στο ίδιο ανάστημα και ηλικία, ωστόσο δεν βρέθηκαν συγκεκριμένα στοιχεία επιγραφών ή διακριτικά βασιλικού χαρακτήρα. Παράλληλα, σε ορισμένες από αυτές εντοπίζονται στοιχεία που παραπέμπουν σε τραύματα ή προετοιμασία τελετουργικού χαρακτήρα που δεν συνάδουν με την μουμιοποίηση και αυτό οδήγησε τους μελετητές να προχωρήσουν

⁶⁸ Chugg, 2020 σελ. 66–74

⁶⁹ Heckel, 2008

⁷⁰ Ogden, 2001 σελ. 3-17

στην δημιουργία της εικασίας ότι η σορός που παρουσιάζεται στην λατρεία στην Αλεξάνδρεια ήταν υποκατάστατο και όχι ο ίδιος ο Αλέξανδρος.⁷¹

Μία ακόμα άποψη η οποία παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, ωστόσο είναι αμφιλεγόμενη στο ακαδημαϊκό πλαίσιο, προχωρά σε σύνδεση της τύχης της με την πρώιμη ανάπτυξη του προσκυνήματος του χριστιανισμού στην περιοχή της Αλεξάνδρειας.⁷² Προς αυτή την κατεύθυνση, ορισμένοι έχουν αναφέρει την άποψη ότι κατά την περίοδο που ανέρχονταν ο χριστιανισμός, δηλαδή το τέταρτο αιώνα μ.Χ. πραγματοποιήθηκε διάλυση των σημείων παγανιστικής λατρείας ή οικειοποίηση τους και οι σοροί από εξέχουσες καταστράφηκαν. Έτσι έχει εκφραστεί η άποψη ότι η σορός του μπορεί να έχει καταστραφεί κρυφά από ζηλωτές του χριστιανισμού. Ταυτόχρονα, μία σειρά Πατέρων της Εκκλησίας, στους οποίους περιλαμβάνεται και ο Κύριλλος Αλεξάνδρειας, αναφέρουν ότι έκλεισαν τα παγανιστικά ιερά και καταστράφηκαν τα λείψανα, δημιουργώντας έτσι την ενίσχυση της πιθανότητας ο τάφος του να αποτέλεσε ουσιαστικά θύμα του θρησκευτικού μετασχηματισμού στην περιοχή.⁷³

Ωστόσο, οι απόψεις για την τύχη της δεν περιορίζονται στα παραπάνω, καθώς έχει υποστηριχθεί ότι μεταφέρθηκε από την περιοχή της Αλεξάνδρειας κατά την περίοδο της αστάθειας που υπήρχε στο πολιτικό πλαίσιο ή ακόμη και κατά την αραβική κατάκτηση της Αιγύπτου την περίοδο του 7^{ου} αιώνα μ.Χ. Όσοι υποστηρίζουν αυτή την άποψη αναφέρουν μία ομάδα διάσπαρτων αραβικών παραδόσεων που μιλούν για έναν πράσινο προφήτη ή έναν βασιλιά του οποίου η ταφή πραγματοποιήθηκε στη δύση. Ενώ λοιπόν το παραπάνω έχει αποτελέσει αντικείμενο έντονων αντιπαραθέσεων, ορισμένες πηγές από την περίοδο του μεσαίωνα μιλούν για έναν μυστηριώδη τάφο που βρισκόταν κάτω από ένα μουσουλμανικό τέμενος ή ένα μυστικό θάλαμο στην περιοχή της δυτικής ερήμου. Φυσικά, παρά το γεγονός ότι τα παραπάνω συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με θρύλους, αντικατοπτρίζουν ότι η πεποίθηση σχετικά με τη μεταφορά στην νεκρικής σορού μακριά από την Αλεξάνδρεια είχε εύλογο χαρακτήρα για την πρώιμη ισλαμική σκέψη.⁷⁴

Συμπληρωματικά, μια ακόμα προσέγγιση που ωστόσο στερείται επαλήθευσης σε επιστημονικό επίπεδο είναι ότι βρίσκεται σήμερα στην Βενετία ως ο Άγιος Μάρκος ο Ευαγγελιστής, το οποίο είναι βασισμένο σε μία σειρά κοινών στοιχείων που εντοπίζονται στις περιγραφές για την σαρκοφάγο που είχε ο Αλέξανδρος και αυτή της οποίας η

⁷¹ Chugg, 2004

⁷² Dahmen, 2007

⁷³ Franfurter, 2000

⁷⁴ Stoneman, 2008

μεταφορά πραγματοποιήθηκε από την Αλεξάνδρεια στη Βενετία κατά τη διάρκεια του 9^{ου} αιώνα.⁷⁵ Αναλύοντας λοιπόν βυζαντινές πηγές διαφαίνεται ότι οι χριστιανοί της Αλεξάνδρειας επιδείκνυαν ιδιαίτερη προθυμία ως προς την προστασία του τάφου του, ώστε να μη βεβηλωθεί και προχώρησαν σε μεταμφίεση του σώματος του σε έναν χριστιανό μάρτυρα.⁷⁶

Μία ακόμα πιθανότητα είναι ότι δεν έλαβε χώρα ποτέ η ταφή και η διατήρηση της, αλλά τέθηκε σε αποτέφρωση με τελετουργίες. Ειδικότερα, παρά το γεγονός ότι αυτή η προσέγγιση αντιτίθεται με τις παραδόσεις που κυριαρχούσαν σχετικά με τη μουμιοποίηση, αλλά και τις ταφές σε σαρκοφάγο, υπάρχει μία σειρά ορισμένων ελληνιστικών εθίμων, ιδιαίτερα όσα είναι απόρροια στωικών και ορφικών διδασκαλιών, που υποστήριζαν ότι η διάλυση της νεκρικής ορού αποτελεί ουσιαστικά ένα είδος αποθέωσης. Φυσικά, παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει καμία αρχαία πηγή που προχωρά σε επιβεβαίωση του παραπάνω, η βιωσιμότητα της άποψης εννοιολογικά βρίσκεται μέσα στα θεολογικά πλαίσια που έχουν ορισμένα ρεύματα της ελληνιστικής περιόδου.⁷⁷

Η εμμονή λοιπόν που υπάρχει σχετικά με τον εντοπισμό της τοποθεσίας του τάφου του μπορεί ουσιαστικά να κατανοηθεί ως μία συνέχεια που έχει ο αρχαίος αγώνας για να ελεγχθεί η κληρονομιά του. Έτσι εντοπίζεται η διεκδίκηση της από Ρωμαίους αυτοκράτορες, Ισλαμιστές φιλοσόφους, Βυζαντινούς ή Ευρωπαίους ιμπεριαλιστές, αποτελώντας ουσιαστικά έναν καθρέφτη για όσους έχουν σαν επιδίωξη την κατοχή, τον ορισμό ή την επανερμηνεία της βασιλείας παγκοσμίως. Από αυτή τη σκοπιά αποτελεί περισσότερο ένα μέσο προβολής ιδεολογικού χαρακτήρα και άρα η απώλεια του είναι ζήτημα ταυτότητας.⁷⁸

Τέλος, είναι αξιοσημείωτο ότι διεπιστημονικές έρευνες έχουν προχωρήσει σε εξέταση της πιθανότητας να έχουν παρερμηνευτεί ή σκόπιμα να έχει πραγματοποιηθεί παραποίηση των αρχαίων πηγών σχετικά με το που τοποθετείται ο τάφος. Μέσα λοιπόν από την επανεξέταση κειμένων που έχει συγγράψει ο Στράβωνας, ο Πανσανίας αλλά και Αρριανός, διάφοροι μελετητές έχουν αναφέρει ότι είτε έχει λάβει χώρα η λανθασμένη καταγραφή βασικών γεωγραφικών οροσήμων είτε ότι η προπαγάνδα των Πτολεμαίων προχώρησε σε σκόπιμη μεταβολή της μνήμης με σκοπό την εξυπηρέτηση στόχων τους.⁷⁹ Το γεγονός λοιπόν ότι αναπτύχθηκε ραγδαία η Αλεξάνδρεια, αλλά και το ότι υπήρχε

⁷⁵ Grimal, 1994

⁷⁶ McKenzie, 2011 σελ. 31-37

⁷⁷ Ogden, 2001 σελ. 3-17

⁷⁸ Cartledge, 2004

⁷⁹ Strabo, 1932

υποδομή σε θρησκευτικό επίπεδο, δημιουργούσε την απαίτηση να υπάρχει ένα συμβολικό κέντρο το οποίο το οποίο προσφερόταν μέσω του τάφου του Αλέξανδρου, ανεξάρτητα από το η νεκρική σορός του ήταν πραγματικά εκεί.⁸⁰

Συμπερασματικά, διαφαίνεται ότι οι διάφορες απόψεις και θεωρίες σχετικά με την τύχη της νεκρικής σορού του αναδεικνύουν όχι μόνο ότι δεν υπάρχουν επαρκή οριστικά αρχαιολογικά στοιχεία, αλλά και την ευελιξία της κληρονομιάς του. Κάθε μία από τις παραπάνω απόψεις που αναλύθηκαν αντικατοπτρίζει ότι αποτέλεσε ουσιαστικά το στοιχείο πάνω στο οποίο συνεχίστηκε η εξέλιξη του δράματος της κυριαρχίας παγκοσμίως.

4. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΣΟΡΟΥ ΑΝΑ ΤΟΥΣ ΑΙΩΝΕΣ

4.1 Κατά τη διάρκεια της γνωστής της τοποθεσίας

Όταν ο Ευμένης έφτασε στα Σούσα το 317 π.Χ. και χρειάστηκε να υπερασπιστεί τα δικαιώματα του ενάντια στους σατράπες ανταγωνιστές του, τους συγκέντρωσε σε ένα συμβούλιο μπροστά από έναν άδειο θρόνο. Ήταν ένα αποδεκτό τέχνασμα, για να επιτευχθεί η ομοψυχία στη διοίκηση, εκεί που απουσίαζε εντελώς. Ο Ευμένης επικαλέστηκε όχι την ανάμνηση του νεκρού βασιλιά αλλά το σύμβολο της ενιαίας πολιτικής εξουσίας. Ο Αλέξανδρος παρέμενε ένα σύμβολο, κυρίως στην Αίγυπτο, όπου η ταριχευμένη σορός του τοποθετήθηκε σε ένα ειδικό μασωλείο στην Αλεξάνδρεια. Το μασωλείο αυτό βρισκόταν εντός των βασιλικών ανακτόρων.

Αρχικά ο Αλέξανδρος τοποθετήθηκε σε έναν τάφο στην Μέμφιδα μέχρι ο τάφος που ήθελε ο Πτολεμαίος να τοποθετηθεί το σώμα να είναι έτοιμος να το υποδεχθεί. Και οι δύο τάφοι αυτοί του Αλεξάνδρου, ο πρώτος στην Μέμφιδα και ο δεύτερος στην Αλεξάνδρεια, υποδεικνύουν ότι δεν ήταν η θέληση του Αλεξάνδρου που καθόριζαν που θα αναπαυθεί αλλά η χρησιμότητα του σώματος του όπως θα αποδειχθεί και παρακάτω. Στον ψευδό- Καλλισθένη αναφέρεται ο

⁸⁰ Chugg, 2007

χρησμός του ιερέα της Μέμφιδας προφητικό κείμενο που σχετίζεται με την αντίληψη των Αιγυπτίων για την ελληνική κυριαρχία και την πόλη της Αλεξάνδρειας. Περιγράφει την Αλεξάνδρεια ως μια πόλη ασταθή, που πλήττεται από συγκρούσεις και πολέμους, ενώ αντιπαραβάλλεται με τη Μέμφιδα, η οποία θεωρείται ιερή και σταθερή. Σύμφωνα με αυτόν τον χρησμό, η μετακίνηση του σώματος του Αλεξάνδρου στην Αλεξάνδρεια συμβολίζει τη συνεχή αστάθεια της πόλης, γεγονός που αντικατοπτρίζει τις αιγυπτιακές αντιλήψεις για την ξένη κυριαρχία.

Ο χρησμός φαίνεται να χρησιμοποιεί στοιχεία από την αιγυπτιακή παράδοση για να προβλέψει ή να υπονοήσει την προσωρινότητα της ελληνικής παρουσίας στην περιοχή. Ο αρχιερέας της Μέμφιδας παρεμβαίνει στη διαδικασία ταφής του Αλεξάνδρου, απορρίπτοντας την ιδέα ότι ο Μακεδόνας βασιλιάς μπορεί να θεωρηθεί νόμιμος Φαραώ. Αντί να δεχτεί την ταφή του στη Μέμφιδα, επιμένει ότι ο Αλέξανδρος πρέπει να ταφεί στη Ρακώτιδα, δηλαδή στην Αλεξάνδρεια. Αυτή η παρέμβαση αντανακλά μια ευρύτερη αιγυπτιακή αφήγηση που αντιτίθεται στην ελληνική κυριαρχία. Ο αρχιερέας δεν βλέπει τον Αλέξανδρο ως φυσικό διάδοχο των Αιγυπτίων βασιλέων και έτσι απορρίπτει τη συμβολική σύνδεση του με τη Μέμφιδα, την παραδοσιακή έδρα των Φαραώ. Η χρήση του ονόματος «Ρακώτιδα» για την Αλεξάνδρεια είναι σημαντική, καθώς προέρχεται από μια αιγυπτιακή παράδοση που την παρουσιάζει ως μια πόλη υπό συνεχή κατασκευή, σε αντίθεση με τη Μέμφιδα, η οποία θεωρείται πλήρης και σταθερή. Αυτή η αντίθεση μεταξύ των δύο πόλεων επαναλαμβάνεται στον Χρησμό του Κεραμέα, όπου η Αλεξάνδρεια περιγράφεται ως μια πόλη, καταδικασμένη σε αναταραχές, ενώ η Μέμφιδα εμφανίζεται ως ο πραγματικός θρησκευτικός και πολιτικός πυρήνας της Αιγύπτου.⁸¹

Οὕτω τοῦ χρησμοῦ δοθέντος, ἐκόμισεν αὐτὸν Πτολεμαῖος εἰς Αἴγυπτον. Ἔλαβε δὲ λάρνακα μολυβδίνην, καὶ ἐνέθηκε ἐν αὐτῇ μέλι νησιωτικὸν καὶ ἄλὸν καὶ μύρραν Τρωγλοδυτικὴν, καὶ θέμενος ἐπὶ ἄμαξαν ἡμιόνων ἤγαγεν εἰς Αἴγυπτον. Ἐπεὶ δὲ εἰς Πηλούσιον ἦλθον, οἱ Μεμφῖται ὑπὸντησαν σὺν αὐληταῖς καὶ ἀγάλμασιν κατὰ τὰ εἰωθότα, καὶ εἰσήγαγον εἰς Μέμφιν ὡς Σέσογχωσιν κοσμοκράτορα ἡμίθεον. Ὁ δὲ ἀρχιπροφήτης τοῦ Μεμφίτου ἱεροῦ εἶπεν· «Ἀγάγετε αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν, ἣν αὐτὸς ἔκτισε ἐν τῇ Ῥακωτίδι· ὅπου γὰρ ἂν ᾗ τὸ σῶμα αὐτοῦ, οὐ παύεται ὁ τόπος οὗτος πολέμοις καὶ μάχαις ταρασσόμενος.» Τότε οὖν ποιεῖ αὐτῷ τάφον Πτολεμαῖος ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, ὃς μέχρι τοῦ νῦν καλεῖται Ἀλεξάνδρου σῆμα, καὶ ἐκεῖ	Αφού δόθηκε αυτός ο χρησμός, ο Πτολεμαῖος τον οδήγησε στην Αίγυπτο. Πήρε μια μολυβένια σαρκοφάγο, έβαλε μέσα της νησιώτικο μέλι, αλόη και τρωγλοδυτική σμύρνα, την τοποθέτησε πάνω σε μια άμαξα μουλαριών και την οδήγησε στην Αίγυπτο. Μόλις έφτασαν στο Πηλούσιο, τον προϋπάντησαν οι Μέμφιδες με αυλοπαίχτες και αγάλματα κατά την συνήθεια και τον έμπασαν στη Μέμφιδα σαν τον ημίθεο κοσμοκράτορα Σεσόγχωση. Και ο αρχιπροφήτης του ιερού της Μέμφιδας είπε « Οδηγήστε τον στην πόλη την οποία αυτός έχτισε στη Ρακώτιδα, γιατί όπου τυχόν βρίσκεται το σώμα του, δεν σταματά αυτός ο τόπος να σπαράσσεται από πολέμους και μάχες. Τότε λοιπόν του έφτιαξε ο Πτολεμαῖος ένα τάφο στην Αλεξάνδρεια και
--	---

⁸¹Vernant, 1991 σελ. 75-83

ἔθαπεν αὐτὸν μεγαλοπρεπῶς. [Καλλισθένης], <i>Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις</i> Γ' 34–36.	τον ἔθαψε ἐκεῖ με μεγαλοπρέπεια.
--	---

Η έννοια της «πόλης που ιδρύεται» ή της πόλης που «προφητικά πρόκειται να ιδρυθεί» είναι κρίσιμη εδώ. Πρόσφατες μελέτες δείχνουν ότι η περιγραφή αυτή συνδέεται με την αιγυπτιακή ονομασία Ρακώτις, που σημαίνει «κατασκευή» ή «οικοδόμηση», το όραμα που σχετίζεται με το μέλλον της Αλεξάνδρειας, το οποίο συνδέεται με τις αρχαίες αιγυπτιακές πεποιθήσεις, ειδικότερα με τον Αγάθος Δαίμονα (μια ευεργετική θεότητα που συνδέεται με την Αλεξάνδρεια). Το όραμα ερμηνεύεται ως σύμβολο του κυκλικού χαρακτήρα της εξουσίας στην Αίγυπτο. Ο Αγάθος Δαίμονας, σε αυτό το πλαίσιο, προβλέπεται να εγκαταλείψει την Αλεξάνδρεια και να επιστρέψει στη Μέμφιδα, υποδηλώνοντας την αποκατάσταση της γηγενούς αιγυπτιακής εξουσίας μετά από μια περίοδο ξένης κυριαρχίας (συγκεκριμένα από τους Έλληνες. Το όραμα το ιερέα για τον Αγαθό Δαίμονα θυμίζει την ελληνική αντίληψη για τον ιδρυτή της πόλης και για την σημαντικότητα του να βρίσκεται το σώμα του εντός της πόλης που ίδρυσε. Το Σήμα όπως ονομάστηκε το μανσολείο αυτό, περιείχε επίσης και τις σαρκοφάγους των Πτολεμαίων βασιλιάδων.

Σε ότι αφορά αυτό τον τάφο γνωρίζουμε μόνο ότι η σαρκοφάγος τοποθετήθηκε σε έναν θάλαμο, πάνω από τον οποίο υπήρχε ναός. Η ονομασία του μπορεί να προήλθε από την λέξη σώμα, καθώς κατά την αρχική του τοποθέτηση του στην νεόκτιστη Αλεξάνδρεια, οι πολίτες θα αναφερόντουσαν στο κτίσμα ως το σώμα του Αλεξάνδρου. Η λατρεία του ιδρυτή μιας πόλης σαν ήρωα και η ταφή του εντός των τειχών της πόλης ήταν ήδη αρκετά κοινό έθιμο στον ελληνικό κόσμο.

Με την τοποθέτηση του σώματος στα βασιλικά ανάκτορα ο Αλέξανδρος ταυτίζεται περισσότερο με την βασιλική οικογένεια από ότι με τον κοινό λαό της πόλης. Το ταριχευμένο σώμα του κατακτητή λειτουργεί σαν το λατρευτικό άγαλμα του ήρωα-ιδρυτή. Ο Διόδωρος αναφέρει θυσίες άξιες ενός Θεού και μεγαλοπρεπείς αγώνες στις γιορτές για τον ενταφιασμό του Αλεξάνδρου στο μανσολείο αυτό. Ο Πτολεμαίος

χρησιμοποιεί τον Αλέξανδρο τόσο σαν απόδειξη και ανάμνηση για την δική του ιδιαιτερότητα ειδικά στα μάτια των στρατιωτών του άλλα και σαν κάποιο φυλαχτό που θα διασφαλίσει την νέα διοίκηση και την ομαλή συνέχεια της. Ο Πτολεμαίος δηλαδή χρησιμοποιεί τα λείψανα του Αλεξάνδρου με τον ίδιο τρόπο που οι Σπαρτιάτες χρησιμοποίησαν τα οστά του Ορέστη όταν τα βρήκαν στην Τεγέα και οι Αθηναίοι τα οστά του Θησέα που έφερε ο Κίμωνας από την Σκύρο. Ο Πτολεμαίος διαφήμιζε τον εαυτό του σαν τον προστάτη του σώματος του ιδρυτή-ήρωα της πόλης και έτσι μπορούσε να μοιραστεί λίγο από το υπεράνθρωπο κύρος του Αλεξάνδρου. Όπως Περδίκκας αποδυναμώθηκε από την απώλεια του σώματος έτσι και ο Πτολεμαίος ενδυναμώθηκε από την απόκτηση του.

Οι διάδοχοι του Πτολεμαίου συνέχισαν να ενισχύουν αυτή τη σύνδεσή τους με τον Αλέξανδρο. Ο Πτολεμαίος Β' δημιούργησε μια νέα γιορτή για να τιμήσει τον πατέρα του, τα Πτολεμαία. Σε αυτή την γιορτή η δύναμη και ο πλούτος των Πτολεμαίων ήταν σε θέα για όλους να τα δουν. Κατά την διάρκεια της γιορτής υπήρχε και η πομπή κατά την οποία μια εικόνα του Αλεξάνδρου φτιαγμένη από χρυσό περιφερόταν πάνω σε ένα άρμα το οποίο κινούσαν τέσσερις ελέφαντες. Οι ελέφαντες θα θύμιζαν στους παρευρισκόμενους τα νομίσματα των Πτολεμαίων στα οποία φερόταν ένα πορτραίτο του Αλεξάνδρου στο οποίο φορούσε δέρμα ελέφαντα, σύμβολο νομιμότητας.

Ο Πτολεμαίος Δ' κατασκεύασε ένα πιο περίτεχνο μαυσωλείο με τον τάφο του Αλεξάνδρου στη μέση και τους τάφους των Πτολεμαίων γύρω του. Η πράξη αυτή ενίσχυσε περαιτέρω την ένωση του Αλεξάνδρου με τους Πτολεμαίους. Ο Αλέξανδρος ήταν σε αυτό το σημείο μια θρυλική φιγούρα και ο προστάτης της βασιλικής οικογένειας. Δεν ήταν μόνο ένα σώμα αλλά η ίδια η πόλη. Αγάλματα του υπήρχαν σε κάθε γωνία της Αλεξάνδρειας. Ο Πτολεμαίος Δ' και η γυναίκα του αποτεφρώθηκαν και ταριχεύθηκαν κατά την Αιγυπτιακή συνήθεια. Το ότι το Σήμα ήταν πραγματικά μεγάλο και μεγαλοπρεπές το γνωρίζουμε από την περιγραφή του Διόδωρου σύμφωνα με την οποία ο Πτολεμαίος κατασκεύασε ένα ιερό περίβολο και κατασκεύασμα ισάξιο σε μέγεθος με αυτό της δόξας του Αλεξάνδρου (18.28.4 *κατασκευασεν ουν τέμενος κατά το μέγεθος και κατά την κατασκευήν της Αλεξάνδρους δόξης άξιον*). Ένας άλλος τρόπος να καταλάβουμε το μεγαλείο αυτού του κτίσματος είναι με το να το συγκρίνουμε με άλλα σύγχρονα του παρόμοια μνημεία, όπως το Μαυσωλείο της Αλικαρνασσού. Το Μαυσωλείο της Αλικαρνασσού είχε διάμετρο 105 μέτρων με 242.5 μέτρων. Καθώς το Σήμα προοριζόταν για μια μεγαλύτερη πόλη και για τον Μεγάλο Κατακτητή, είναι λογικό το κτίσμα να ήταν

αρκετά μεγαλύτερο.⁸²

Μεγάλη έμπνευση για τους αρχιτέκτονες του Σήματος πρέπει να ήταν η Μέμφιδα, καθώς στην πόλη υπήρχαν δυο παρόμοια κτίσματα. Τα μεγάλα αυτά οικοδομήματα ήταν τετράγωνα στο σχήμα τους και περίπου 500 μέτρα η κάθε πλευρά ενώ διασταυρωνόντουσαν στις ορθές γωνίες τους από τους μεγάλους δρόμους της πόλης. Η Αλεξάνδρεια θα είχε παρόμοιες αρχιτεκτονικές ανάγκες. Το οικοδόμημα πρέπει να είχε παρόμοιο τετράγωνο σχήμα και να είχε κάποιου είδους πυραμιδοειδούς οροφής.

Ο Στράβων μας πληροφορεί ότι ο τάφος ήταν μέρος των ανακτόρων και επομένως βρισκόταν κοντά στην θάλασσα, στην περιοχή της μικρής χερσονήσου που τότε ονομαζόταν Άκρα Λοχίας, ενώ ο Ζηνόβιος μας ενημερώνει ότι βρίσκεται μέσα στην πόλη. Δημιουργείται λοιπόν αμφιβολία για το εάν πρόκειται ο τάφος να ήταν ξεχωριστό οικοδόμημα ή εάν ήταν μέρος του Σήματος όπου θάβονταν οι Πτολεμαίοι από τον Πτολεμαίο Φιλοπάτορα και εξής και όπου μεταφέρθηκαν και οι προγονοί του. Θα μπορούσε το Σώμα του Αλεξάνδρου να αποτελούσε ξεχωριστό τοπόσημο στην πόλη της Αλεξάνδρειας και μανσωλείο του θεοποιημένου πλέον κτίστη/ιδρυτή της. Η επιρροή από την Μέμφιδα καθώς και η κατασκευή του γιγάντιου ιερού οικοδομήματος στην καρδιά της Αλεξάνδρειας μπορεί να προήλθαν από τις διαταγές του ίδιου του Αλεξάνδρου.⁸³

Το 89 π.Χ. το χρυσό φέρετρο του Αλεξάνδρου αντικαταστάθηκε με ένα κρυστάλλινο από τον Πτολεμαίο Ι', ο οποίος χρησιμοποίησε τον χρυσό από το φέρετρο για να πληρώσει τους μισθοφόρους του. Ο Ιούλιος Καίσαρας επισκέφθηκε το μνήμα το 48 π.Χ. και ο Οκταβιανός έσπασε ένα κομμάτι από τη μύτη του μεγάλου στρατηλάτη όταν επισκέφθηκε και ο ίδιος το σώμα το 30 π.Χ. Για την επίσκεψη του Αυγούστου υπάρχουν δύο εκδοχές που προέρχονται από δύο διαφορετικούς συγγραφείς. Μία από τον αυτοκρατορικό βιογράφο Σουητώνιο και μία από τον Έλληνα συγκλητικό και ιστορικό Δίωνα Κάσσιο.

Οι δύο αυτοί συγγραφείς είχαν διαφορετικές ευαισθησίες όπως φαίνεται και από την εκδοχή του καθενός για το συγκεκριμένο συμβάν. Ο Σουητώνιος περιγράφει έναν ευσεβή Αύγουστο, ο οποίος τοποθετεί ένα χρυσό στεφάνι στο κεφάλι του Αλεξάνδρου και έπειτα σκορπίζει διάφορα άνθη πάνω στο σώμα του. Όταν τον ρωτάνε αν θέλει να δει και τα σώματα των Πτολεμαίων, εκείνος απαντάει «Ήρθα να δω έναν βασιλιά και όχι πτώματα.» Τα λόγια αυτά και η απόρριψη των Πτολεμαίων ηγεμόνων, είναι ξεκάθαρα σημάδια ότι πρόκειται για μια συνάντηση μεταξύ ίσων, μεταξύ Αλέξανδρου και Αυγούστου, οι

⁸²Kurtz & Boardman, 1971

⁸³Chugg, 2003

Πτολεμαίοι δεν είναι άξιοι να παραβρεθούν. Σε αντίθεση με τον Σουητώνιο, ο Κάσσιος περιγράφει έναν πολύ πιο ασεβή και άγαρμπο Αύγουστο, ο οποίος όχι μόνο δεν σκορπίζει άνθη και τοποθετεί στέμμα στον Αλέξανδρο αλλά τολμάει να αγγίζει τον μεγάλο στρατηλάτη και να του αποσπάσει την μύτη του. Το επεισόδιο με τα σώματα των Πτολεμαίων ενισχύει την εικόνα που έχει σχηματίσει ο Κάσσιος για τον Αύγουστο, δηλαδή αυτή του αγενή και αλαζόνα ανθρώπου.

Ο Κάσσιος σαν Έλληνας μπορεί να εκφράζει την ελληνική άποψη των πραγμάτων ή να μας αναφέρει μια ιστορία που λέγανε οι ίδιοι οι πολίτες της Αλεξάνδρειας για να θίξουν την εικόνα του νέου τους ηγεμόνα. Με την περιγραφή του Κάσσίου μπορούμε να δούμε ότι οι αλεξανδρινοί φανταζόντουσαν ότι ο Αύγουστος θα ήθελε να δει και τους νεκρούς Πτολεμαίους από την στιγμή που θέλει να δει τον Αλέξανδρο, καθώς η σύνδεση τους είναι αδιαμφισβήτητη στην σκέψη τους. Αυτή η επικράτηση της ιδέας αυτής στην σκέψη των πολιτών της Αλεξάνδρειας πρόκειται για τον θρίαμβο του Πτολεμαίου που είχε μεριμνήσει πριν μερικούς αιώνες πριν να δέσει τον οίκο του με την νομιμότητα της διαδοχής του Αλεξάνδρου.

Για τον Ρωμαίο Αύγουστο όμως η σχέση αυτή μεταξύ τον οίκο των Πτολεμαίων και του Αλεξάνδρου ήταν ανύπαρκτη, δείχνοντας το μεγάλο χάσμα μεταξύ των απόψεων που είχαν οι Ρωμαίοι και οι Αλεξανδρινοί. Οι Ρωμαίοι Αυτοκράτορες έβλεπαν στον Αλέξανδρο το απόλυτο παράδειγμα της αυτοκρατορικής τους εξουσίας. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την συχνή τους επίσκεψη στον τάφο καθώς και την αυτοκρατορική τους μέριμνα για αυτόν και την διατήρηση του. Άλλοι επισκέπτες ήταν ο Γερμανικός, ο Βεσπασιανός, ο Τίτος και λογικά ο Ανδριανός. Το 200 μ.Χ. ο Σεπτίμιος Σευήρος θεώρησε ότι ήταν πολύ εύκολα προσβάσιμος ο τάφος και διέταξε να σφραγιστεί. Ο τελευταίος καταγεγραμμένος επισκέπτης του τάφου είναι ο αυτοκράτορας Καρακάλας, σαν μεγάλος θαυμαστής του Αλέξανδρου, αφαίρεσε από το σώμα του ήρωα του το διάδημα, ένα δαχτυλίδι και διάφορα άλλα κοσμήματα. Παρόλα αυτά επειδή θεώρησε ότι ο θάλαμος ήταν αρκετά κρύος, σκέπασε τον μεγάλο κατακτητή με έναν μανδύα.

Σύμφωνα με κάποιες γνώμες ο τάφος καταστράφηκε σε ένα από τα πολλά πολεμικά επεισόδια που έπληξαν την Αλεξάνδρεια τον 3^ο αιώνα μ.Χ. Παρόλα αυτά υπάρχει μια αναφορά από τον Αμμιανό Μαρκελλίνο, για έναν μεγαλοπρεπή ναό το 361 μ.Χ. ο οποίος είναι πολύ πιθανόν να πρόκειται για το Σήμα. Αν πράγματι πρόκειται για το Σήμα τότε λογικά η καταστροφή του πρέπει να οφείλεται στον μεγάλο σεισμό και μετέπειτα κύμα που χτύπησαν την Αλεξάνδρεια το 365 μ.Χ. καθώς ο Χρυσόστομος ισχυρίζεται ότι ο

τάφος του Αλεξάνδρου είναι άγνωστος προς τον λαό της Αλεξάνδρειας σε ένα από τα κηρύγματα του το 400 μ.Χ. σε αντίθεση με τους χριστιανούς μάρτυρες. Ακόμη και να είχε γλυτώσει τους πολέμους και τις φυσικές καταστροφές, είναι αδύνατον να επιβίωσε τις θηριωδίες των βάρβαρων χριστιανών εις βάρος των Εθνικών μετά το διάταγμα του Θεοδοσίου το 391 μ.Χ.⁸⁴

Το πρόβλημα με τις αρχαίες πηγές έγκειται αφενός στη σειρά των γεγονότων, και αφετέρου δεν συμφωνούν αν ο τάφος βρισκόταν κοντά στην θάλασσα ή «εν μέση τη πόλει» όπως μας πληροφορεί ο Ζηνόβιος και δέχονται άλλοι. Σήμερα το μόνο πιθανό Απομεινάρι του μεγάλου ιερού οικοδομήματος μπορεί να το δει κάποιος στους Κήπους της Ροζέτας. Η ιστορία του Σήματος είναι περίπλοκη και βυθισμένη στο μυστήριο και την αβεβαιότητα. Παρόλα αυτά η έρευνα του μυστηρίου αυτού είναι πολύ βοηθητική για να καταλάβει κάποιος την επιρροή του μεγάλου αυτού άνδρα. Μέσω της έρευνας αυτής μπορεί να ανιχνεύσει κάποιος τις σκέψεις και τα συναισθήματα όλων αυτών που επηρεάστηκαν από τον Αλέξανδρο, οι αυτοκρατορίες και οι μεγάλοι άνδρες που ακολουθήσαν στα βήματα του. Κάποιοι τον αγάπησαν και τον εξυμνούσαν, άλλοι τον αποκήρυξαν και τον μισούσαν. Αυτή η διχοτομία που ακολουθεί την φήμη του μετά από τόσους αιώνες μετά τον θάνατο του, αποτελούν μαρτυρία για την ακόμα ισχυρή επιρροή του στην σκέψη των ανθρώπων.

Ο νεκρός Αλέξανδρος ήταν τώρα το φυλακτό του οίκου των Πτολεμαίων. Μια κατάληξη ειρωνικού χαρακτήρα, καθώς οι αποσχιστικές βλέψεις του Πτολεμαίου είχαν καταστροφική επίδραση στην ενότητα της αυτοκρατορίας του Αλεξάνδρου, ακόμα και όσο ζούσε. Τώρα το σώμα του και το όνομά του θα χρησιμοποιούνταν για τη στήριξη ενός καθεστώτος, η ύπαρξη του οποίου θα είχε αποτελέσει ανάθεμα για τον Αλέξανδρο.

Ο Σέλευκος έκανε κάτι παρόμοιο με το όνομα του Αλεξάνδρου και ισχυριζόταν ότι έχει την πνευματική επιδοκιμασία του Αλεξάνδρου, ενώ παραχωρούσε τις ανατολικές σατραπείες που με τόσο κόπο είχε κατακτήσει ο Αλέξανδρος. Η επίκληση του ονόματος και της εικόνας του βασιλιά ήταν ένα συνηθισμένο φαινόμενο, ενώ την ίδια στιγμή οι κατακτήσεις του εγκαταλείπονταν και διαμελίζονταν από τους ίδιους άνδρες που αυτοαποκαλούνταν οι αληθινοί και νόμιμοι Διάδοχοί του.

Συν τοις άλλοις, ο τάφος του είχε πρωταγωνιστικό ρόλο στην διατήρηση της εξουσίας, η οποία βρισκόταν στην τοποθεσία της Αλεξάνδρειας, δηλαδή η πόλη η οποία ιδρύθηκε από τον ίδιο. Ο τάφος του λοιπόν είχε μνημειώδη χαρακτήρα και η θέση του ήταν θεϊκή,

⁸⁴Κορδώσης, 2023

δίνοντας του την δυνατότητα να αποτελεί την ίδια στιγμή ένα μαυσωλείο δυναστειών αλλά και ένα κέντρο λατρείας.⁸⁵ Έτσι, διαφαίνεται ότι το γεγονός πως ο τάφος του βρισκόταν μέσα στην πόλη είχε σαν αποτέλεσμα την δημιουργία νομιμότητας όχι μόνο για τη δυναστεία των Πτολεμαίων, αλλά και για την ιδεολογία της θεϊκής βασιλείας. Συγκρινόμενο λοιπόν με την κλασική Ελλάδα, ο τάφος του προχώρησε σε ενσωμάτωση του στην αστική και διοικητική ζωή, αναδεικνύοντας ουσιαστικά την ύπαρξη μιας μορφής λατρείας του ηγεμόνα που δεν εστιάζει μόνο στην πτυχή της καταγωγής ή της χρησιμότητας σε πολιτικό επίπεδο, αλλά στις στρατιωτικές κατακτήσεις και στο στοιχείο του χαρίσματος.⁸⁶

Μεταξύ άλλων, αξιοσημείωτο είναι ότι κατά τη διάρκεια της γνωστής του τοποθεσίας αποτελούσε ουσιαστικά έναν χώρο που είχε συμβολικό και παραστατικό χαρακτήρα, στα πλαίσια του οποίου αυτοκράτορες της Ρώμης μπορούσαν έχουν συμμετοχή σε μία τελετουργική μίμηση του Μέγα Αλέξανδρου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του Ιούλιου Καίσαρα, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, αντικατοπτρίζοντας το πολιτικό θέατρο. Και η άρνηση του Αυγούστου να προχωρήσει σε επίσκεψη στους τάφους των Πτολεμαίων, αναδεικνύοντας ότι δεν ευθυγραμμίζοταν με τους ελληνιστικούς μιμητές. Τα παραπάνω γεγονότα και η ανοιχτή επίδειξη λατρείας που είχε επιλεκτικό χαρακτήρα, αντικατοπτρίζει ότι ο ίδιος αποτελούσε την σορό που άνηκε στην παγκόσμια αυτοκρατορία, αντιπροσωπεύοντας τη συνέχεια σε διάφορες περιοχές.⁸⁷

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει και για την περίπτωση του θρησκευτικού συγκρητισμού, ο οποίος γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου γιατί ο τάφος του ουσιαστικά ήταν ένας χώρος που πραγματοποιούνταν περίπλοκες τελετουργίες διαπολιτισμικής φύσης, που πραγματοποιούσαν συνδυασμό της ηρωικής λατρείας της Ελλάδας με την παράδοση της ταφής της Αιγύπτου. Αναλυτικότερα, χρησιμοποιήθηκε η πρακτική της ταρίχευσης για το σώμα του, ακολουθώντας τα πρωτόκολλα μουμιοποίησης που υπήρχαν στην Αίγυπτο και δίνοντας την δυνατότητα με αυτόν τον τρόπο στους Πτολεμαίους να επιτύχουν την οπτική παρουσίαση του Μέγα Αλέξανδρου ως Φαραώ, ακόμα και όταν προχώρησαν σε ανάπτυξη της ελληνιστικής θεολογίας σχετικά με τη βασιλεία του. Επομένως, η λατρεία του είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργείται σύγχυση όσον αναφορά τα όρια ανάμεσα στο θείο και στο ανθρώπινο, ανάμεσα στο ελληνικό και στο αιγυπτιακό, καταλήγοντας έτσι ο

⁸⁵ Stoneman, 2008

⁸⁶ Chaniotis, 1997 σελ. 219–259

⁸⁷ Zanker, 1988

τάφος να αποτελεί έναν τόπο τελετουργίας που αντικατόπτριζε τόσο την πλευρά του κατακτητή όσο και του υπηκόου.⁸⁸

Επιπρόσθετα, καθώς βρισκόταν μέσα στην αστική περιοχή της Αλεξάνδρειας και κατά πάσα πιθανότητα στη βασιλική συνοικία, αποτελούσε ουσιαστικά ένα τόπο προσκυνήματος τόσο από την πλευρά των πολιτών όσο και των ξένων αξιωματούχων.⁸⁹ Συγκεκριμένα, περιγραφές από την αρχαιότητα αναφέρουν ότι τοποθεσία του ήτανε πλησίον του μουσείου και της βιβλιοθήκης, αναδεικνύοντας την ενσωμάτωσή του στη γνώση και στην αυτοκρατορική ιδεολογία. Από τα παραπάνω προκύπτει λοιπόν ότι οι Πτολεμαίοι κατάφεραν να επιτύχουν την εξίσωση της εξουσίας σε πολιτιστικό επίπεδο με την κυριαρχία στο πολιτικό πεδίο, ενσωματώνοντας τον τάφο του στο πνευματικό και αστικό κέντρο της πόλης της Αλεξάνδρειας, καθώς η παρουσία του δεν σχετιζόταν μόνο με την νεκρόπολη, αλλά αφορούσε στην ζωή της πόλης τόσο όσον αφορά τη διοίκηση όσο και τη φιλοσοφία.⁹⁰

Οι αυτοκράτορες της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας επιχειρούσαν όλο και εντονότερα να επιτύχουν την απεικόνισή τους ως θεοί ή ημί-θεοι, η σορός του αποτέλεσε το πρωτότυπο. Μεταγενέστερα, αξιοσημείωτη είναι και η περίπτωση του Καρακάλλα, ο οποίος προχώρησε σε ανοιχτή ταύτιση του με το Μέγα Αλέξανδρο μέσα από την διαταγή πραγματοποίησης τελετουργιών στον τάφο του και αναφέρεται ότι προχώρησε σε μίμηση του στρατιωτικού του στυλ και των μαλλιών του. Οι παραπάνω πρακτικές δεν ήταν μόνο τρόποι για να εκφράσουν τον θαυμασμό τους προσωπικά, αλλά αποτελούσαν πολιτικές δηλώσεις διαδοχής και ισοδυναμίας.⁹¹

Γίνεται αντιληπτό, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως πόσο σημαντική είναι η σορός σε σχέση με τις εκδηλώσεις που πραγματοποιούνταν στην Αλεξάνδρεια, στις οποίες πρωταγωνιστικό ρόλο είχε η μνήμη του βασιλιά. Προς αυτή την κατεύθυνση, οι Πτολεμαίοι προχωρούσαν σε διοργάνωση τελετών δημοσίως είτε στον τάφο του είτε κοντά σε αυτόν, με σκοπό την ενίσχυση της νομιμότητας της δυναστείας τους, πραγματοποιώντας σύνδεση των μοναρχών που κυβερνούσαν με την αιώνια δόξα που χαρακτήριζε το Μέγα Αλέξανδρο. Σε αυτές λοιπόν τις εκδηλώσεις γιορτής εντοπίζονται διάφορες διαστάσεις της λατρείας των ηρώων, όπως είναι η περίπτωση των θυσιών, των

⁸⁸ Grimal, 1994

⁸⁹ McKenzie, 2011 σελ. 229-250

⁹⁰ Empereur, 1988

⁹¹ Baynham, 2003

πομπών και των ύμνων, αλλά την ίδια στιγμή εντοπίζεται και μία σειρά καινοτομιών, καθώς προχωρούσαν σε ενσωμάτωση στοιχείων προπαγάνδας. Σε αυτό το πλαίσιο η σορός δεν αποτέλεσε μόνο μία περιοχή στην οποία εκδηλώνοντας το πένθος, αλλά και ο εορτασμός, επιτυγχάνοντας την ευθυγράμμιση των εποχιακών και αστικών στοιχείων με την μνήμη της κατάκτησης. Η παραπάνω διάσταση διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στο να διατηρηθεί το πολιτικό και θεολογικό σύστημα του κράτους των Πτολεμαίων, αναδεικνύοντας ότι έλαβε χώρα η αξιοποίηση της με σκοπό την υποστήριξη της συνέχειας της δυναστείας.⁹²

Μεταξύ άλλων, κατά τη διάρκεια της γνωστής τοποθεσίας της επηρέασε και το να διαπραγματευθούν την ταυτότητά τους οι Έλληνες άποικοι και οι ιθαγενείς Αιγύπτιοι στην περιοχή της Αλεξάνδρειας. Αυτό συνέβη καθώς ήταν ένα σύμβολο που την ίδια στιγμή είχε σαν αποτέλεσμα την υπενθύμιση της μακεδονικής κατάκτησης και την θεότητα της Αιγύπτου, δίνοντας την δυνατότητα έτσι υπάρχουν κοινά συμβολικά στοιχεία και από τις δύο πλευρές, παρά τις εντάσεις και τις διαφοροποιήσεις που εντοπίζονται σε πολιτικό και πολιτισμικό επίπεδο.⁹³ Έτσι, από την πλευρά τους οι Πτολεμαίοι έκαναν χρήση του τάφου ως μία τοποθεσία όπως συγχωνεύονταν ο ήρωας της Ελλάδας και ο νόμιμος Φαραώ. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η απεικόνιση του οπτικά σε διάφορα ανάγλυφα που εντοπίζονται στους ναούς, όπου ο ίδιος φοράει τόσο το διάδημα όσο και το διπλό στέμμα της Αιγύπτου, πράγμα που αναδεικνύει ότι υπήρχε μία σύγκλιση ανάμεσα στις δυο πλευρές.⁹⁴

Δεν γίνεται φυσικά να μη γίνει και αναφορά στο φιλοσοφικό πεδίο, καθώς η γνωστή του τοποθεσία αποτέλεσε ένα αντικείμενο για ανάπτυξη στοχασμών σε συζητήσεις που αφορούσαν τη διάσταση της ταυτότητας, του μεγαλείου και της θεϊκής φιλοδοξίας. Παραδείγματος χάριν, ο Πλούταρχος πραγματοποίησε σχολιασμό της αντίθεσης που εντοπίζεται ανάμεσα στις σημαντικές, μεγαλοπρεπείς και πολυάριθμες κατακτήσεις που πραγματοποίησε ο Μέγας Αλέξανδρος, αλλά και στον πεπερασμένο χώρο ταφής του, κάνοντας χρήση ουσιαστικά του τάφου ως ένα σύμβολο που παρέπεμπε στην ηθική σκέψη αναφορικά με τα όρια της προσπάθειας των ανθρώπων.⁹⁵ Τέτοιου είδους λοιπόν προσεγγίσεις φιλοσοφικού χαρακτήρα αναδεικνύουν το πώς η γνωστή τοποθεσία ξεπερνούσε την φυσική υπόσταση και αποτέλεσε ένα πεδίο ηθικού και λογοτεχνικού

⁹² Chaniotis, 1997 σελ. 219–259

⁹³ Holbl, 2001

⁹⁴ McKenzie, 2011 σελ. 31-37

⁹⁵ Πλούταρχος, 1994

χαρακτήρα, δίνοντας την δυνατότητα στους συγγραφείς και στους φιλοσόφους να προχωρούν σε διερεύνηση της διάστασης της εξουσίας, της πτυχής της αλαζονείας, αλλά και ζητήματα που σχετίζονταν με την αθανασία. Από αυτή λοιπόν την οπτική η σορός αποτέλεσε ουσιαστικά κάτι παράδοξο, δηλαδή, ήταν ένα μνημείο μεγαλοπρεπούς φύσης που υπενθύμιζε ταυτόχρονα το θάνατο και τη φθορά.⁹⁶

Φυσικά, οι επιπτώσεις και η επιρροή που ασκήθηκε από την τοποθεσία του δεν περιορίζεται μόνο στα παραπάνω, καθώς, εντοπίζονται και επιδράσεις παιδαγωγικής φύσης, ιδιαιτέρως στα πλαίσια της ρωμαϊκής ελίτ. Πιο αναλυτικά, η ελληνική εκπαίδευση στα πλαίσια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας συχνά προχωρούσε σε εξιδανίκευση του Μέγα Αλέξανδρου ως το άτομο που βρισκόταν στο ανώτερο επίπεδο της αρετής και της ηγεσίας. Υπό αυτή την έννοια, όταν κάποιος επισκεπτόταν την νεκρική σορό στην Αλεξάνδρεια για να την προσκυνήσει αναζητούσε την ηθική, την έμπνευση σε ηθικό και φιλοσοφικό επίπεδο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του παραπάνω είναι η περίπτωση του Στράβωνα και του Πλίνιου του Πρεσβύτερου, οι οποίοι μέσω όσων αφηγούνται προχωρούν σε αποκάλυψη του τρόπου με τον οποίο έλαβε χώρα η ενσωμάτωση του τάφου στις φιλοδοξίες διδασκαλίας που είχαν οι διανοούμενοι της Ρώμης. Επομένως, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση και στη ρητορική, καθώς, διάφοροι επίδοξοι ηγέτες και μελετητές, φιλόσοφοι μπορούσαν να τον επισκεφτούν και να συλλογιστούν την ιστορία, τον μύθο και το ηθικό παράδειγμα.⁹⁷

Παράλληλα, αποτέλεσε έμπνευση της μίμησης της αρχιτεκτονικής στο σύνολο του ελληνιστικού κόσμου και όχι μόνο σε αυτό. Αυτό διαφαίνεται από το γεγονός ότι πληθώρα μαισολείων που είχαν κατασκευαστεί για ηγεμόνες που ήταν μεταγενέστεροι του Μέγα Αλέξανδρου, όπως είναι το Μαισολείο στην Αλικαρνασσό, καθώς σε αυτούς εντοπίζονται παραλληλισμοί δομικού και εικονογραφικού χαρακτήρα με τις περιγραφές που έχουν αναφερθεί στον τάφο του Μέγα Αλέξανδρου. Συνεπώς, η γνωστή του τοποθεσία άσκησε επιδράσεις στον πολιτισμό και στην αρχιτεκτονική, αποτελώντας ουσιαστικά ένα πρότυπο που μιμούνταν από άλλους, όσον αφορά την αρχιτεκτονική της αυτοκρατορίας.⁹⁸

Συμπληρωματικά, επέδρασε και στο πώς αναπτύσσονταν και πραγματοποιούνταν οι λατρείες απέναντι στους ήρωες πέρα από τον ελληνικό κόσμο, παραδείγματος χάριν, στα πλαίσια της Μικράς Ασίας βασιλείς άρχισαν να προχωρούν σε κατασκευή ναών και

⁹⁶ Price, 1984 σελ. 133-153

⁹⁷ Mitchell, 2013 σελ. 91-107

⁹⁸ Rose, 1997

μνημείων για τους ίδιους, αναφέροντας ουσιαστικά τον Αλέξανδρο με σκοπό να νομιμοποιήσουν τις πράξεις τους. Η παραπάνω λοιπόν μεταβολή όσον αφορά τη λατρεία απέναντι στους ηγεμόνες δέχτηκε επιδράσεις από τη νεκρική σορό, η οποία ανέδειξε ότι ένας και μόνο τάφος που ήταν μνημειώδους χαρακτήρα θα μπορούσε να αποτελέσει το κέντρο λατρείας όπου πραγματοποιείται προσκύνημα και δυναστική μνήμη.⁹⁹

Σημαντικές επιπτώσεις εντοπίζονται και στις αφηγήσεις του Χριστιανισμού κατά την περίοδο της Ύστερης Αρχαιότητας, καθώς οι προσκυνητές του Χριστιανισμού, όπως είναι η περίπτωση του Ιωάννη Χρυσοστόμου, πραγματοποιούσαν μία σειρά συγκρίσεων ανάμεσα στην αφθαρσία του σώματος που είχαν οι άγιοι και στην διατήρηση της νεκρικής σορού για το Μέγα Αλέξανδρο. Με αυτό τον τρόπο ουσιαστικά έγινε το πρότυπο για το άφθαρτο σώμα των αγίων.¹⁰⁰

Στο γεωπολιτικό πλαίσιο, είχε συμβολή στο να εδραιωθεί η δύναμη και η ταυτότητα της πόλης της Αλεξάνδρειας, η οποία αποτελούσε κατά κύριο λόγο την συμβολική πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας. Αυτό συνέβαινε καθώς διάφορα άτομα επισκέπτονταν τη περιοχή από την Ρώμη, την Ελλάδα, τη Μικρά Ασία και την βόρεια Αφρική, με σκοπό να προσκυνήσουν και να τιμήσουν τον τάφο, καταλήγοντας έτσι σε μετατροπή του σε ένα σημείο μνήμης και σημασίας στο πολιτικό πλαίσιο σε παγκόσμιο επίπεδο. Ακόμα, και κατά τις περιόδους που η εξουσία της αυτοκρατορίας μετακινούνταν προς την ανατολή ή τη δύση, η τοποθεσία του τάφου ήταν το σημείο αναφοράς για την ιδεολογία και την κυριαρχία παγκοσμίως.¹⁰¹

Όσον αφορά το πνευματικό πλαίσιο, η τοποθεσία του επηρέασε και την εικόνα που είχε δημιουργηθεί για την Αλεξάνδρεια ως μία περιοχή υψίστης σημασίας τόσο για τις κατακτήσεις όσο και για τη σοφία. Ειδικότερα, η γνωστή βιβλιοθήκη, αλλά και το μουσείο που υπήρχε η λειτουργία τους πραγματοποιούνταν υπό την μνήμη του Μεγάλου Αλεξάνδρου κατά μια έννοια και έτσι πληθώρα μελετητών, όπως η περίπτωση του Αρίσταρχου και του Ερατοσθένη, προχωρούσαν στην παραγωγή έργων στα πλαίσιο των οποίων ανέφεραν ότι η Αλεξάνδρεια ουσιαστικά είχε κληρονομήσει τις παραδόσεις ομηρικού, πλατωνικού και αριστοτελικού χαρακτήρα. Έτσι, ο τάφος έγινε ουσιαστικά ένα σύμβολο μεγαλείου, καθώς εκεί βρισκόταν η νεκρική σορός του πιο διάσημου μαθητή του Αριστοτέλη, αντικατοπτρίζοντας τη συνέχεια της ελληνικής πνευματικής ζωής.¹⁰²

⁹⁹ Price, 1984 σελ. 234-244

¹⁰⁰ Brown, 2014

¹⁰¹ Hekster, 2015 σελ. 1-18

¹⁰² Fraser, 1985

Επομένως, από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι κατά τους χρόνους όπου η τοποθεσία του τάφου ήταν γνωστή και υπήρχε προσβασιμότητα σε αυτόν, η νεκρική σορός δεν ήταν απλά ένα μαυσωλείο ή ένα χώρο λατρείας, αλλά μία περιοχή που είχε σημασία σε ιδεολογικό, πολιτικό και πολιτιστικό πλαίσιο, διαμορφώνοντας την διαδοχή, την φιλοσοφία, την θρησκεία και την καλλιτεχνική άμιλλα. Επομένως, ο Μέγας Αλέξανδρος δεν ήταν μόνο μία φιγούρα της ιστορίας, αλλά ένας ζωντανός μύθος που είχε ενσωματωθεί στην εξουσία την αρχιτεκτονική, όπως και στις τελετουργίες. Όταν πλέον η τοποθεσία του δεν ήταν γνωστή και χάθηκε αυτό δεν είχε βέβαια σαν αποτέλεσμα να διαγραφεί η επιρροή της νεκρικής σορού, αλλά απλώς μεταβλήθηκε ο τρόπος επιρροής της, όπως διαφαίνεται παρακάτω.

4.2 Κατά τη περίοδο της απώλειας της

Η επιμονή αναζήτηση του τάφου του Μεγάλου Αλεξάνδρου από ειδικούς και μη εξηγείται, επειδή ο Αλέξανδρος υπήρξε κάτι περισσότερο από ένας μεγάλος κατακτητής, καθώς θεωρήθηκε επιπλέον ως Θεός, πιστός του ιερωβά, όσιος και προφήτης. Πράγματι στην αρχαιότητα είχε θεωρηθεί ως 13^{ος} Θεός, ενώ εβραϊκά κείμενα τον παρουσιάζουν να αποδίδει τιμές στον θεό των εβραίων. Το Κοράνι τον παρουσιάζει ως υπερασπιστή του κόσμου και τον ελάσσονα προφήτη και οι Βυζαντινοί στο Μυθιστόρημα του Αλέξανδρου τον παρουσιάζουν σαν θεοσεβούμενο χριστιανό βασιλιά, όσιο ή και άγιο που ιδρύει μοναστήρια και εκκλησίες κατά το πρότυπο των Βυζαντινών αυτοκρατόρων.¹⁰³

Ανάμεσα στους μεγάλους στρατηγούς και προσωπικότητες της Αρχαίας Ελλάδας και Ρώμης ήταν πολύ κοινό να προσπαθούν να μιμηθούν τον Αλέξανδρο (imitatio Alexandri). Την ζωή του, τις κατακτήσεις του και το μεγαλείο του. Ένας από τους τρόπους όπου γινόταν αυτή η μίμηση και αποθέωση προς το πρόσωπο του Αλεξάνδρου, ήταν η κατοχή αντικειμένων που του ανήκαν και η ένδυση μαζί τους. Με το να ντύνονται σαν τον ήρωα τους και να ποζάρουν σαν εκείνον, οι μεγάλοι στρατηγοί του παρελθόντος ένοιωθαν ότι μοιραζόντουσαν λίγη από την δόξα του.

Ο Αλέξανδρος ίσως είναι το μοναδικό υπαρκτό πολιτικό και στρατιωτικό πρόσωπο που, από την αρχαιότητα ως σήμερα, έχει παραμείνει στην επικαιρότητα, αφού έχει χαραχθεί στην συλλογική μνήμη όχι μόνο των Ελλήνων αλλά και άλλων λαών, ενώ αντιμετωπιζόταν και ως θρησκευτικό πρόσωπο, που αποπνέει ευσέβεια, ως σοφός

¹⁰³Κορδώσης, 2023

άνθρωπος που απάντησε σε πολλά ερωτήματα ακόμα και ως εφευρέτης. Έτσι και οι καλλιτέχνες της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας τον παρουσιάζουν σε διάφορες μορφές κατά το πρότυπο του Ηλία, δηλαδή να ανυψώνεται στον ουρανό ή σαν τον ιδανικό πρίγκιπα που κυνηγάει άγρια θηρία, για το καλό του κόσμου.

Ο Αλέξανδρος πάντα ήταν και είναι η προσωποποίηση της απόλυτης εξουσίας και δύναμης, και κάθε λαός τον φαντάζεται σύμφωνα με το ιδεώδες πρότυπο που έχει πλάσει. Από τους Πέρσες θεωρείτο πρότυπο Πέρση μονάρχη, οι Τούρκοι και γενικά οι μουσουλμάνοι των θεωρούσαν προφήτη, οι Αιγύπτιοι ως γιο του φαράω Nectanebo ενώ οι Αιθίοπες και οι Βυζαντινοί [τον έβλεπαν] σαν πρότυπο χριστιανού μονάρχη. Με το μογγολικό έπος *Σαχνάμα* του 14^{ου} αιώνα, ο Τζέγκις Χαν καταγράφεται ως απόγονος της Ολυμπιάδας, μητέρας του Αλέξανδρου. Η μορφή του Αλέξανδρου ενέπνεε επίσης του απόλυτους μονάρχες, όπως τους Ρωμαίους, οι οποίοι μετέφεραν στην Ρώμη έργα τέχνης που αφορούσαν το πρόσωπο του, και Βυζαντινούς αυτοκράτορες ή Ευρωπαίους ηγέτες που τον είχαν για πρότυπο τους, ενώ η δυτική βιβλιογραφία του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα τον φέρει ως πρότυπο αποικιοκράτη.¹⁰⁴

Επιπλέον, το γεγονός ότι εξαφανίστηκε η σορός του είχε σαν τα αποτέλεσμα την κατάλυση της μακροχρόνιας πολιτισμικής μετατόπισης στο πώς διαχειρίζονταν και μυθοποιούνταν ουσιαστικά η κληρονομιά του. Προς αυτή την κατεύθυνση, καθώς σταδιακά εξασθενούσε η ορατότητα του τάφου, ιδιαίτερα με το πέρας του τρίτου αιώνα μ.Χ έλαβε χώρα η εδραίωση ενός νέου είδους μνήμης που δεν ήταν βασισμένη σε κειμήλια, αλλά στην αφήγηση. Το παραπάνω έδωσε τη δυνατότητα στην περσόνα του να έχει περισσότερο αφηρημένο χαρακτήρα και να μετατραπεί από έναν μονάρχη σε ένα σύμβολο το οποίο μπορεί να προσαρμοστεί σε νέα πολιτιστικά και πολιτικά πεδία. Έτσι, την περίοδο αυτή, η ίδια η απώλεια είχε παραγωγικό χαρακτήρα, καθώς ο ίδιος ήταν ουσιαστικά «ανοιχτός» σε διάφορες οικειοποιήσεις που είχαν και αντιφατικό χαρακτήρα μεταξύ τους.¹⁰⁵

Συν τοις άλλοις, το κενό που δημιουργήθηκε έδωσε την ευκαιρία στο συμβολικό του χαρακτήρα στο πεδίο διαφόρων πλαισίων, τόσο φιλοσοφικών όσο και θρησκευτικών. Αναλυτικότερα, παραδόσεις φιλοσοφικού χαρακτήρα στον ελληνιστικό χώρο, αλλά και ρωμαϊκές άρχισαν να προχωρούν σε ερμηνεία του τάφου του που είχε εξαφανιστεί ως μία ουσιαστικά μεταφορά ή παρομοίωση για την παροδική φύση που έχει η δύναμη στη γη.

¹⁰⁴ Κορδώσης, 2023

¹⁰⁵ Stoneman, 2008

Επίσης, παραδείγματος χάριν, ιστορικοί στοχαστές προχωρούσαν σε αναφορές σχετικά με τον εφήμερο χαρακτήρα που είχε η δόξα πραγματοποιώντας αντιπαραβολή των κατακτήσεων με την ανωνυμία της σκόνης, κάνοντας έμμεσες αναφορές σχετικά με την τύχη του Αλέξανδρου, ο οποίος δεν είχε κάποιο γνωστό τάφο. Επομένως, από αυτό διαφαίνεται ότι η απώλεια της σορού σήμαινε πως ουσιαστικά απελευθερώθηκε από μία σειρά περιορισμών που εντοπίζονται στην βασιλεία των θνητών.¹⁰⁶

Ενδιαφέρον φυσικά παρουσιάζει και η διερεύνηση του πολιτικού πεδίου, καθώς η απώλεια αυτή οδήγησε σε αποσταθεροποίηση των ισχυρισμών για την συνέχεια της δυναστείας στον ελληνιστικό κόσμο, έχοντας σαν αποτέλεσμα να ενταθεί ο βαθμός στον οποίο υπήρχε εξάρτηση από την γενεαλογία. Με τη σειρά τους οι διάφοροι διάδοχοι, ιδιαιτέρως στην περίπτωση των Πτολεμαίων, εντοπίζεται ότι έδιναν ιδιαίτερη έμφαση στην πτυχή της γενεαλογίας, των πορτρέτων στο πλαίσιο των νομισμάτων, αλλά και στις σχέσεις λατρείας με σκοπό την επιβεβαίωση των επιπέδων νομιμότητάς τους.¹⁰⁷ Με την πάροδο λοιπόν των ετών, το παραπάνω γνώρισε σημαντική εξέλιξη και οι ηγεμόνες ουσιαστικά άρχισαν να γίνονται ο ίδιος ο Αλέξανδρος μέσα από μιμήσεις που είχαν τελετουργικό, καλλιτεχνικό και θρησκευτικό χαρακτήρα. Επομένως, διαφαίνεται ότι το γεγονός ότι απουσίαζε ο τάφος του είχε σαν αποτέλεσμα την ενίσχυση της χρησιμότητας του στο πολιτικό πεδίο.¹⁰⁸

Παράλληλα, ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι την ίδια περίοδο εντοπίζεται και το γεγονός ότι μειώθηκαν επενδύσεις θρησκευτικού και πολιτικού χαρακτήρα σε τάφους μνημειώδους φύσης ευρύτερα, ιδιαιτέρως στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου. Καθώς λοιπόν η ρωμαϊκή αυτοκρατορία προσανατολίστηκε προς τον χριστιανισμό και αποτραβήχτηκε από τη λατρεία των ηρώων που υπήρχε παραδοσιακά, παρουσιάστηκε αποδυνάμωση του θεολογικού πλαισίου που λειτουργούσε υποστηρικτικά στο να προσκυνείται ο τάφος του. Την ίδια στιγμή, οι χριστιανοί ξεκίνησαν να ασκούν δριμεία κριτική στους παγανιστές και στην άποψη ότι υπήρχε ένας τάφος ενός βασιλιά που είχε θεοποιηθεί, καθώς κάτι τέτοιο ήταν εναντίον της σωματικής ανάστασης και της ταπεινότητας. Έτσι, από αυτή την οπτική, η απουσία αποτέλεσε ουσιαστικά ένα συμβολικό μέσο για να λάβουν χώρα διάφορες επανερμηνείες σε θεολογικό επίπεδο, καθώς ήταν πλέον ένας ήρωας ο οποίος ανήκε στο χριστιανικό λόγο επειδή εξαφανίστηκε η σορός του.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Price, 1984 σελ. 234-244

¹⁰⁷ Chaniotis, 2005

¹⁰⁸ Zanker, 1990

¹⁰⁹ Ogden, 2011 σελ. 79-89

Συμπληρωματικά, η συγκεκριμένη περίοδος συνέπεσε με μία σειρά μεταβολών στο πεδίο της ιστοριογραφίας, οι οποίες προχωρούσαν σε επαναπροσδιορισμό του πώς λάμβανε χώρα η κατασκευή της νομιμότητας και της μνήμης, σχετικά με το πεδίο των αυτοκρατοριών. Αναλυτικότερα, διάφοροι Ρωμαίοι ιστορικοί, όπως η περίπτωση του Κούντιου Κούρτιου Ρούφου και του Ιουστίνου, παρουσίαζαν όλο και εντονότερες αφηγήσεις μυθοποιημένου χαρακτήρα για την πορεία του Μέγα Αλέξανδρου, στις οποίες συχνά δεν υπήρχαν συγκεκριμένα στοιχεία αναφορικά με την ταφή του. Το γεγονός λοιπόν ότι δεν υπήρχε σαφήνεια σε αυτό το πλαίσιο δεν ήταν απόρροια μόνο του ότι δεν υπήρχαν τα απαραίτητα αρχαιολογικά αρχεία, αλλά αναδεικνύει και μία σχέση που αφορά τη μνήμη και η οποία μεταβάλλονταν, όπου το γεγονός ότι χάθηκε η σορός έδωσε τη δυνατότητα στους συγγραφείς να πραγματοποιήσουν τη δημιουργία μίας κληρονομιάς που απαλλασσόταν από την διάσταση της γεωγραφίας και της υλικότητας. Έτσι έμφαση στις αφηγήσεις δίνονταν πλέον στις τιμές, αλλά σε συζητήσεις φιλοσοφικής φύσης και στην θεϊκή καταγωγή.¹¹⁰

Παράλληλα, δεν πρέπει να παραλειφθεί ότι κατά την περίοδο της ύστερης αρχαιότητας οι διάφοροι χριστιανοί συγγραφείς άρχισαν να πραγματοποιούν οικειοποίηση της εικόνας που είχε με τρόπο όμως που οδηγούσε σε σκόπιμη παράκαμψη της αναγκαιότητας για ταφή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού είναι το Πασχαλινό Χρονικό αλλά και άλλα κείμενα του Βυζαντίου, όπου εντοπίζεται η αναδιατύπωση ουσιαστικά του ως ένα προοίμιο της βασιλείας του χριστιανισμού, εξυπηρετώντας φυσικά σκοπούς θεολογικού χαρακτήρα και όχι αρχαιολογικούς.¹¹¹

Χρήζει αναφοράς και το γεγονός ότι ασκήθηκαν επιδράσεις και στην εικονογραφική πτυχή του στο πεδίο των εικαστικών τεχνών, καθώς επηρεάστηκε και το πώς αναπαρίστανται στα ψηφιδωτά της Ρώμης ή στα ελεφαντόδοντα του Βυζαντίου. Αυτό οφείλεται στο ότι επειδή δεν υπήρχε ο τάφος του και η εικόνα του ουσιαστικά τέθηκε σε απελευθέρωση από τους περιορισμούς του χώρου και μπορούσε να κυκλοφορήσει με μεγαλύτερη ελευθερία και ευκολία μέσα από τις τέχνες, τα νομίσματα αλλά και τα χειρόγραφα, συμβάλλοντας στο να μετατραπεί σε ένα παγκόσμιο πρότυπο που μπορεί να προσαρμοστεί σε όλες τις ιδεολογίες. Υπό αυτή την οπτική, η απώλεια έχει σαν αποτέλεσμα την διευκόλυνση της απορρύθμισης σε πολιτιστικό επίπεδο, δίνοντας την δυνατότητα να επαναπροσδιοριστεί ο ίδιος με δημιουργικό τρόπο.¹¹²

¹¹⁰ Yardely & Heckel, 1984

¹¹¹ Mitchell, 2013 σελ. 91-107

¹¹² Spawforth, 2009 σελ. 82-102

Αξίζει ιδιαίτερης προσοχής και η θεωρία συλλογικής μνήμης, μέσω της οποίας υποστηρίζεται ο ρόλος που διαδραμάτισε η απουσία του στο πώς διαμορφώθηκε η συνείδηση ιστορικά. Συγκεκριμένα, όπως υποστηρίχθηκε η διατήρηση της μνήμης μπορεί να επιτευχθεί όχι μόνο μέσα από φυσικά μνημεία, αλλά και μέσα από τις αφηγήσεις των οποίων η εξέλιξη πραγματοποιείται στις κοινωνικές ομάδες. Έτσι, η απώλεια δεν διέγραψε τη μνήμη του, αλλά ουσιαστικά οδήγησε στη μεταβολή του πώς έλαβε χώρα η διατήρησή της. Επομένως, αντί να συνδέεται με μία μόνο πόλη ή ένα συγκεκριμένο έθνος, ο θρύλος του έγινε τμήμα του πεδίου μνήμης σε παγκόσμιο επίπεδο.¹¹³

Παράλληλα, από την πλευρά των στοχαστών κατά την περίοδο της Αναγέννησης, αλλά και κατά τον Διαφωτισμό, ιδιαίτερα στον ευρωπαϊκό χώρο, ουσιαστικά προχώρησαν σε εκμετάλλευση της απώλειας με σκοπό τη διατύπωση νέων φιλοσοφιών και ιστορικού μεγαλείου. Παραδείγματος χάριν, για διάφορες προσωπικότητες, όπως ο Μοντεσκιέ και ο Μακιαβέλι, η απώλεια αποτέλεσε μία μεταφορά για την ύπαρξη του διαρκούς πολιτικού χαρίσματος. Επιπλέον, δόθηκε η δυνατότητα στους συγγραφείς να επικαλούνται το όνομά του χωρίς να μιλούν για στοιχεία που αφορούν την πτυχή της θρησκείας ή της λατρείας και ουσιαστικά με αυτό τον τρόπο μετατράπηκε σε μία ηγετική φιγούρα που είχε κοσμικό χαρακτήρα.¹¹⁴

Αξιοσημείωτη είναι και η σύγχρονη περίοδος, καθώς το ότι δεν υπάρχει ο τάφος έχει σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία επανερμηνειών σε ιδεολογικό και εθνικιστικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, σε διάφορες ιστοριογραφίες γίνεται αναφορά του ως ένας εθνικός ήρωας παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει η νεκρική σορός, δίνοντας την δυνατότητα ανάπτυξης επικαλυπτόμενων αξιώσεων που υπάρχουν την ίδια στιγμή. Επομένως, κατά μία έννοια, η απώλεια οδηγεί στον εκδημοκρατισμό της μνήμης του, δίνοντας την δυνατότητα σε διάφορα έθνη να προχωρούν σε προβολή των αξιών πάνω του αντικατοπτρίζοντας τις δικές τους ιστορίες.¹¹⁵

Επομένως, διαφαίνεται από τα παραπάνω ότι η απώλεια ουσιαστικά αποτελεί το μέσο της μακροζωίας της ιστορίας, καθώς εφόσον δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένος τύπος ταφής η κληρονομιά του έχει τεθεί σε απελευθέρωση από περιορισμούς χωρικού χαρακτήρα. Το παραπάνω επιτυγχάνει την διασφάλιση ότι δεν αποτελεί απλά μία φιγούρα της αρχαιότητας, αλλά είναι ένα ζωντανός θρύλος, του οποίου η αναγέννηση πραγματοποιείται σε κάθε εποχή που στοχάζεται την πτυχή της φιλοδοξίας, της

¹¹³ Halbwachs, 1992

¹¹⁴ Armitage, 2012

¹¹⁵ Holt, 1993 σελ.87-99

αυτοκρατορίας και του θείου.

Ο Μέγας Αλέξανδρος θα βρίσκεται πάντα ανάμεσα μας, θα ζει και βασιλεύει ως το πρότυπο του ανθρώπου που απέδειξε ότι τίποτα δεν είναι αδύνατο, ότι όλα είναι πιθανά αρκεί να υπάρχει η θέληση. Δεν ήταν μόνο ένας από τους μεγαλύτερους βασιλιάδες, ήρωες και στρατηλάτες αλλά ήταν από τους λίγους ανθρώπους που στη συλλογική μνήμη άγγιξε τα όρια του θείου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά, από την παραπάνω ανάλυση διαφαίνεται ότι η νεκρική σορός του Μεγάλου Αλεξάνδρου δεν περιοριζόταν μόνο στα φυσικά λείψανα του, αλλά εντάσσονταν στους πολιτικούς μύθους και στην κληρονομιά που αμφισβητούταν. Μελετώντας την βιβλιογραφία προέκυψε ότι αυτό αποτέλεσε ουσιαστικά ένα ισχυρό σύμβολο της πολιτικής μετά το θάνατο του και για αιώνες έπειτα από αυτόν, καθώς ο έλεγχος του, η γνωστή του τοποθεσία, αλλά και η απώλεια του προκάλεσαν τον πολιτικό ανταγωνισμό και την επανερμηνεία σε πολιτιστικό επίπεδο. Συνολικά, σε όλη την πορεία από τη γνωστή τοποθεσία μέχρι και την απώλεια αναδεικνύει πως μέσω του θανάτου μπορεί να πραγματοποιηθεί κατάλυση της διάστασης της πολιτικής, της θεολογίας και διαμόρφωση των καθεστώτων για πολλούς αιώνες μετά το θάνατο ενός ηγεμόνα.

Παράλληλα, όπως διαφάνηκε μέσω των μακεδονικών και ελληνιστικών αντιλήψεων σχετικά με την ταφή, αλλά και τη νεκρική σορό, στις οποίες εντάσσονταν και μία σειρά πεποιθήσεων αναφορικά με τις λατρείες απέναντι στους ήρωες, όπως και την θεϊκή ενσάρκωση, κατέληξαν στην δημιουργία ουσιαστικά ενός πεδίου όπου η νεκρική σορός του δημιουργούσε τόσο φόβο όσο και λατρεία. Ταυτόχρονα, το γεγονός ότι ταυτίστηκε με διάφορες ήρωες, όπως είναι η περίπτωση του Ηρακλή ο οποίος θεοποιήθηκε μετά το θάνατό του, οδήγησε ώστε ο τάφος του κατ' ουσίαν να μην είναι απλά μια τοποθεσία στην οποία υπάρχουν τα λείψανα του, αλλά ουσιαστικά αντικατόπτριζε την χαρισματική δύναμη που έχει αιώνιο χαρακτήρα.

Φυσικά, σε αυτό διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο η αντίληψη που διατηρούσε ο ίδιος για τη θεϊκή του υπόσταση, την οποία την προωθούσε με κάθε μέσο και τρόπο. Σε αυτό το πλαίσιο όπως αναφέρθηκε παραπάνω συνδυάστηκε η ηρωική του φύση με την αιγυπτιακή του ταύτιση ως ο γιος του Άμμωνα - Δία, το οποίο δεν αποτελούσε μόνο απλά μία πολιτική πρακτική και τεχνική, αλλά μία στρατηγική κίνηση. Έτσι ο ίδιος επισκέφτηκε το μαντείο στη Σίβα και στη συνέχεια έλαβε επιβεβαιώσεις από τους θεούς μέσω των

οποίων ενημερώθηκε ότι ο ίδιος ουσιαστικά συνέδεε το αθάνατο βασίλειο με τους θνητούς. Κατ' επέκταση, η νεκρική σορός του δεν ήταν απλά η σορός ενός νεκρού ατόμου – ήρωα, αλλά άνηκε σε ένα θεό - βασιλιά όπου το ότι υπήρχε στον κόσμο μπορούσε είτε να ωφελήσει είτε να καταραστεί όσους το είχαν στην κατοχή του.

Παράλληλα, ένα σημαντικό εύρημα που είναι απόρροια από την ανάλυση που πραγματοποιήθηκε παραπάνω, είναι πως επηρέασε σε μεγάλο βαθμό το πεδίο των εμφύλιων πολέμων που πραγματοποιήθηκαν ανάμεσα στους διάφορους διαδόχους, καθώς οι διαμάχες σχετικά με το που θα κατέληγε η σορός του δεν σχετιζόταν μόνο με τις τελετές, αλλά με την πτυχή της διαδοχής. Επομένως, η τακτική που ακολούθησε για παράδειγμα ο Πτολεμαίος Α΄, ο οποίος προχώρησε σε εγκατάσταση της σορού στην Μέμφιδα και έπειτα στην Αλεξάνδρεια αποτελούσε μία καινοτόμα πράξη στο πλαίσιο της πολιτικής, σηματοδοτώντας ουσιαστικά ένα πλήγμα σε σχέση με το κέντρο της Μακεδονίας και ανακηρύσσοντας την Αίγυπτο τη νέα πρωτεύουσα της κληρονομιάς του Μέγα Αλέξανδρου.

Επιπλέον, από την μελέτη της βιβλιογραφίας διαφαίνεται ότι κατά την περίοδο που η τοποθεσία του ήταν γνωστή, δεν αποτελούσε απλά μόνο ένα χώρο που πραγματοποιούνταν προσκυνήματα θρησκευτικού χαρακτήρα, αλλά έπαιζε σημαντικό ρόλο στις διαπραγματεύσεις που λάμβαναν χώρα στο πολιτικό πεδίο. Με την πάροδο του χρόνου και των αιώνων έλαβε χώρα η σταδιακή μετατροπή της σορού, αποτελώντας μία τοποθεσία για παραστατικά και πολιτικά θεατρικά γεγονότα στα οποία συμμετείχαν οι διάδοχοι αλλά και οι ξένες δυνάμεις.

Τελικά, με την απώλεια της πραγματοποιήθηκε η εισαγωγή μίας μεταβολής στο πώς ουσιαστικά επηρέαζε η μνήμη του Μέγα Αλέξανδρου, δίνοντας τη δυνατότητα σε μία σειρά νέων ομάδων, όπως αυτές του χριστιανισμού, του ισλαμισμού, αλλά και οι μεσαιωνικές στην Ευρώπη, να προχωρήσουν σε νέες ερμηνείες στις οποίες απεικονιζόταν κατά κύριο λόγο το σύνολο των δικών τους πεποιθήσεων. Χωρίς λοιπόν να περιορίζονται από την φυσική του υπόσταση, η μορφή του απέκτησε έναν περισσότερο εύπλαστο στο χαρακτήρα.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι αυτό που προκύπτει είναι ότι ενώ πραγματοποιήθηκε και επιτεύχθηκε η διατήρηση της σορού του για αιώνες, αυτή άσκησε μεγαλύτερη επιρροή κατά την απώλεια της. Συν τοις άλλοις, το συγκεκριμένο θέμα δε σχετίζεται μόνο με τον τομέα της αρχαιολογίας, αλλά και με την πολιτική μνήμη, καθώς το εν λόγω ζήτημα έχει αποτελέσει αντικείμενο επιστημολογικής αμφισβήτησης, όπου εντάσσονται

θέματα στο πεδίο το σύγχρονων ταυτοτήτων, των ηρώων, των θεοτήτων και των αυτοκρατοριών.

Συνολικά, η ανάλυση αυτού του θέματος αντικατοπτρίζει ένα ζήτημα που έχει διεπιστημονικό χαρακτήρα και δεν μπορεί να περιοριστεί σε ένα μοναδικό ακαδημαϊκό πλαίσιο, καθώς αντλούνται σημαντικά στοιχεία από την ιστορία, από τον τομέα της αρχαιολογίας, της ανθρωπολογίας, της φιλολογίας και της θεολογίας. Μέσα λοιπόν από τη σύνθεση των διαφόρων διαστάσεων στην νεκρικής σορού του, εξάγεται το συμπέρασμα, το οποίο επαναλαμβάνεται ανά τους αιώνες συνεχώς, ότι εργαλειοποιήθηκε για την εξουσία. Υπό αυτή την έννοια η τοποθεσία του τάφου του αποτελούσε ένα στρατηγικό μέσο νομιμοποίησης.

Παράλληλα, η εμμονή που υπάρχει σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα αναδεικνύει μία βαθιά ανησυχία που εντοπίζεται και που σχετίζεται με την επιθυμία των ατόμων να επιτύχουν τη σταθεροποίηση του νοήματος μέσα από αποδείξεις υλικού χαρακτήρα. Έτσι, τη σύγχρονη εποχή η οποία είναι βασισμένη στην ψηφιακή γνώση και στον ιστορικό σχετικισμό, η εμμονή και η λαχτάρα να βρεθεί ένας χαμένος τάφος παράλληλα αποτελεί και την επιθυμία για εύρεση βεβαιοτήτων που έχουν χαθεί.

Ο Μέγας Αλέξανδρος, ακόμα και μετά τον θάνατό του, διατήρησε ισχυρή επιρροή ως σύμβολο ενοποιημένης εξουσίας και θεϊκής μορφής. Ο τάφος του στην Αλεξάνδρεια έγινε τόπος σεβασμού και λατρείας, προσελκύοντας επισκέπτες και θαυμαστές από διάφορους πολιτισμούς. Η χαρισματική του φύση και μεγαλείο ενέπνευσε πολλούς από του λαμπρότερους και γνωστότερους άνδρες της αρχαιότητας να προσπαθήσουν να τον μιμηθούν με διάφορα αποτελέσματα. Το σώμα του χρησιμοποιήθηκε από τον Πτολεμαίο για να εδραιώσει την εξουσία του και την νομιμοποίηση της δυναστείας του σαν τους πραγματικούς διαδόχους του Αλεξάνδρου. Υπήρξε σαν φυλαχτό και προστάτης της Αλεξάνδρειας όπως τα μυθικά πρόσωπα που θαύμαζε κάνανε στις μεγάλες πόλεις της Ελλάδας, ο Θησέας στην Αθήνα και ο Ορέστης στην Σπάρτη.

Βλέπουμε ότι ο Αλέξανδρος απέκτησε τελικά την θεϊκή και θρυλική φύση που τόσο πολύ ποθούσε εν ζωή στον θάνατο. Τόσο μεγάλα ήταν τα κατορθώματα του οπου η οποιαδήποτε σχέση μαζί του είτε μέσω κάποιου αντικειμένου όπως η πανοπλία του είτε ανεκδοτική, έφερε μεγάλη δόξα και κύρος στο πρόσωπο που τα κατείχε αυτά. Παρά τις διαφωνίες και την αβεβαιότητα σχετικά με την ακριβή τοποθεσία και την τύχη του τάφου του, ο Αλέξανδρος συνέχισε να αποτελεί πρότυπο απόλυτης ισχύος και ηγεσίας. Η πολύπλευρη εικόνα του ως στρατηλάτη, θεού, προφήτη και ήρωα δείχνει την αέναη

γοητεία και την επιρροή που ασκούσε και συνεχίζει να ασκεί σε διάφορους πολιτισμούς και ιστορικές περιόδους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

Διόδωρος Σικελιώτης, Ίστορική βιβλιοθήκη Μτφρ. Γεωργία Παπαδάκη

[Καλλισθένης] Βίος Αλεξάνδρου Μακεδόνας , Εκδότης Οδυσσέας Χατζόπουλος, Μτφρ. Φιλολογική Ομάδα Κάκτου

Κόιντος Κούρτιος Ρούφος. 1993. *Ιστορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου* (Νικογλου, Χ.). HISTORIARUM ALEXANDRI MAGNI MACEDONIS LIBRI QUI SUPERSUNT. Ζαχαρόπουλος.

Πλούταρχος. 1994. *Αλέξανδρος* Αθήνα: Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος. (Πρωτότυπο έργο περ. 100 μ.Χ.)

Στράβων, *Γεωγραφικά* (Τόμ. VIII, Book 17) (H. L. Jones, Trans.). Loeb Classical Library 267. Harvard University Press.

Suetonius. 1914. *Lives of the Caesars* (Τόμ. I: *Julius; Augustus; Tiberius; Gaius Caligula*) (J. C. Rolfe, Trans.). Loeb Classical Library 31. Harvard University Press

Όμηρος. Ύμνος εις Απόλλωνα, έκδοση: Homeric Hymns, ed. Allen, Halliday & Sikes, Oxford: Clarendon Press, 1936.

ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

Anson, E. M. 2013. *Alexander the Great*. Bloomsbury Publishing.

Argyraspidis. L. 2021. *Alexander's death is no longer shrouded in mystery*. Academia Letters.

Armitage, D. 2012. *Foundations of Modern International Thought*. Cambridge University Press.

Baynham, E. (2003). The ancient evidence for Alexander the Great. In W. Heckel & L. A. Tritle (Eds.), *Brill's companion to Alexander the Great* (pp. 1–29). Leiden: Brill.

Bosworth, A.B. 1998. *Κατακτήσεις και αυτοκρατορία του Μεγάλου Αλεξάνδρου*. Cambridge University Press.

Bowra, C. M. *The Greek Experience*. 1957. New York: NAL, 1988

Bosworth, A. B. 2002. *The legacy of Alexander: politics, warfare, and propaganda under the successors*. OUP Oxford.

Bosworth, A. B. 1988. *Conquest and Empire: The Reign of Alexander the Great*. Cambridge University Press.

Bosworth, A. B. 1980. *A Historical Commentary on Arrian's History of Alexander*. Oxford University Press.

- Briant, P. & Kuhrt, A. 2012. *Alexander the Great and His Empire: A Short Introduction*. Princeton University Press.
- Brown, P. 2014. *The Cult of the Saints: Its Rise and Function in Latin Christianity*. University of Chicago Press.
- Cartledge, P. 2004. *Alexander the Great: The Hunt for a New Past*. Macmillan.
- Chaniotis, A. 2005. *War in the Hellenistic World*. Wiley-Blackwell.
- Chaniotis, A. 1997. *Theatricality Beyond the Theater: Staging Public Life in the Hellenistic World*. In M. Depew & D. Obbink (Eds.), *Matthaios: Contexts of Performance*. Harvard University Press.
- Chugg, A. M. 2020. *Was Alexander the Great Originally Interred in the Usurped Sarcophagus of Nectanebo II?* Kmt, 31(3)
- Chugg, A. M. 2004. *The Lost Tomb of Alexander the Great*. Lulu Press.
- Cilliers, L., Retief, F.P. 2010. *Burial customs, the afterlife and the pollution of death in Ancient Greece*. *Acta Theologica*.
- Chugg, A.M. 2007. *The quest for the tomb of Alexander the Great*.
- Chugg, A.M. 2003. *The tomb of Alexander the Great in Alexandria*.
- Dahmen, K. 2007. *The legend of Alexander the Great on Greek and Roman coins*. Routledge.
- Detienne, M. & Vernant, J. 1989. *The Cuisine of Sacrifice among the Greeks*.
- Dillon, M. 2001. *Girls and Women in Classical Greek Religion*. Routledge.
- Edmonds, 2015, R.E. *Imagining the Afterlife in Greek Religion* στο *Oxford Handbook of Ancient Greek Religion*, eds. Eidinow, Esther & Julia Kindt, Oxford.
- Elsner, J. 1997. *Art and the Roman Viewer: The Transformation of Art from the Pagan World to Christianity*. Cambridge University Press.
- Empereur, J.-Y. 1988. *Alexandria Rediscovered*. British Museum Press.
- Erskine, A. 2002. Life after death: Alexandria and the body of Alexander. *Greece & Rome*, 49(2), 163-179. <https://doi.org/10.1093/gr/49.2.163>
- Fox, R. 2004. *Alexander the Great*. Penguin Books.
- Fraser, P. M. 1985. *Ptolemaic Alexandria* (Vols. 1–3). Clarendon Press.

- Frankfurter, D. 2000. *Religion in Roman Egypt: Assimilation and Resistance*. Princeton University Press.
- Garland, R. 1985. *The Greek way of death*. New York.
- Green, P. 2013. *Alexander of Macedon, 356–323 B.C.: A Historical Biography*. University of California Press.
- Grimal, N. 1994. *A History of Ancient Egypt*. Blackwell.
- Halbwachs, M. 1992. *On Collective Memory* (L. A. Coser, Trans.). University of Chicago Press.
- Hammond, N.G.L., Griffith, G.T. 1988. *A History of Macedonia*. Vol. III. Oxford.
- Hammond, N. G. L. 1981. *Alexander the Great*. London: Chatto & Windus.
- Heckel, W. 2008. *The conquests of Alexander the Great*. Cambridge: Cambridge.
- Hekster, O. 2015. *Emperors and Ancestors: Roman Rulers and the Constraints of Tradition*. Oxford University Press.
- Hölbl, G. 2001. *A History of the Ptolemaic Empire*. Routledge.
- Holt, F. L. 1993. *Alexander the Great and Bactria*. Brill.
- Κορδώσης, Μ. 2023. *Ο τάφος του Μ. Αλεξάνδρου*. Αθήνα.
- Kurtz, D. C. & Boardman, J. 1971. *Greek burial customs*. London.
- Long, A. A. 1986. *Hellenistic Philosophy: Stoics, Epicureans, Sceptics*. University of California Press.
- Marshall, E. 2000. Death and disease in Cyrene. In: V.M. Hope & E Marshall (eds), *Death and disease in the ancient city*. London & New York: Routledge.
- McKenzie, J. 2011. *The Architecture of Alexandria and Egypt*. Yale University Press.
- Mitchell, L. 2013. Alexander the Great: divinity and the rule of law. In *Every Inch a King*. Brill.
- Morris, Ian 1992. *Death-Ritual and Social Structure in Classical Antiquity*. Cambridge.
- O'Brien, J. M. 2003. *Alexander the Great: the invisible enemy: a biography*. Routledge.
- Ogden, D. 2011. *Alexander the Great: Myth, Genesis and Sexuality*. Routledge.
- Ogden, D. 2001. *Greek and Roman Necromancy*. Princeton University Press.

- Parker, R. 1983. *Miasma: pollution and purification in early Greek religion*. Oxford: Clarendon Press
- Price, S. R. F. 1984. *Rituals and Power: The Roman Imperial Cult in Asia Minor*. Cambridge University Press.
- Puett, M. J. 2002. *To Become a God*. Harvard University Press.
- P. Soucacos, Alexander the Great. His Expeditions and Empire illustrated in 100 rare historical maps, ed. by E. Koulakiotis and N. Kastriti, Athens 2017 – New Perspectives, Wiesbaden 2017, 199-214
- Retief, F. P., & Cilliers, L. 2006. The death of Alexander the Great. *Acta Theologica*, 26(2)
- Rose, C. B. 1997. *Dynastic Commemoration and Imperial Portraiture in the Julio-Claudian Period*. Cambridge University Press.
- Shannahan, J. 2017. The numismatic evidence for the impact, legacy, and Image of alexander the great. *Ancient History: Resources for Teachers*, 46.
- Sourvinou-Inwood, C. 1995. *'Reading' Greek Death*. Oxford.
- Spawforth, A. J. S. 2009. *The Court and Court Society in Ancient Monarchies*. Cambridge University Press.
- Stewart, A. 1993. *Faces of Power: Alexander's Image and Hellenistic Politics*. University of California Press.
- Stoneman, R. 2008. *Alexander the Great: A Life in Legend*. Yale University Press.
- Tritle, L. A. 2009. Alexander and the Greeks. *Alexander the Great: A New History*, 121.
- Worthington, I. 2012. Alexander the Great, Nation Building, and the Creation and Maintenance of Empire. In *Alexander the Great* (pp. 203-215). Routledge.
- Wood, M. 1997. *In the footsteps of Alexander the Great: A journey from Greece to Asia*. Univ of California Press.
- Wiesbaden 2017 The Hellenic Impact on Ancient Macedonia. Conceptualizing Origin and Authority, in S. Müller, T. Howe, H. Bowden and R. Rollinger, (eds.), *The History of the Argeades*
- Yardley, J. & Hekcel, W. 1984. *Curtius Rufus: Histories of Alexander the Great*. Penguin Classics.

Vernant, Jean-Pierre. *Mortals and Immortals: Collected Essays*. Princeton: Princeton UP, 1991.

Zanker, P. 1990. *The Power of Images in the Age of Augustus*. University of Michigan Press.